

มนุษยศาสตร์

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการอบรมและวิจัยเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและชาติพันธุ์

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
กรณีศึกษา บ้านดาโต๊ะ และ บ้านภูมิ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

โดย

คณะวิจัย

นายดอเลาะ เจ๊ะแต

นายมะรอนิง สาและ

นายอับดุลเลาะ ดือเราะห์

นายกอแข็ง ลาเต๊ะ

นางสาวซารีฟะห์ สารง

นาย ซารีฟ บุญพิศ

นาย มูอัมหมัด อาดำ

นางสาวรอโกยะ อาดำ

ผู้ดูแลโครงการ

นางสาวแพร ศิริศักดิ์ดำเกิง

ธันวาคม ๒๕๔๗

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
กรณีศึกษา บ้านดาโต๊ะ และ บ้านภูมิ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

คณะผู้วิจัย

หมู่บ้านดาโต๊ะ

นายคอเลาะ เจ๊ะแต	นายมะรอนิง สาและ
นายอับดุลเลาะ ดือเราะห์	นายกอเซ็ง ลาเต๊ะ
นางสาวซารีพะห์ สารง	

หมู่บ้านภูมิ

นาย มูฮำหมัด อาดำ	นาย ซารีฟ บุญพิศ
นางสาวรอโกยะ อาดำ	

โครงการอบรมและวิจัยเชิงปฏิบัติการทางประวัติศาสตร์
โบราณคดีและชาติพันธุ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

บ้านดาโตะและบ้านภูมิเป็นชุมชนหมู่บ้านในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี บ้านดาโตะเป็นชุมชนชาวมุสลิมตั้งอยู่ที่ปลายแหลมอ่าวปัตตานี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงกับธรรมชาติค่อนข้างมาก จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าบ้านดาโตะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีผู้คนอาศัยมานานหลายชั่วอายุคน

บ้านภูมิตั้งอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ ห่างจากหมู่บ้านดาโตะประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านกำเนิดมาจากการก่อตั้งปอเนาะภูมิ จนกระทั่งกลายมาเป็นหมู่บ้านภูมิที่มีชาวมุสลิมกับชาวพุทธอาศัยอยู่ร่วมกันในปัจจุบัน ชาวบ้านภูมิประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนทำไร่

ถึงแม้ว่าทั้งสองหมู่บ้านจะตั้งอยู่ห่างกัน แต่หมู่บ้านทั้งสองมีปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร มีความผูกพันด้วยศาสนกิจของศาสนาอิสลาม ตลอดจนมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน ผู้คนจากหมู่บ้านทั้งสองจึงเดินทางไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

บ้านดาโตะและภูมิได้รับอิทธิพลจากภายนอกประกอบกับปัจจัยจากภายในทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งในระดับชุมชนและท้องถิ่น ด้วยความแตกต่างในลักษณะของสภาพนิเวศทางกายภาพและความเป็นมาของหมู่บ้าน ทำให้สองหมู่บ้านได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป บ้านดาโตะได้รับผลกระทบจากการที่สภาพแวดล้อมถูกทำลายโดยนายทุนใหญ่จากภายนอก ทำให้ชาวดาโตะต้องเปลี่ยนแปลงวิถีการทำมาหากินและอาชีพ ส่งผลกระทบต่อประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

ปอเนาะภูมิในฐานะเป็นสถาบันสอนศาสนาอิสลามที่พยายามอบรม สั่งสอน และเผยแผ่ความรู้ทางศาสนาเพื่อธำรงความเป็นมุสลิมไว้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันการศึกษาทางศาสนาทั้งในด้านบทบาท สถานภาพ และภาพลักษณ์ของสถาบัน ตลอดจนส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในวัยที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยขึ้นมา ปอเนาะภูมิแสดงบทบาทในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็วและตลอดเวลาโดยใช้ศาสนาอิสลามเป็นหลักในการปรับตัวดังกล่าว

ถึงแม้ทั้งสองหมู่บ้านต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน หากแต่แนวทางในการแก้ปัญหาหรือปรับตัวไม่ได้แตกต่างมากนัก เนื่องด้วยทั้งสองหมู่บ้านใช้หลักศาสนาอิสลามเป็นแกนในการปรับตัว แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ความสัมพันธ์ของทั้งสองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การไปมาหาสู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประกอบกับพันธกิจทางศาสนาในด้านต่าง ๆ ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึง

การปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง หากแต่เป็นภาพของท้องถิ่นที่สามารถรวมชุมชนหลาย
ชุมชนมาร่วมกันปรับตัวให้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทนำ	
หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์	๒
ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
พื้นที่การศึกษา	๓
วิธีการดำเนินงาน	๓
ระยะเวลาการดำเนินงาน	๔
คณะผู้วิจัย	๔
การนำเสนองาน	๔
นิยามคำศัพท์	๕
บทที่ ๑	
ประวัติความเป็นมา และสภาพทั่วไปของหมู่บ้านดาโต๊ะและภูมิ	๗
จาก "ปัตตานี" สู่อำเภอปัตตานี ยะลา นราธิวาส	๗
ประวัติความเป็นมาของบ้านดาโต๊ะ	๑๐
ประวัติความเป็นมาของบ้านภูมิ	๑๔
สภาพทั่วไปของบ้านดาโต๊ะ	๑๕
สภาพทั่วไปของบ้านภูมิ	๑๖
ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านดาโต๊ะกับปอเนาะภูมิ	๕๒
บทที่ ๒	
สถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ	
สถาบันการศึกษาที่บ้านดาโต๊ะกับบ้านภูมิ	๕๖
สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกีรออาตี	๕๗
โรงเรียนตาดีกา	๕๘
สถาบันการศึกษาปอเนาะ	๖๐
-ปอเนาะดั้งเดิม	๖๒
-โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม	๖๕

ความแตกต่างของสถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมและโรงเรียน เอกชนสอนศาสนาอิสลาม	๖๗
-ปอเนาะกับการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน	๖๗
-ปอเนาะภูมิ	๗๕
บทที่ ๓	
สภาพแวดล้อม การทำมาหากิน และการเปลี่ยนแปลง	๑๓๑
สภาพแวดล้อมและการทำมาหากินของบ้านภูมิ	๑๓๑
สภาพแวดล้อมและการทำมาหากินของบ้านดาโต๊ะ	๑๓๓
ตารางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สิ่งแวดล้อมในอ่าวปัตตานี และเหตุการณ์สำคัญหมู่บ้านดาโต๊ะโดยสังเขป	๑๗๕
บทที่ ๔	
การปรับตัวของปอเนาะกับการดำรงจิตวิญญาณอิสลาม	
ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง	๑๘๓
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของบ้านภูมิ	๑๘๓
ปอเนาะภูมิท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย	๑๙๓
ความเปลี่ยนแปลงของปอเนาะจากยุคสู่ยุค	๒๐๐
บทสรุป	๒๐๙
บรรณานุกรม	๒๑๓
ภาคผนวก ก	๒๑๕
ภาคผนวก ข	๒๒๕
ภาคผนวก ค	๒๒๘
ภาคผนวก ง	๒๓๒
ภาคผนวก จ	๒๓๓
ภาคผนวก ฉ	๒๔๐

บทนำ

หลักการและเหตุผล

หมู่บ้านดาโต๊ะ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๔ ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรค่อนข้างมาก มีประชากรทั้งหมด ๒,๑๒๕ คน หรือประมาณ ๔๒๙ ครัวเรือน สภาพความเป็นอยู่ของประชากรโดยส่วนใหญ่มีฐานะยากจน อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับการศึกษาเท่าที่ควร ประชาชนมีความรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น อาจจะมีการศึกษาระดับอุดมศึกษาบ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย ประชากรในหมู่บ้านนับถือศาสนาอิสลาม มีเชื้อสายมลายู พูดติดต่อสื่อสารกันเป็นภาษามลายู

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมาเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นสุดปลายแหลมยื่นในทะเลฝั่งอ่าวไทย และอยู่ฝั่งตรงกันข้ามของเมืองปัตตานี ปัจจุบันพื้นที่แห่งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากกระแสน้ำได้ทำให้การไหลเวียนของน้ำทะเลเปลี่ยนไป มีพื้นทรายเพิ่มขึ้นและทำให้แหลมยื่นยาวออกไปทางทิศตะวันตกอีกหลายกิโลเมตร

ชนกลุ่มแรกที่เข้ามาก่อตั้งหมู่บ้าน คือชาวบ้านละแวกใกล้เคียงเช่น ชาวบางปู ชาวยะหริ่ง (ยารู) ชาวกรือเซะ และคงมีบางส่วนที่น่าจะเป็นกลุ่มดั้งเดิม ทั้งนี้ยังมีบางส่วนที่เชื่อว่ามิกกลุ่มคนที่มาจากรัฐกลันตันที่เข้ามาเพื่อการค้าขาย หรือบางกลุ่มที่หลบหนีจากภัยสงครามเป็นต้น เหตุที่แต่ละกลุ่มได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ เพราะสถานที่ตั้งของหมู่บ้านติดทะเล ๒ ด้าน ประกอบอาชีพได้ง่าย จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการย้ายถิ่นฐาน ชาวดาโต๊ะจึงดำรงชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพิงอิงอาศัยทรัพยากรทางทะเลที่สมบูรณ์ในอ่าวปัตตานีและอ่าวไทยสืบมา

ในอดีตที่ผ่านมา การดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านมีประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง มีอาชีพหลายอย่างที่สอดคล้องกับพื้นที่ที่ติดทะเล ซึ่งในปัจจุบันบางอาชีพได้เลือนหายไปแล้ว ทำให้คนรุ่นหลังไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และสืบทอดอาชีพนั้นต่อไป

หมู่บ้านแห่งนี้มีประวัติศาสตร์มากมายที่มีค่าในการศึกษา ค้นคว้า ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่พำนักของบรรดาเจ้าเมืองปัตตานี และเหล่าข้าราชการที่เดินทางเพื่อพักผ่อน ลำเลียง และสถานที่แห่งนี้ยังเป็นสุสานฝังศพของบุคคลสำคัญในอดีตอีกด้วย เช่น สุสานเจ้าเมือง สุสานดาโต๊ะปันยัง และสุสานบรรดานักรบในอดีต นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่ง คือ มัสยิดโบราณบ้านดาโต๊ะ

ปัจจุบันนอกจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี การคมนาคม การติดต่อสื่อสารได้แพร่กระจายไปทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชนบทหรือในเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวดาโต๊ะอย่างมากคือ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มี "คนนอกถิ่น" เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์อย่างไม่ระหนักถึง "คนใน

ถิ่น" แม้แต่น้อย ความเปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม หัตถ์ถิ่น และพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้เลือนหายตามกาลเวลา มีผู้รู้บางส่วนคือผู้สูงอายุในหมู่บ้านได้เสียชีวิตไป เหลือผู้รู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนเพียงไม่กี่คน ซึ่งนับวันจะสูญหายไปเรื่อยๆ รวมทั้งหลักฐานทางเอกสารก็ไม่มีให้ค้นคว้า

เห็นได้ว่าการศึกษามุ่บ้านดาโต๊ะ จะทำให้เห็นภาพชุมชนมุสลิมชายฝั่งทะเลที่กำลังดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเอง และการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในขณะที่การศึกษามุ่บ้านนี้มีที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปภายในแผ่นดิน และมีสถาบันการเรียนการสอนศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมมุสลิม จะช่วยเติมเต็มให้เห็นภาพความเป็นท้องถิ่นได้ชัดเจนมากขึ้น

สังคมมุสลิม ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสังคมที่มีพี่น้องนับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่เกือบ ๘๕% และเนื่องด้วยศาสนาอิสลามนั้นเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมไปทุกๆ ด้าน ดังนั้นความผูกพันของมุสลิมกับสถาบันศาสนาที่มีในสังคม อาทิ มัสยิด และโรงเรียนสอนศาสนาอย่างมากเป็นธรรมดา และในสังคมที่มีสถาบันการเรียนการสอนประเภทหนึ่งมีอยู่กระจายกระจายทั่วไปใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือสถาบันการเรียนการสอนที่มีชื่อว่า "ปอเนาะ"

หมู่บ้านกูมี มีปอเนาะที่เป็นที่รู้จักของพี่น้องมุสลิมในแถบภาคใต้และภาคกลาง แม้กระทั่งประเทศมาเลเซีย โดยมีชื่อว่า "ปอเนาะบิรมิ้ง" อายุของปอเนาะบิรมิ้งวันนี้เกือบ ๑๐๐ ปี อะไรคือลักษณะเด่นของปอเนาะ ที่ทำให้เป็นที่เคารพและยอมรับของสังคมมุสลิมในยุคโลกาภิวัตน์ กระแสการไหลบ่าของวัฒนธรรมและทุนนิยมมีผลกระทบแค่ไหนต่อสถาบัน อะไรคือบทบาทของสถาบันที่มีต่อสังคมหมู่บ้านรอบๆ สถาบัน และสังคมมุสลิมทั่วไป โดยรวมในอดีตและปัจจุบัน และในขณะเดียวกัน ในหมู่บ้านกูมีแห่งนี้ยังมีชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอย่างสันติมาเป็นระยะเวลาสิบๆ ปี โดยไม่มีปัญหาความขัดแย้งใดๆ อะไรคือปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การศึกษาและค้นคว้าหาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น จะทำให้ทราบเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน อันจะส่งผลให้ท้องถิ่นเกิดความสำนึก ร่วมกันและได้รักษาความดีงามที่มีอยู่ และพัฒนาตนเองจากภายใน อันเป็นกลไกที่จะสร้างคุณลักษณะกับอิทธิพลของกระแสการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ที่มาจากภายนอก

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อฝึกอบรมนักวิจัยท้องถิ่นจนสามารถทำงานร่วมกับนักวิจัยที่มาจากภายนอกได้
๒. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน
๓. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและพิธีกรรมต่างๆ

๔. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ มาสร้างเป็นองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและยอมรับ

๕. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ถึงบทบาททางสังคมของสถาบันการศึกษาศาสนา คือ ปอเนาะปรีมิง เพื่อการอนุรักษ์และสนับสนุนการพัฒนาหมู่บ้าน

๖. เพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาแสดงในรูปนิทรรศการถาวร เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

๗. เพื่อให้ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้คนที่ทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้รับทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน
๒. ได้รับทราบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น
๓. คณะผู้วิจัยและชุมชนจะมีการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำประวัติชุมชน
๔. สร้างความรู้สึกที่ดีต่อบ้านเกิด และหวงแหนวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น
๕. เอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
๖. เป็นแนวทางขั้นต้นในการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเป็นแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต่อไป

พื้นที่การศึกษา

๑. หมู่บ้านดาโต๊ะ หมู่ที่ ๔ ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี
๒. หมู่บ้านภูมิ ตำบลยาบู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

วิธีดำเนินงาน

๑. อบรมนักวิจัยในท้องถิ่นเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประชุมเพื่อวางแผนจัดทำโครงการ
๒. ประชุมคณะกรรมการเพื่อกำหนดรายละเอียดและแบ่งงานรับผิดชอบ
๓. ตรวจสอบเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งสองชุมชน
๔. จัดเก็บข้อมูลในเรื่องต่างๆ ของชุมชน ดังหัวข้อต่อไปนี้
 - ๔.๑ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
 - ๔.๒ ประวัติความเป็นมาทางวัฒนธรรมและสังคม
 - ๔.๓ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการทำมาหากิน
 - ๔.๔ ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม
 - ๔.๕ การเมืองการปกครอง
 - ๔.๖ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

๕. ออกพบปะสัมภาษณ์เก็บข้อมูลผู้อาวุโสและผู้รู้ในชุมชน/จัดเวทีระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
๖. จัดทำรายงาน โดยที่ท้องถิ่นมีส่วนร่วมและยอมรับ
๗. นำเสนอผลงานแก่หัวหน้าโครงการ/สกว.

ระยะเวลาดำเนินการ

กรกฎาคม ๒๕๔๖-ธันวาคม ๒๕๔๗

คณะผู้วิจัย

หมู่บ้านดาโต๊ะ

๑. นายดอเลาะ	เจ๊ะแตะ
๒. นายมะรอนิง	สาและ
๓. นายอับดุลเลาะ	ดีอะระห์
๔. นายกอเซ็ง	ลาเตะ
๕. นางสาวซารีฟะห์	สารง

หมู่บ้านภูมิ

๑. นายมุหัมหมัด	อาดำ
๒. นายซารีฟ	บุญพิศ
๓. นางสาวรอเกียยะ	อาดำ

การนำเสนองาน

ถึงแม้ว่าหมู่บ้านทั้งสองจะมีความแตกต่างกันด้วยสภาพแวดล้อม การทำมาหากิน ตลอดจนวิถีในการดำรงชีวิตบางประการ แต่หมู่บ้านทั้งสองมีจุดร่วมในฐานะเป็นชุมชนซึ่งอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน งานวิจัยฉบับนี้จึงนำเสนอภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของทั้งสองชุมชน และเรื่องราวความสัมพันธ์ของสองชุมชน ซึ่งจะทำให้เห็นภาพความเป็นท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนใน บทที่ ๑

แต่ด้วยทั้งสองหมู่บ้านมีจุดเด่นที่แตกต่างกันในรายละเอียด การนำเสนองานในบทถัดมาจึงให้ความสำคัญของชุมชนที่ศึกษาแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของเรื่องราว กล่าวคือหมู่บ้านภูมิจะมีความโดดเด่นในเรื่องราวประวัติความเป็นมา รวมถึงบทบาทของสถาบันการศึกษาตามหลักศาสนาอิสลาม หรือที่รู้จักกันในชื่อของ “ปอเนาะ” ที่มีมาเกือบ ๑๐๐ ปี ใน บทที่ ๒ ซึ่งว่าด้วยเรื่องศาสนาอิสลามกับการศึกษา จึงนำเสนอเรื่องราวของปอเนาะอย่างละเอียดและรอบด้าน ซึ่งในส่วนนี้ข้อมูลของหมู่บ้านดาโต๊ะจะช่วยเติมเต็มให้เห็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาอีกรูปแบบหนึ่ง คือสถาบันการศึกษา

"ดาดีกา" ซึ่งจะทำให้เราเห็นพัฒนาการของการเรียนการสอนศาสนาในชั้นประถมวัย จนกระทั่งมาถึงการเรียนการสอนในระดับของ "ปอเนาะ"

ในขณะที่หมู่บ้านดาโต๊ะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับอ่าวปัตตานี และกำลังได้รับผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในหมู่บ้าน การนำเสนอใน บทที่ ๓ จึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและการทำมาหากินของผู้คน โดยเน้นให้น้ำหนักของข้อมูลไปที่หมู่บ้านดาโต๊ะ หากแต่ข้อมูลจากหมู่บ้านภูมียังคงมีความสำคัญในการที่จะแสดงให้เห็นของการปรับตัวของผู้คนต่อสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันไป และเมื่อสภาพแวดล้อมทางนิเวศเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะจะเห็นได้ชัดในกรณีของพื้นที่อ่าวปัตตานี ทำให้คนต้องปรับตัวไปกับการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไปถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และความพยายามปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ผู้คนแวดล้อมช่วยกันจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและยุติธรรม

นอกจากความเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นภายในชุมชนเองแล้ว ความเคลื่อนไหวจากภายนอกที่หลังไหลเข้ามาสู่ท้องถิ่น ยังส่งผลกระทบต่อชุมชนทุกระดับ ปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามได้รับผลกระทบจากกระแส "โลกาภิวัตน์" เช่นกัน ด้วยความสำคัญที่ไม่ได้เป็นเพียงสถาบันการศึกษาของชุมชน หากแต่เป็นสถาบันทางศาสนาของท้องถิ่น ที่มีบทบาทและหน้าที่ต่อผู้คนในเรื่องของความเชื่อ จนกระทั่งถึงวิถีชีวิต ใน บทที่ ๔ จึงเป็นแนวทางการปรับตัวของปอเนาะและการจำรองจิตวิญญาณอิสลามท่ามกลางสังคมมุสลิมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

นิยามคำศัพท์

ปอเนาะ	หมายถึง โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม
ดาดีกา	หมายถึง โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็กเล็ก
ก๊รอฮาดี	หมายถึง ระบบการศึกษาของโรงเรียนดาดีกา ใช้สำหรับสอนทักษะในการอ่านอัล-กุรอาน
อุสตัซ หรือ อุสตะอ์	หมายถึง ครูสอนศาสนา ลักษณะเดียวกันกับครูสอนวิชาต่าง ๆ โดยทั่วไป
โต๊ะครู	หมายถึง เจ้าของโรงเรียนปอเนาะ ซึ่งทำหน้าที่สอนศาสนาอิสลามและบริหารโรงเรียน
บาบอ	คือ คำที่คนทั่วไปใช้เรียกโต๊ะครู
มามา	หมายถึง ภรรยาของโต๊ะครูหรือบาบอ
โต๊ะปาเก	หมายถึง นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในปอเนาะ ซึ่งเป็นนักเรียนที่อยู่ประจำในปอเนาะ

หะดีษ	คือ วจนะรวมถึงการกระทำของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ็อลฯ)
อุลามาฮ์	หมายถึง ผู้รู้ ซึ่งมีความรู้แตกฉานในด้านศาสนา
บालาเซาะห์	หมายถึง สถานที่สำหรับละหมาด จัดการเรียนการสอน รวมทั้งเป็นที่ประชุมภายในปอเนาะ
ฮิจเราะห์ศักราช (ฮ.ศ.)	คือ ปีศักราชของศาสนาอิสลาม นับวันตามหลักจันทร์คติ

บทที่ ๑ ประวัติความเป็นมา และสภาพทั่วไปของบ้านดาโต๊ะและบ้านภูมิ

จาก “ปัตตานี” สู่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส

หลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่าที่ปรากฏในบันทึกหรือตำนานของต่างชาติ มีการกล่าวถึงชื่อเมืองปัตตานีในนามต่างๆ กันตามแต่สำเนียง เสียงของผู้เป็นเจ้าของภาษานั้นๆ เช่น

ชาวมลายู	ออกเสียงเป็น	“ปัตตานี”
ชาวอาหรับ	ออกเสียงเป็น	“ฟาฏอนี” (Fathoni)
ชาวอินเดีย	ออกเสียงเป็น	“Patanam” หรือ “Patane”
บันทึกชาวตะวันตก	เขียนเป็น	“Patani”, “Patania”, “Pataniij”, “Patany” “Pattania”, “Pathanani”, “Pathane” ฯลฯ

ผู้เป็นเจ้าของภาษามลายูถิ่นปัตตานี จะออกเสียงเหมือนกันหมดว่า “ปัตตานิง” (Pataning) (รัตติยา สาสและ, ๒๕๔๗ : ๒๓๖)

จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ที่ปรากฏในแผนที่ประเทศไทยปัจจุบัน เป็นดินแดนซึ่งเก็บซ่อนเรื่องราวในอดีตไว้อย่างซับซ้อนมากมาย ดินแดนแห่งนี้เป็นส่วนที่แยกย่อยออกจากความเป็นนครรัฐมลายู-อิสลาม ที่ชื่อว่า “นครรัฐปัตตานี” (Patani State) ในอดีต และถ้านับย้อนหลังต่อจากนั้นอีกระยะหนึ่ง ก็พบว่าปัตตานีเป็นดินแดนแห่งราชอาณาจักรฮินดู-พุทธ หรือฮินดู-ชวา ที่มีชื่อว่า “ราชอาณาจักรลังกาสุกะ”

หนึ่งการพูดถึงอดีตของจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ในบางด้าน อาจเป็นการตอกย้ำประวัติศาสตร์การล่มสลายของราชอาณาจักรลังกาสุกะ และราชอาณาจักรปัตตานีบ้าง แต่เพื่อประโยชน์ของการศึกษาและค้นหาความจริงที่เป็นคำตอบของความเป็นปัตตานี ยะลา และนราธิวาสในสภาพปัจจุบันให้ชัดเจนมากขึ้น คงหลีกเลี่ยงหรือมองข้ามมิติทางประวัติศาสตร์นี้ได้ยาก การศึกษาเรื่องราวของมิติประวัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีใครสามารถยืนยันได้ว่า อาณาจักรลังกาสุกะ และราช-อาณาจักรปัตตานีตั้งขึ้นเมื่อไร ใครเป็นผู้ก่อตั้ง

เดิมที่อาณาจักรปัตตานีมีกษัตริย์ปกครองตนเอง ๒ ราชวงศ์ด้วยกัน คือราชวงศ์ศรีวังสา และราชวงศ์กลันตัน รวมระยะเวลาประมาณ ๓๐๐ กว่าปี จนกระทั่งประเทศไทย (รัฐบาลสยาม) ใช้อำนาจปกครองอย่างเต็มที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ขณะที่ยังเป็นประเทศสยาม และ ๓ จังหวัดดังกล่าวอยู่ในฐานะเป็น “บริเวณเจ็ดหัวเมือง” ซึ่งไม่มีทายาห์เจ้าเมืองมลายูมุสลิมเป็นเจ้าเมืองที่เรียกว่า “ราญา” หรือราชาอีกต่อไป ผู้คนที่นั่นจึงต้องเป็น “คนสยามเชื้อสายมลายู” โดยปริยาย

เมื่อประเทศสยามเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย คนปัตตานีถูกกำหนดให้เป็นคนไทยเต็มตัว คือ คนสัญชาติไทยและเชื้อชาติไทย นับถือศาสนาอิสลาม และเรียกสั้น ๆ ว่า "ไทยมุสลิม" ในขณะที่เจ้าของนามเรียกตนเองว่า "โอะแมนายู" (คนมลายู) ซึ่งหมายถึงผู้สืบเชื้อสายมลายู เชื้อชาติมลายู และนับถือศาสนาอิสลาม ใช้วิถีชีวิตอย่างมลายูอิสลาม (เอกสารประกอบเวทีเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสันติภาพ ครั้งที่ ๑ "สานติธรรมรวมใจ ดับไฟได้ด้วยปัญญา")

ยุคสมัยต่างๆ จากปัตตานีสู่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ สามารถแบ่งได้ดังนี้

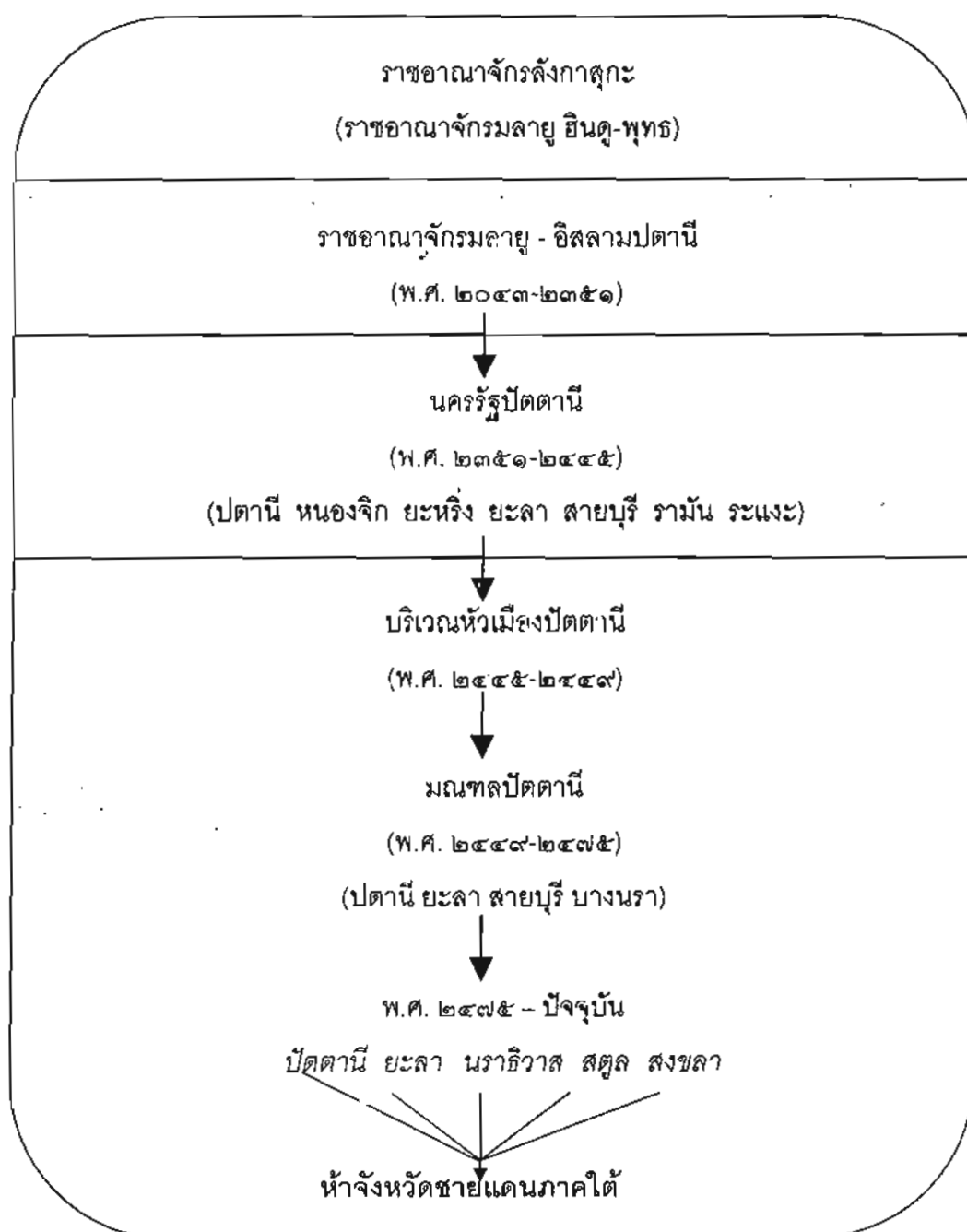
ยุคสมัยวัฒนธรรมฮินดู-ชวา (พุทธศตวรรษที่ ๗-พ.ศ. ๒๐๔๓) คือปัตตานีสมัยวัฒนธรรมฮินดู-ชวา หรือ ฮินดู-พุทธ หรืออาณาจักรลังกาสุกะ

ยุคสมัยวัฒนธรรมอิสลาม (พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๔๗๕) คือปัตตานีเมื่อเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามและนิยมวัฒนธรรมอิสลาม ภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรมัชปาหิตในเกาะชวา ตะวันออก เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๑ ซึ่งได้เปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่แนวคิดของศาสนาอิสลามได้สะดวกขึ้นจนเข้ามาแทนที่ ในยุคนี้อาจแบ่งได้ ๔ ช่วง คือ ปัตตานีสมัยราชอาณาจักรมลายู-อิสลาม (พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๓๕๑) ปัตตานีสมัยแยกเป็นเจ็ดหัวเมือง (พ.ศ. ๒๓๕๑-๒๔๔๔) ปัตตานีสมัยเป็นบริเวณเจ็ดหัวเมือง (พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๔๙) ปัตตานีสมัยเป็นมณฑล (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๗๕) ยุคสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน) คือยุคที่แยกออกเป็น ๕ จังหวัดชายแดนใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา (บางส่วน) กับสตูล(จากไทรบุรี/มณฑลภูเก็ต) (เอกสารประกอบเวทีเครือข่ายวัฒนธรรมเพื่อสันติภาพ ครั้งที่ ๑ "สานติธรรมรวมใจ ดับไฟได้ด้วยปัญญา")

จากประวัติความเป็นมาและตำนานของปัตตานีนั้น บอกกล่าวไว้ว่าเมืองปัตตานีเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามในสมัยของพญา ตูนกปา อันทิรา มหาวังสา หรือสุลต่านอิสมาอิล ซัย ซึ่งปกครองปัตตานีในช่วง พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๐๗๓ (อารีฟีน, ๒๕๔๓: ๑๒) ในส่วนของประวัติศาสตร์กล่าวว่านักการศาสนาจากเมืองปาสัย (Pasai) ชื่อว่าซ็ึก ซาอิด โนม่นาวสุลต่านอิสมาอิล ซัย ให้เปลี่ยนศาสนามาเข้ารับอิสลาม ปรากฏหลักฐานเป็นสุสานฝังศพตามความเชื่อในศาสนาอิสลามของสุลต่านอิสมาอิล ซัย ที่บ้านปาละ บราโฮม ตำบลบราโฮม จังหวัดปัตตานี (รัตติยา สาและ, ๒๕๔๗: ๒๔๕) ส่วนในตำนานเล่าว่า ผู้คนเมืองปัตตานีเปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลาม เนื่องจากครั้งหนึ่งกษัตริย์แห่งปัตตานีป่วย ไม่มีหมอคนใดในปัตตานีรักษาให้หายได้ จนกระทั่งมีชาวปาซาย จากสุมาตราชื่อว่า เช็ก สะอิด อาสาจะรักษาให้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนว่า หากกษัตริย์หายจากโรคแล้วจะต้องเปลี่ยนไปรับนับถือศาสนาอิสลาม แต่เมื่อกษัตริย์หายป่วย กลับไม่ได้เข้ารับอิสลาม จึงป่วยอีกครั้งหนึ่ง เป็นอย่างนี้ถึงสามครั้ง จนในที่สุดกษัตริย์ยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม ราชวงศ์ ชุนนาง และประชาชนต่างเปลี่ยนมารับนับถืออิสลาม เช่นกัน (ประพนธ์ เรืองณรงค์, ๒๕๔๐: ๓๐-๓๑) แสดงให้เห็นว่าศาสนาอิสลามได้เข้ามากับการเดินทางติดต่อระหว่างบ้านเมืองในบริเวณแหลมมลายูและตะวันออกกลาง นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางคน

กล่าวว่ายุคของสุลต่านอิสมา-อีล ชัย เป็นยุคที่ปัตตานีรุ่งเรือง และความรุ่งเรืองของปัตตานี
เนื่องมาจากการค้าทางทะเล

แผนภูมิแสดงลักษณะการเมือง – การปกครอง “ปัตตานี”
ตั้งแต่เป็นราชอาณาจักรปัตตานี-จังหวัดปัตตานี

ที่มา : รัตติยา สาและ, "การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส," ๒๕๔๔ น. ๓๒

จากหลักฐานทางโบราณคดียืนยันว่าปัตตานีมีลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การทำการค้าทาง
ทะเลมาก ด้วยชายฝั่งทะเลมีอ่าวปัตตานี และมีแม่น้ำลำธารหลายสายที่ไหลมาจากแผ่นดินใหญ่ออกสู่

ทะเล สภาพเช่นนี้เหมาะแก่การเป็นท่าจอดเรืออย่างยิ่ง อ่าวปัตตานีนี้จะมีอาณาบริเวณคาบเกี่ยวในพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอยะหริ่ง และ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน และด้วยพื้นที่รอบอ่าวปัตตานีเดิมเป็นที่ราบที่เกิดจากทะเลตื้นเขิน จึงเกิดการทับถมดินทรายเป็นเนินและสันดอนขึ้นมา จนทำให้เกิดพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน บริเวณแห่งนี้จึงมีแหล่งชุมชนที่เป็นบ้านเมืองพัฒนาสืบเนื่องต่อมาหลายยุคสมัยตราบจนปัจจุบัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๓๘: ๑๖๓)

จากสภาพภูมิศาสตร์ หลักฐานทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ของปัตตานี ต่างยืนยันและตอกย้ำว่าบ้านเมืองรอบอ่าวปัตตานี มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องต่อกันมายาวนาน ซึ่งในที่นี้บ้านภูมิและบ้านดาโต๊ะ หมู่บ้านเล็กๆ สองแห่ง ใน อำเภอยะหริ่ง เป็นส่วนประกอบหนึ่งของบ้านเมืองรอบอ่าวปัตตานี ที่ครั้งหนึ่งเคยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างยิ่ง และสิ่งเหล่านี้ยังคงสืบทอดเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่ชาวมลายูมุสลิมแห่งปัตตานีมีความภาคภูมิใจกระทั่งปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของบ้านดาโต๊ะ

ผู้บุกเบิกหมู่บ้านส่วนใหญ่เดินทางมาจากบ้านบางปู ในช่วงแรกชาวบ้านบางปูได้เข้ามาที่ดาโต๊ะเพื่อทำการประมง “ปิ๊ะตอ” (เป็นชาวดาโต๊ะโดยกำเนิด ปัจจุบันอายุ ๗๒ ปี) เล่าว่าหมู่บ้านดาโต๊ะในอดีตมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลาย โดยเฉพาะในอ่าวปัตตานีจะมีความอุดมสมบูรณ์มาก ให้ปูเกะยาวิง (เครื่องมือดักสัตว์น้ำ, ฆวนดักปูกุ้ง) เพียงอย่างเดียวก็สามารถจับกุ้งได้เต็มลำเรือ นอกจากนี้บ้านดาโต๊ะยังมีแหล่งน้ำจืดสำหรับอุปโภคบริโภคอีกด้วย ความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ทำให้ผู้คนจากบางปูมาอาศัยอยู่ที่บ้านดาโต๊ะ พร้อมกับชักชวนญาติพี่น้องให้ย้ายตามมาด้วย

หมู่บ้านดาโต๊ะเป็นหมู่บ้านที่สงบปลอดภัย จูเต๊ะ ผู้ที่เคยดูแลและติดตามเจ้าเมืองยะหริ่งเล่าว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภายในหมู่บ้านไม่เคยเกิดเหตุการณ์ฆ่ากันตายแม้แต่ครั้งเดียว ถ้าหากมีคนต่างถิ่นที่คิดมีริษยาต่อคนในหมู่บ้าน คนนั้นจะไม่สามารถเดินทางเข้ามาในดาโต๊ะได้ หรือเข้ามาในหมู่บ้านจะออกกลับไปได้ไม่ได้เนื่องจากหลงทาง เล่ากันว่าครั้งหนึ่งเคยมีโจรสลัดมาเก็บค่าคุ้มครองจากชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บุตี ตะโละกาโปร์ จะต้องจ่ายค่าคุ้มครองทุกเดือน แต่โจรสลัดไม่สามารถเดินทางเข้ามาถึงบ้านดาโต๊ะได้ ชาวดาโต๊ะจึงไม่ต้องจ่ายค่าคุ้มครอง ชาวบ้านเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของ “ดาโต๊ะปาญญ” (ดาโต๊ะนั้นยัง) ทำให้โจรสลัดเดินทางมาไม่ถึงบ้านดาโต๊ะ

ชื่อของหมู่บ้าน “ดาโต๊ะ” มาจากชื่อของสุสานเก่าแก่ที่รู้จักกันในชาวบ้านดาโต๊ะและผู้คนในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ในชื่อของ “กูโบร์ดาโต๊ะปาญญ” เล่ากันว่า สมัยที่เมืองปัตตานีกำลังเจริญรุ่งเรืองในแถบเอเชีย ยุโรป และอเมริกา เมืองปัตตานีสมัยนั้นสามารถผลิตปืนใหญ่ไว้ป้องกันประเทศ และขายแก่เพื่อนบ้าน เจ้าเมืองประกาศว่าคนที่มีทองเหลือง ห้ามนำทองเหลืองไปขาย ต้องไป

มอบกับเจ้าเมือง เพื่อให้หล่อปืนใหญ่ ปืนใหญ่ที่มีชื่อหลายกระบอกหล่อขึ้นในสมัยนี้ เช่น พญาตานี (ปัจจุบันตั้งอยู่ที่หน้ากระทรวงกลาโหม) พญาบุหงา เป็นต้น

แซะ (แซะ) คอมบอค (Syek Kombok) กับผู้ติดตามชื่ออับดุล มูมิน (Abdul Mumin) เป็นพ่อค้า และเป็นผู้รู้เผยแผ่ศาสนาอิสลามจากตรังกานู แซะคอมบอคผู้นี้มีทองเหลืองจำนวนมากบรรทุกมาในเรือ เมื่อมาถึงปัตตานีมีคนต้องการจะซื้อทองเหลือง ด้วยความเกรงใจต่อคนซื้อ แซะคอมบอคจึงขายทองเหลืองให้ เรื่องรู้ไปถึงเจ้าเมือง เจ้าเมืองจึงสั่งให้องครักษ์จับตัวแซะคอมบอคและผู้ติดตาม แล้วให้ผู้ติดตามประหารแซะคอมบอค แต่ด้วยความเคารพและเกรงใจแซะคอมบอค อับดุล มูมินผู้ติดตามจึงไม่ปฏิบัติตามคำเจ้าเมือง เจ้าเมืองจึงให้เพชรฆาตลงมือประหาร แล้วนำเอาศพไปทิ้งที่คลองปาละ (เป็นคลองเล็กๆ อยู่ใกล้กับหมู่บ้านดาโต๊ะ) ปรากฏว่าศพของแซะคอมบอคแปลกกว่าศพของคนธรรมดา คือศพลอยน้ำในลักษณะทำยื่น ต่างจากศพคนธรรมดาที่ลอยน้ำในท่านอน มีชาวบ้านไปบอกกับเจ้าเมืองว่าศพของแซะคอมบอคลอยวนเวียนที่คลองปาละ ไม่ไปไหน ไม่จมน้ำ เจ้าเมืองจึงสั่งให้ฝังศพในที่แหลมงอก (เป็นที่ตั้งของบ้านดาโต๊ะในปัจจุบัน)

ชาวบ้านจึงช่วยกันขุดหลุมตามความยาวของศพ แล้วเอาศพไปยังหลุมฝังศพ ปรากฏว่าไม่สามารถบรรจุศพในหลุมได้ เพราะศพยาวขึ้น เป็นเช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง จนต้องพับขาศพ แต่ก่อนที่จะพับขาชาวบ้านได้ดูอาร์ (ขอพร) ต่อพระอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ว่าถ้าศพนี้ศักดิ์สิทธิ์จริง ขอให้หยุดยาวเพียงเท่านี้ ในที่สุดจึงฝังศพของแซะคอมบอคกับอับดุล มูมินในบริเวณเดียวกันได้สำเร็จ ชาวบ้านจึงเรียกกูโบร์ (สุสาน) แห่งนี้ว่า กูโบร์ดาโต๊ะปาแล แปลว่า ดาโต๊ะยาว ชื่อนี้จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน จากเรื่องเล่าในท้องถิ่นถึงการสร้างปืนใหญ่ ประกอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงว่ามีการสร้างปืนใหญ่ทั้งสามกระบอกในสมัยของ สุลต่านอิสมาอิล ซัย (ฮาริฟีน, ๒๕๔๓: ๑๒) แสดงให้เห็นว่าดาโต๊ะปาแลผู้นี้ น่าจะมีชีวิตอยู่ไม่เกินยุคสมัยของสุลต่านอิสมาอิล ซัย

เนื่องจากกูโบร์ดาโต๊ะปาแล เป็นกูโบร์เก่าแก่ที่มีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ต่อเนื่องมายาวนาน ผู้คนจึงมีความเชื่อต่อกูโบร์ค่อนข้างมาก ผู้สูงอายุในหมู่บ้านเล่าว่า ครั้งหนึ่งชาวบ้านฝังตรงข้ามหมู่บ้านมาเกินแฉะแค้นที่กูโบร์ เมื่อเกินเสร็จแล้วแฉะแค้นยังคงเหลืออยู่ จึงเอากลับบ้าน เมื่อลงเรือพายกลับบ้านไปได้ครึ่งทางเรือก็หยุด พายเท่าไรก็ไม่ไป นายท้ายเรือจึงถามว่ามีใครทำอะไรผิดหรือเปล่า คนที่เอาแฉะกลับบ้านจึงบอกว่าเขาได้เอาแฉะที่เกินเหลือกลับบ้านไปด้วย นายท้ายเรือจึงได้พายเรือกลับมายังดาโต๊ะและเอาแฉะที่เหลือให้ชาวบ้านดาโต๊ะช่วยกันจนหมด จึงพายเรือกลับยังหมู่บ้านอย่างปลอดภัย

เมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อนมีเหตุการณ์คล้ายกันเกิดขึ้น ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมาเกินแฉะแค้นที่ดาโต๊ะ เมื่อจะกลับก็ไม่สามารถติดเครื่องเรือนได้ คนแก่ในเรือจึงถามว่ามีใครเอาอะไรติดมาหรือเปล่า ผู้ที่มาร่วมคนหนึ่งตอบว่าเขาได้เอาของสิ่งหนึ่งมาจากกูโบร์ดาโต๊ะปาแล คนทั้งหมดจึงได้นำของสิ่งนั้นมาคืนที่กูโบร์ เรือจึงติดเครื่องได้ในที่สุด ความเชื่อดังกล่าวยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน หากอาหารเกินที่กูโบร์เหลือผู้มาเกินจะนำอาหารไปให้แก่หิมาเพื่อแจกจ่ายให้ชาวบ้านกินกัน

กูโบรดาโต๊ะปาญ สันนิษฐานว่าน่าจะมียุเวลาอยู่ในช่วงปี พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๐๗๓

ตำนานของสุสานยะหริ่งที่บ้านดาโต๊ะ

นอกจากกูโบรดาโต๊ะปาญเป็นโบราณสถานของหมู่บ้านดาโต๊ะแล้ว ยังมีกูโบรอีกแห่งหนึ่งที่เป็นโบราณสถานของหมู่บ้าน กูโบรแห่งนี้อยู่ภายในแนวกำแพงที่ล้อมรอบหรือ "สุสานยะหริ่ง" หรือชาวบ้านเรียกอีกชื่อว่า "มัสยิดตันหยง" ตั้งอยู่ในบริเวณหนึ่งของสุสานขนาดใหญ่ของบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านผู้สูงอายุเหล่านั้นได้รับรู้กันมาว่าเป็นหลุมฝังศพของเจ้าเมืองปัตตานี และวงศ์ดาโต๊ะ โดยปู่ตายายได้เล่าสืบต่อกันมาว่าสร้างขึ้นเมื่อนานมาแล้ว หากนับอายุถึงปัจจุบันน่าจะมียุไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ปี ซึ่งจากการศึกษาทางโบราณคดีโดยการวิเคราะห์จากลวดลายสลักหินเหนือหลุมฝังศพ สันนิษฐานว่าสุสานอาจแบ่งอายุเวลาเป็นสองช่วงด้วยกัน คือ สมัยแรกอายุราวรัตนโกสินทร์ตอนต้น สันนิษฐานว่าลวดลายสลักหินเหนือหลุมฝังศพน่าจะเป็นฝีมือช่างจีนสมัยราชวงศ์ชิง ซึ่งร่วมสมัยกับรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยที่สองอาจจะอยู่ในช่วงสมัยของรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งหินเหนือหลุมฝังศพหลักปีพ.ศ. ๒๔๔๓ เอาไว้ ไม่ปรากฏลวดลายบนหินแต่อย่างใด และตำแหน่งของหลุมฝังศพไม่ใช่ตำแหน่งประธานของสุสาน รูปแบบและลวดลายมีความพื้นเมืองมากกว่า (วัฒนสาสน์ นุ่นสุช, ๒๕๔๓ : ๖๔)

ในส่วนที่บ้านดาโต๊ะ ผู้สูงอายุในหมู่บ้านเล่าว่าในช่วงชีวิตของตน ยังไม่เคยปรากฏว่าภายในบริเวณแนวกำแพงที่เป็นรั้วล้อมนั้นได้มีการฝังศพผู้ใดเพิ่มเข้าไป รวมทั้งไม่เคยปรากฏว่ามีผู้ใดมาทำบุญหรือเยี่ยมสุสานของเจ้าเมืองแห่งนี้เลย ที่เป็นเช่นนี้เพราะเคยได้รับการบอกเล่ามาว่าญาติของเจ้าเมืองถูกตีแตกไปมาเลเซีย โดยศพของเจ้าเมืองที่ฝังอยู่ในสุสานแห่งนี้เป็นศพของเจ้าเมืองจากตรังกานู แล้ว

มาปกครองปัตตานีก่อนสยามมาดี ในขณะที่ผู้สูงอายุเหล่านี้บางคนได้รับรู้เพิ่มเติมว่าเจ้าเมืองปัตตานีคนนี้มีชื่อว่า “เนจาแย”

อย่างไรก็ดียังปรากฏข้อสันนิษฐานบางกระแสว่า สุสานยะหริ่งแห่งนี้เป็นที่ฝังศพของตนกูประสาเจ้า หรือมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าตนกูฮัมหมัด เจ้าเมืองปัตตานี พ.ศ. ๒๓๘๘-๒๓๙๙ และครอบครัวของตนกูผู้นี้สืบต่อมาด้วย ตนกูผู้นี้เป็นบุตรเจ้าเมืองไทรบุรี ได้รับเชิญให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานีในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากนิยูไซฟเจ้าเมืองปัตตานีคนก่อนต้องไปเป็นเจ้าเมืองยะหริ่ง และตนกูฮัมหมัดผู้นี้ยังเป็นผู้ย้ายเมืองปัตตานีและวังมาตั้งที่จะบังติกอ (อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี) อีกด้วย โดยได้ปกครองเมืองปัตตานีภายใต้การปกครองของสยาม ที่มีศูนย์กลางการปกครองที่สงขลา

“มัสยิดตันหยง” หรือสุสานที่เชื่อกันว่าเป็นสุสานของเจ้าเมืองยะหริ่ง

เหตุการณ์สำคัญในอดีต

ในอดีตเกิดเหตุการณ์สำคัญกับชุมชนบ้านดาโต๊ะ คือเกิดโรคไข้ทรพิษระบาด และการทำพิธีขับไล่โรคหิวตโรค โรคไข้ทรพิษได้ระบาดในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยมีระยะเวลาในการระบาด ๑ เดือน ในแต่ละวันจะมีคนตายด้วยโรคนี้ ๒-๕ คน ซึ่งนับรวมจำนวนคนตายทั้งหมดประมาณ ๒๐๐ คน

การรักษาโรคของคนในหมู่บ้านจะรักษาด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ด้วยการทำ “ตือปงดาวา” คือการนำข้าวสารหมักแล้วมาผสมกับยาอื่นๆ และการขอพรจากอัลลอฮ์ (ช.บ.) ชาวบ้านเชื่อว่าโรคภัยได้หายไปด้วยการขอพรจากอัลลอฮ์ (ช.บ.)

ครั้งหนึ่งหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามกับหมู่บ้านดาโต๊ะ คือหมู่บ้านปาละ โต๊ะโลม ตันหยงลูโละ บางปู ได้เกิดโรคระบาดคือโรคหิวตโรค ทำให้คนในหมู่บ้านหวาดกลัวโรคภัยนี้ จึงทำพิธีขับไล่โรคด้วยการจัด

พิธีละเดาะเคราะห์โดยการทำเรือ การทำพิธีเริ่มด้วยการสร้างเรือที่มีลักษณะคล้ายเรือลำเนาแต่มีขนาดเล็กกว่า ชาวบ้านจะเรียกเรือนี้ว่า "ปือราฐบาลา" ซึ่งสร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ ในปือราฐบาลานั้นจะบรรจุด้วยข้าวเหนียว ๗ สี ข้าวคั่ว ไข่ไก่สด ไก่ย่าง ขนมะละ และสายสิญจน์ ชาวบ้านจะนำเรือที่สร้างไปวางไว้ที่สุสานดาโต๊ะปาญ และขอพรจากพระอัลลอฮ์ (ช.บ.) ร่วมกัน จะปฏิบัติเช่นนี้เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน โดยชาวบ้านจะเดินรอบๆ หมู่บ้าน ส่วนคืนสุดท้ายจะร่วมกันละหมาดฮายัตจนสว่าง จากนั้นจึงนำสิ่งของที่เตรียมไว้บรรจุในเรือบาลาแล้วจึงปล่อยเรือลงทะเล หากเรือบาลาได้ย้อนกลับมาแสดงว่าวิบากกรรมยังไม่หลุดพ้น แต่ชาวบ้านได้มีวิธีแก้เคล็ดโดยการนำรากโกงกางทำเป็นดาบไปตีกกลางลำเรือเพื่อไล่ผีอีกครั้ง เนื่องจากชาวบ้านในสมัยนั้นเชื่อว่าผีได้นำโรคภัยนี้มา

การทำพิธีกรรมนี้สืบเนื่องจากสมัยก่อนได้รับอิทธิพลของศาสนาฮินดูและพราหมณ์ และในสมัยนั้นยังไม่มียารักษาโรค ชาวบ้านเชื่อว่าการทำพิธีกรรมทำให้โรคภัยไม่มีทางเข้าสู่หมู่บ้านได้

ประวัติความเป็นมาของบ้านภูมิ

บ้านภูมิเดิมมีชื่อว่า บ้านบือมิง เป็นชื่อไม้เนื้อแข็งชนิดหนึ่ง ต่อมาทางราชการเข้ามาเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านภูมิ

เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา สภาพพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านภูมิในปัจจุบันยังเป็นพื้นที่ป่าไร้ผู้อยู่อาศัย ผู้ก่อตั้งปอเนาะภูมิเป็นคนแรกคือโต๊ะเยาะห์สะแต หลังจากเปิดปอเนาะได้ไม่นาน ท่านได้เสียชีวิตลง น้องชายของท่านชื่อว่าหะยีวันอะห์หมัด เป็น วันอิคริส (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๕๐๐) ได้รับช่วงต่อในช่วงนี้เองผู้คนในละแวกใกล้เคียงได้เริ่มเข้ามาศึกษาหาความรู้ในปอเนาะ ด้วยเหตุที่หะยีวันอะห์หมัดมีภรรยาและพี่น้องหลายคน และมีลูกศิษย์ลูกหามากมาย ลูกศิษย์บางคนเมื่อได้ศึกษาหาความรู้จนแตกฉานแล้ว ประกอบกับท่านอาจารย์มีความต้องการให้ลูกศิษย์เหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี้เพื่อได้อยู่ใกล้ชิดท่าน ท่านหะยีวันอะห์หมัดจึงได้ทำการสมรสลูกศิษย์กับลูกหลานของท่าน และได้สร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆ ปอเนาะ จากจุดเริ่มต้นนี้เองที่ทำให้บริเวณแห่งนี้เกิดเป็นชุมชนขึ้น ผู้คนบางส่วนจากภายนอกแม้ไม่ได้เข้ามาเพื่อศึกษาหาความรู้ทางศาสนา ก็เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านภูมิมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าบริเวณรอบปอเนาะมีสิ่งแวดล้อมที่ดี อบอุ่นและปราศจากอบายมุข

หลังจากท่านหะยีวันอะห์หมัดเสียชีวิตใน พ.ศ. ๒๕๐๐ ลูกเขยของท่านคือโต๊ะครูหะยีอัब्ดุลเราะห์มาน อาดำ ได้เข้ามารับช่วงบริหารต่อจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๓ เนื่องด้วยท่านเป็นคนมีพื้นเพจากจังหวัดปทุมธานี จึงมีญาติพี่น้องของท่านอพยพโยกย้ายครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ ปอเนาะ

ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ที่อยู่อาศัยละแวกปอเนาะส่วนใหญ่จะเป็นพี่น้องหรือเครือญาติเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นญาติของท่านหะยีวันอะห์หมัด และอีกส่วนหนึ่งเป็นญาติของท่านหะยีอัब्ดุลเราะห์มาน ดังนั้นผู้คนในชุมชนจึงมีความผูกพันกันอันเครือญาติอย่างค่อนข้างใกล้ชิด

ประวัติหมู่บ้านภูมิในส่วนของชาวไทยพุทธ

นายสรวล โภษภณท์ ปัจจุบันอายุ ๖๐ ปีเล่าถึงประวัติของคนไทยพุทธในพื้นที่ให้ฟังว่า นายยอด ชัยภักดี (เสียชีวิตประมาณ ๕๐ ปีก่อน) ซึ่งเป็นบิดาของนายลอย ชัยภักดี เป็นคนแรกที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่นี้ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่วนสาเหตุที่เขามานั้นไม่ทราบแน่ชัด (เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่คนเฒ่าคนแก่ของที่นี่ได้ย้ายออกไปเกือบหมดแล้ว จึงทำให้ข้อมูลในส่วนนี้ต้องขาดหายไป) แต่จากการสันนิษฐานคาดว่า ชาวไทยพุทธน่าจะย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ภายหลังจากชาวไทยมุสลิมมาตั้งถิ่นฐานแล้ว เนื่องจากครูกรมล (ครูสอนโรงเรียนสุวรรณไพบูลย์ อายุ ๕๐ ปี) เล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า "หมู่บ้านภูมินายเต็ง" หรือ "หมู่บ้านภูมีไธเต็ง" สาเหตุที่มีชื่อเรียกแบบนี้ น่าจะมาจากผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้นมีชื่อว่า "เต็ง" และการที่ชื่อหมู่บ้านมีคำว่า "ภูมี" นำหน้านั้น แสดงว่านายเต็งเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านนี้หลังจากมีการก่อตั้งบ้านภูมีแล้ว สมัยก่อนในหมู่บ้านภูมีมีชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนหลายครัวเรือน แต่เมื่อไม่นานมานี้ได้ย้ายออกไปเหลือเพียง ๑๒ ครัวเรือน สาเหตุที่ย้ายออกไปเนื่องจากไม่มีงานทำและเศรษฐกิจไม่ดี ส่วนมากผู้ที่ย้ายออกไปจะไปปักหลักตั้งถิ่นฐานที่ อำเภอปาลัส จังหวัดปัตตานีและ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ผู้นำชุมชนในปัจจุบันชื่อนายศักดิ์ ฅณ สงขลา อายุ ๒๕ ปี เป็นบุตรของนางเสียมซึ่งมีหน้าที่เก็บค่าน้ำค่าไฟในหมู่บ้าน

ผู้คนในกลุ่มบ้านชาวพุทธมักเลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้าน บางครั้งอาจมีสุนัขสัญจรจากที่อื่นเข้ามาเล่นพ่วนในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่จะเป็นสุนัขของชาวบ้านซื้อมา เช่น พุดเดิ้ล อัลเซ-เซียน นอกจากนั้นส่วนมากจะเป็นพันธุ์ไทย

สภาพทั่วไปของบ้านดาโต๊ะ

สภาพภูมิศาสตร์และลักษณะโดยทั่วไปของบ้านดาโต๊ะ

หมู่บ้านดาโต๊ะอยู่ในพื้นที่หมู่ ๕ ของตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านดาโต๊ะแต่เดิม หมู่บ้านดาโต๊ะตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามของเมืองปัตตานีไปทางทิศเหนือ สภาพพื้นที่เป็นสันทรายที่ราบริมอ่าว พื้นดินเป็นทรายล้วนและเป็นแหลมยื่นไปในทะเล หมู่บ้านจึงติดทะเลสองฝั่ง คือ ฝั่งอ่าวปัตตานี และฝั่งอ่าวไทย ล้อมรอบไปด้วยป่าชายเลนและหาดทรายขาว พื้นที่ของแหลมแต่เดิมมีความกว้างของพื้นที่ประมาณ ๑ กิโลเมตร แหลมอกแห่งนี้ชื่อว่า ฮูยงตันหยง (Hujungtanjong) ชาวบ้านนิยมเรียกสั้นๆ ว่ายูตันหยง (Jutanjong) แปลว่าปลายแหลม แต่กระแสน้ำได้พัดพาทรายมาทับถมทำให้แหลมอกออกไปทางทิศตะวันตกเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันแหลมดังกล่าวได้งอกไปจากเดิมกว่า ๑๐ กิโลเมตร จนกลายเป็นแหลมดาชีในปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบของหมู่บ้านดาโต๊ะเป็นป่าชายเลน โดยมีพื้นที่ทั้งหมด ๓๗๕ ไร่ มีพรรณไม้ต่างๆ เช่น โกงกางใบเล็ก แสมขาว แสมดำ แสมทะเล ลำพูทะเล เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากป่าชายเลนเป็นกลุ่มของสังคมพืช ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกไม้ไม่ผลัดใบที่มีลักษณะทางสรีรวิทยาและการปรับตัวทางโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน และการขึ้นของพันธุ์ไม้จะขึ้นเป็นอาณาเขต ต่างจากป่าบก ด้วยหมู่บ้านแห่งนี้มีดินดีและน้ำท่วมถึงตลอดเวลา จึงทำให้ป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์มาก

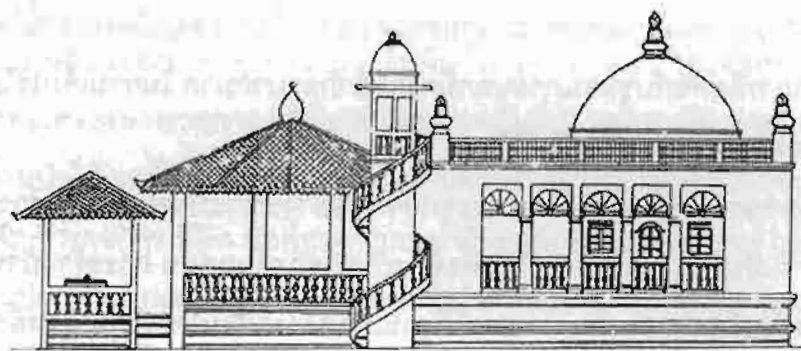
หมู่บ้านดาโต๊ะ (ถ่ายภาพจากอ่าวปัตตานี)

บ้านดาโต๊ะไม่สามารถทำนาหรือปลูกผลไม้บางชนิดได้เพราะพื้นที่เป็นดินปนทราย พืชสำคัญที่พบเห็นได้โดยทั่วไปคือ มะพร้าว ต้นสน พืชประเภทผักหรือสมุนไพรสามารถปลูกได้ในพื้นที่บางส่วนในชุมชน เช่น ดอกรัก บุงอบาเกาะ (แพงพวย) แก่นต้นแสมขาว เป็นต้น สมุนไพรเหล่านี้มีความสำคัญมากในอดีต เนื่องจากการติดต่อกับชุมชนภายนอกมีความยากลำบากมาก ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยชาวดาโต๊ะจึงต้องรักษาตนเองด้วยสมุนไพรพื้นบ้านที่มีอยู่

บ้านเรือนของชาวบ้านดาโต๊ะจะกระจุกตัวกันอย่างหนาแน่นบริเวณริมอ่าวด้านในฝั่งทิศใต้ บ้านเรือนส่วนมากเป็นเรือนไม้แบบยกพื้น เพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยส่วนหนึ่งจะสร้างด้วยวัสดุในท้องถิ่น บ้านคนที่มีฐานะจะสร้างด้วยไม้ตะเคียน มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง และฉลุไม้ที่ขายคา ส่วนคนที่ฐานะปานกลางหรือฐานะไม่ดีจะใช้ไม้โก่งกาง ลำพูน หรือราแพนซึ่งหาได้ในท้องถิ่น หลังคามุงจาก ในปัจจุบันจะสร้างแบบสมัยนิยมคือเป็นบ้านตึก ไม่ยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้อง บางบ้านปูพื้นด้วยกระเบื้องและอาจกันรั้วแบ่งขอบเขต บ้านเรือนมีขนาดเล็ก เพราะครอบครัวเป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกไปจากครอบครัวเดิม ไม่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ การสร้างบ้านเรือนจะอยู่ในพื้นที่ชิดติดกันโดยเว้นที่ว่างระหว่างบ้านแต่ละหลังน้อยมาก ทำให้มีความแออัด

มัสยิดคารุลนาอิม

ภาพเขียนสีในบริเวณมัสยิด (ภาพที่ ๑) ได้พบการเขียนสีในบริเวณมัสยิด (ภาพที่ ๑) ซึ่งเขียนขึ้นโดยคนในชุมชนที่ ๑๖๖
 กษัตริย์ปี ๒๔๗๔ (ภาพที่ ๑) ได้พบการเขียนสีในบริเวณมัสยิด (ภาพที่ ๑) ซึ่งเขียนขึ้นโดยคนในชุมชนที่ ๑๖๖
 ปี ๒๔๗๔ (ภาพที่ ๑) ได้พบการเขียนสีในบริเวณมัสยิด (ภาพที่ ๑) ซึ่งเขียนขึ้นโดยคนในชุมชนที่ ๑๖๖

ภาพลายเส้นมัสยิดในความทรงจำของชาวบ้านตาโตะ

บริเวณที่เป็นศูนย์กลางหมู่บ้านคือมัสยิดคารุลนาอิม ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบศาสนากิจของคนในหมู่บ้าน จากลักษณะของมัสยิด มัสยิดแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกับมัสยิดกรือเซะ นายช่างผู้ก่อสร้างน่าจะเป็นคนเดียวกับช่างผู้สร้างมัสยิดกรือเซะ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับมัสยิดว่า ในอดีตมีต้นมะขามปลูกอยู่ภายในบริเวณมัสยิด ต้นมะขามต้นนี้มีความแปลก คือฝักมะขามที่ออกจากกิ่งที่ยื่นไปทางทิศเหนือ (ทางกูโบร์) จะมีรสเปรี้ยว ส่วนฝักมะขามที่ออกจากกิ่งทางทิศใต้ (ทางมัสยิด) จะมีรสหวาน มัสยิดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

เช่นละหมาด ๕ เวลาในทุกวัน และละหมาดวันศุกร์ (ญะ-มาอะห์) ซึ่งผู้ชายในหมู่บ้านจะต้องมาละหมาดรวมกัน มัสยิดยังเป็นสถานที่ประชุมเรื่องการบริหารงานและการเมืองภายในหมู่บ้าน เป็นที่ประชาสัมพันธ์ข่าวต่างๆ ของชุมชนด้วย

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือกูโบร์ดาโต๊ะปาแญ (ดาโต๊ะปันยัง) ซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพดาโต๊ะปาแญ บุคคลซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน บริเวณรอบๆ กูโบร์ (สุสาน) ของโต๊ะปาแญเป็นกูโบร์ของชาวมลายูมุสลิม ทั้งที่เป็นคนในหมู่บ้านและคนจากหมู่บ้านอื่นโดยรอบ มีพื้นที่ประมาณ ๑๔ ไร่ คาดว่าเป็นกูโบร์ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื้อหลุมฝังศพจะมีหินปักเพื่อแสดงจุดศีรษะของศพซึ่งอยู่ทางทิศเหนือ และปลายเท้าจะอยู่ทางทิศใต้ หินที่พบเห็นนอกจากจะเป็นหินสีขาวหลากหลายรูปแบบเช่น หินกลมเกลี้ยงจากน้ำตก หินกลมปลายมนเหมือนรูปโดม หินรูปปลายโดมตัด ซึ่งหินสองแบบหลังนี้ชาวบ้านนิยมเรียก “บาตูอาะเรฮ์” เนื่องจากเป็นหินที่มาจากเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย นอกจากหินแล้วอาจจะใช้วัสดุอย่างอื่นเป็นเครื่องแสดงจุดของหลุมศพ เช่น ไม้ บางครั้งมีรูปคล้ายใบเสมา บางครั้งเป็นรูปสี่เหลี่ยม บางหลุมศพจะหล่อปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเท่าศพ (คล้ายโลงศพปูนแต่ไม่มีฝาปิด) บางศพจะใช้วิธีการโบกปูนเหนือหลุมฝังศพ ปัจจุบันยังคงมีการฝังศพที่นี่ ทั้งคนในชุมชนเองและคนจากที่อื่น

ร้านค้าในหมู่บ้านมีหลายร้านด้วยกัน คือร้านรับซื้อสัตว์น้ำเพื่อส่งขายในเมือง ร้านขายข้าว ร้านขายกาแฟ ร้านขายของชำ ส่วนในวันจันทร์และวันพุธ ชาวบ้านสามารถหาซื้อของใช้ได้จากตลาดนัด ที่จะมาตั้งขายตรงลานกว้างหน้าโรงเรียนดาดีกา ลานกว้างแห่งนี้ยังเป็นสนามฟุตบอลสำหรับวัยรุ่นในหมู่บ้าน เป็นที่พักผ่อนนั่งเล่นของคนในหมู่บ้านอีกด้วย

กูโบร์แห่งบ้านดาโต๊ะ

ร้านค้าในหมู่บ้านดาโต๊ะ

ประชากร

บ้านดาโต๊ะมีจำนวนประชากรตามการสำรวจสำมะโนครัวปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ทั้งหมด ๒,๐๕๔ คน เป็นชาย ๑,๐๒๔ คน เป็นหญิง ๑,๐๓๐ คน แต่ในผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (จปฐ. ๒) ของพัฒนาชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ตามจำนวนคนที่อยู่จริงในหมู่บ้าน โดยไม่นับรวมคนที่ออกไปทำงานหรือแต่งงานออกไปภายนอกหมู่บ้าน จำนวนประชากรบ้านดาโต๊ะคือ ๑,๓๑๒ คน นับเป็น ๒๘๙ ครัวเรือน

สภาพภูมิอากาศ

บ้านดาโต๊ะจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดฤดูฝนตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนช่วงฤดูร้อนจะอยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย ๓๖ องศาเซลเซียส และต่ำสุด ๒๕ องศาเซลเซียส

เนื่องจากบ้านดาโต๊ะตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ในรอบ ๑ ปี บ้านดาโต๊ะจึงได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตลอดทั้งปี

ลมตะวันออกเฉียง (मारो) จะพัดผ่านช่วงเดือนมกราคม-ต้นเดือนมีนาคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียง (मारो) จะทำให้คลื่นลมแรง มีฝนตกในบางครั้ง เรือขนาดเล็กจะงดออกหาสัตว์น้ำฝั่งอ่าวไทย ส่วนอ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง ซึ่งไม่เป็นอุปสรรคมากนักกับชาวประมงบ้านดาโต๊ะ รวมถึงชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบๆ อ่าวปัตตานี ในช่วงนี้จะหาสัตว์น้ำได้ค่อนข้างดี การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู เป็นต้น ถึงแม้จะมีฝนตกในบางครั้ง แต่ก็ไม่ใช่เป็นอุปสรรคกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ มากนัก

ลมตะวันออกเฉียงใต้ (สลาแตมารอ) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียงใต้ (สลาแตมารอ) จะทำให้ทะเลฝั่งอ่าวไทยมีคลื่นลมแรงถึงปานกลาง อ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อย ทำให้มีฝนตกหนักในบางครั้ง แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคกับชาวประมงมากนัก การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู ลมมรสุมช่วงนี้จะเป็นอุปสรรคกับชาวบ้านที่ทำข้าวเกรียบ เพราะเป็นช่วงฤดูฝน

ลมทิศใต้ (สลาแต) จะพัดผ่านช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม อิทธิพลของลมทิศใต้จะทำให้ทะเลฝั่งอ่าวไทยและอ่าวปัตตานีมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง และมีฝนตกในบางครั้ง ในช่วงนี้ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำได้ค่อนข้างดี ซึ่งจะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู เป็นส่วนใหญ่ และจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบบ้างในบางครั้ง

ลมตะวันออกเฉียงใต้ (บาระดาโย) จะพัดผ่านช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ทำให้มีคลื่นเล็กน้อย อากาศจะหนาวบ้างในช่วงเวลากลางคืนถึงตอนเช้า ช่วงนี้ชาวประมงจะสะดวกในการออกหาสัตว์น้ำในอ่าวปัตตานีรวมถึงทะเลฝั่งอ่าวไทย สัตว์น้ำในทะเลจะสมบูรณ์และมีจำนวนมาก การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา ดักปู ดักหอยแครง เป็นต้น และ ไม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ เพราะฝนไม่ค่อยตก

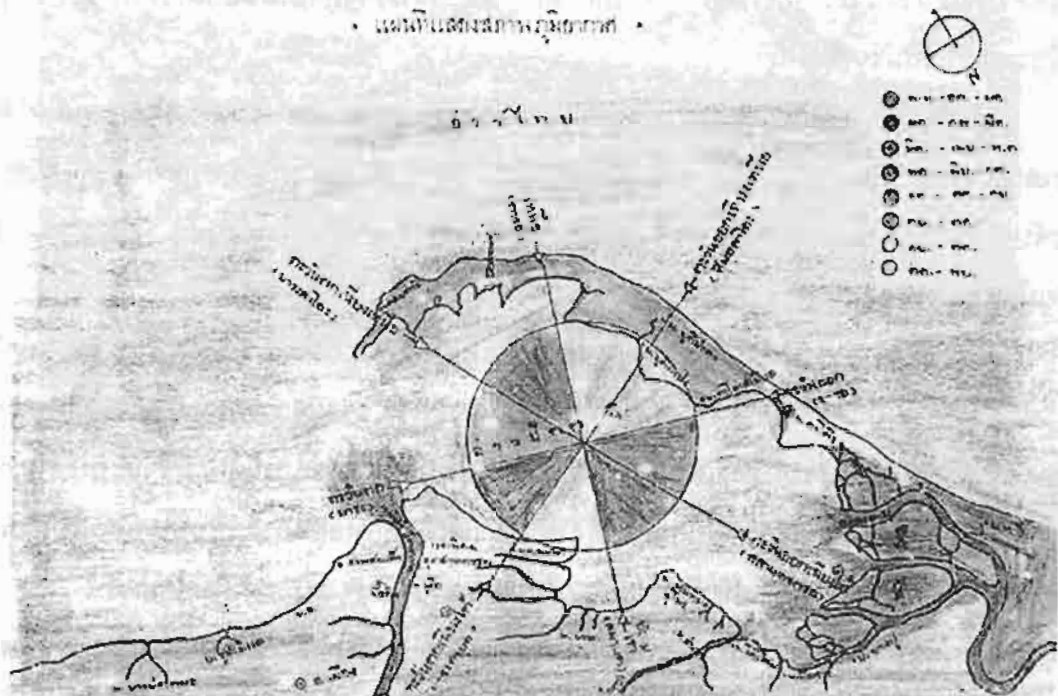
ลมตะวันตก (บาระ) จะพัดผ่านเป็นช่วงๆ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-สิงหาคม อิทธิพลของลมตะวันตก (บาระ) ทำให้เกิดพายุคลื่นลมแรง และฝนตกในช่วงตอนบ่ายและกลางคืน ชาวบ้านและชาวประมงต้องคอยระมัดระวังอยู่เสมอ ในช่วงนี้ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำได้ค่อนข้างดี การจับสัตว์น้ำในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง การดักปลา เบ็ดราว เป็นต้น และฝนอาจจะตกบ้างเป็นบางครั้ง แต่ไม่ส่งผลกระทบมากนักสำหรับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ

ลมตะวันตกเฉียงเหนือ (บาระลาโอ) จะพัดผ่านช่วงเดือนสิงหาคม-พฤศจิกายน อิทธิพลของลมมรสุมทำให้ฝนตกหนัก ชาวบ้านได้รับความเสียหายในบางครั้ง ชาวบ้านและชาวประมงต้องคอยระมัดระวังอยู่เสมอ การจับสัตว์น้ำของชาวประมงในช่วงนี้จะเป็นการดักกุ้ง ดักปลา เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบจะได้รับผลกระทบบ้างในช่วงฝนตก

ลมทิศเหนือ (ดาร์) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน อิทธิพลของลมทิศเหนือ (ดาร์) จะทำให้ทะเลมีคลื่นเล็กน้อยทั้งฝั่งอ่าวไทยและอ่าวปัตตานี น้ำในทะเลจะใส ในช่วงนี้ชาวประมงจะหาปลาได้ค่อนข้างน้อย การจับสัตว์ในช่วงนี้จะเป็นการดักปลา ดักกุ้ง จะไม่เป็นผลกระทบกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำข้าวเกรียบและอาชีพอื่นๆ

ลมตะวันออกเฉียงเหนือ (ติมอลาโอ) จะพัดผ่านช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม อิทธิพลของลมตะวันออกเฉียงเหนือ (ติมอลาโอ) จะทำให้คลื่นลมแรงและมีฝนตกหนัก เรือขนาดเล็กจะค้นหาสัตว์น้ำฝั่งอ่าวไทย ส่วนอ่าวปัตตานีจะมีคลื่นเล็กน้อยถึงปานกลาง ช่วงนี้ชาวประมงจะไม่ค่อยสะดวกใน

การจับสัตว์น้ำมากนัก เพราะเป็นช่วงฤดูฝน แต่พอจะหาปลาได้บ้าง การจับสัตว์น้ำของชาวประมง ในช่วงนี้จะเป็นการดักปลา ดักกุ้งเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะหยุดทำข้าวเกรียบข้าวคั่ว

ภาพลายเส้นแสดงภูมิอากาศบ้านดาโต๊ะ

อาณาเขตและลักษณะภูมิประเทศ

ทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นหาดทรายขาวตลอดแนว ติดต่อกับเขตหมู่บ้านตะโละกาโปร โดยริมหาดทรายขาวเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกสายหลักของชุมชน ๓ แห่งในบริเวณนี้ คือ บ้านบูดี ตะโละสมิแล ดาโต๊ะ ใช้สำหรับติดต่อกับชุมชนภายนอก ในบริเวณหาดทรายนี้เป็นที่ทำประมงของชาวบ้านบางส่วน ซึ่งปัจจุบันน้ำทะเลได้กัดเซาะหาดทรายจนกระทั่งเกือบถึงถนน เนื่องจากระดับน้ำทะเลที่สูง กระแสนลมและภาวะมรสุมของฤดูฝน ทั้งนี้ทางราชการได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการถมหินเป็นสันเขื่อนข้างหาดทำให้ปัญหาน้ำทะเลกัดเซาะถนนลดลง

ทิศตะวันตก เป็นส่วนของพื้นที่ที่ตึกใหม่ ในอดีตนั้นหมู่บ้านดาโต๊ะเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวสุดปลายแหลม แต่ในปัจจุบันบนแผ่นดินที่ตึกใหม่ไปกว่า ๑๐ กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านตะโละสมิแล และบ้านบูดีจนกระทั่งไปสิ้นสุดที่แหลมดาโต๊ะที่ยื่นลงไปในอ่าวไทย

ทิศใต้ มีอาณาบริเวณติดต่อกับอ่าวปัตตานี สภาพพื้นที่ทางด้านนี้เป็นป่าชายเลน ตรงข้ามกับบ้านบางปู ต้นหยงดูโละ กรือชะ บานา ปาละ บ้านดี และบ้านอื่นๆ ถ้าหากยืนอยู่ริมฝั่งทะเลในหมู่บ้านจะสามารถมองเห็นหมู่บ้านฝั่งตรงข้ามได้ ในอดีตทะเลฝั่งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับชาวบ้านดาโต๊ะจะให้ทะเลฝั่งนี้เป็นเส้นทางสัญจรติดต่อกับชุมชนอื่นๆ และด้วยบ้านดาโต๊ะเป็นหมู่บ้านที่ผู้คนจาก

ชุมชนอื่นนิยมมาฝังศพ ด้วยความเชื่อว่าการฝังศพในบริเวณเดียวกับสุสานดาโต๊ะปันยังจะเป็นสิริมงคล ประกอบกับสภาพของพื้นที่เหมาะแก่การฝังศพ คือเป็นดินทรายล้วน ไม่มีดินเหนียวปะปน เส้นทางสัญจรทางน้ำจึงมีความสำคัญมากกับชาวบ้านแถบนี้ ในอดีตมีลำคลองหลายสาย เช่น คลองวอ เป็นคลองที่นิยมนำศพเข้ามาฝังสุสาน เนื่องจากเป็นคลองที่ใกล้กับสุสานมากที่สุด คลองยี่ คลองบาลี คลองปาเสแนแต คลองปาเสยาโยะ คลองมูละลูวะ คลองป่าปีมือเมาะ คลองปาเราะ ที่เป็นเส้นทางลัดเลาะไปสู่ะหริ่ง และชุมชนอื่นภายในแผ่นดิน รวมถึงชุมชนฝั่งตรงข้ามดาโต๊ะด้วย แต่ในปัจจุบันคลองเล็กบางคลองไม่สามารถเดินเรือผ่านได้ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนทำให้ต้นไม้งอกออกมาปิดเส้นทางคมนาคมสายเล็กๆ เหล่านี้

สำหรับพ่อค้าที่เดินเรือเข้ามาค้าขายยังปัตตานีในอดีต ชายทะเลฝั่งทางอ่าวด้านในของบ้านดาโต๊ะจะเป็นที่จอดเรือของพ่อค้าชาวต่างชาติในเวลาที่มีพายุ นอกจากนี้บ้านดาโต๊ะยังมีความสำคัญจากการเป็นแหล่งกำจัดขนาตใหญ่สำหรับชาวเรือทั้งหลาย ชาวเรือจะนำเรือเข้าทางคลองปาเราะเพื่อบรรทุกน้ำใส่เรือออกไป นอกจากนี้หมู่บ้านแห่งนี้ยังเป็นที่จอดพักของเรือที่ชำรุด ซึ่งคนเฒ่าคนแก่เล่าว่าสมัยก่อนมีเรือลำใหญ่มาจอดเกยฝั่งประมาณ ๔-๕ ลำ

ปัจจุบันทะเลฝั่งนี้เป็นที่ประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชน คือทำประมงพื้นบ้าน และเป็นที่ตั้งบ้านเรือนริมฝั่งทะเล ซึ่งบ้านเรือนฝั่งนี้ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกระจุกตัวกันอยู่ในบริเวณแคบๆ ริมชายฝั่ง สภาพพื้นดินบริเวณนี้จะเป็นดินปนทรายเหมาะแก่การเพาะปลูกต้นไม้ เช่น ทุบติม มะละกอ ขนุน ชมพู และมะม่วง

ภาพแผนผังลายเส้นหมู่บ้านดาโต๊ะในอดีต ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๔

ระบบสาธารณูปโภค

น้ำประปา เดิมที่ชาวบ้านดาโต๊ะจะใช้ น้ำบาดาล ซึ่งในอดีตมีประมาณ ๗ บ่อ นายมามะ ลาเต๊ะ (ปัจจุบันอายุ ๗๑ ปี) เล่าว่า บ่อน้ำขี้มหรือบ่อน้ำบาดาลที่มีน้ำดีสำหรับบริโภคมีเพียง ๒ บ่อ บ่อแรกคือ บ่อเวาะแดร์ ที่บ่อน้ำชื่อว่าเวาะแดร์ เนื่องจากเวาะแดร์เป็นผู้ขุด และอยู่ในบริเวณที่ดินของเวาะแดร์ บ่อที่สองคือบ่อต็อกกือลัม ชาวบ้านนิยมเรียกว่าตือลาฆอ กือลัม (TELAGOELAM) เพราะว่าบริเวณบ่อน้ำนี้มีต้นเสม็ดจำนวนมาก บ่อน้ำแห่งนี้เมื่อ ๕๐ ปีก่อน มีความสำคัญต่อชาวดาโต๊ะ และหมู่บ้านตรงข้าม (KAMPONG SEDORANG) เช่น นางปู ต้นหยงลูละ ปาละ โต๊ะโลม ชาวบ้านจากหมู่บ้านเหล่านี้ จะพายเรือ หรือเรือใบมาตักน้ำที่บ่อแห่งนี้ในตอนเช้าตรู่ มามะ ลาเต๊ะเล่าว่าเคยได้ยินคนแก่เล่าว่า น้ำที่หมู่บ้านตรงข้ามไม่อร่อย รสชาติจืด ไม่เหมือนที่ดาโต๊ะ ทำให้คนจากหมู่บ้านตรงข้ามนิยมมาเอาน้ำจากดาโต๊ะ

ปัจจุบันชาวบ้านยังคงใช้น้ำทั้งสองบ่อ แต่ใช้สำหรับอาบเท่านั้น เพราะน้ำไม่สะอาดเท่าในอดีต อาจจะเพราะชาวบ้านไม่ดูแลบ่อน้ำเท่าที่ควร สำหรับบ่อตือลาฆอ กือลัม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ นายเซ็ง เจ๊ะอุเต็ง อำเภอบ.ตำบล คนปัจจุบันต้องการสร้างบ้าน จึงได้สั่งให้นายเซ็ง มามะ ซึ่งเป็นลูกจ้างไปถมบ่อน้ำ เมื่อนายเซ็ง มามะ ถมบ่อแล้ว เกิดอาการเจ็บหลัง รับประทานยาแล้วไม่หาย นายเซ็งจึงบ่นว่าหากอาการเจ็บหลังหายเมื่อไร จะไปขุดบ่อให้เหมือนเดิม ในที่สุดอาการปวดหลังหาย นายเซ็งจึงขุดบ่อดังที่ได้บ่นไว้ บ่อตือลาฆอ กือลัมจึงได้ใช้มาจนปัจจุบัน

เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ชาวบ้านเริ่มมีน้ำประปาใช้ โดยสร้างในบริเวณโรงเรียนบ้านดาโต๊ะ บ่อน้ำบางบ่อจึงถูกทิ้งร้าง บางบ่อเจ้าของที่ดินได้ถมไปแล้ว ในระยะหลังน้ำประปาไม่เพียงพอ ด้วยชาวบ้านมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้าน นายยูโซะ ดือระห์ ได้ขอขบประมาณจากกรมอนามัย ในการสร้างประปาเพิ่มอีกแห่งในหมู่บ้านที่บริเวณพื้นที่สาธารณะประโยชน์ใกล้โรงเรียนตาดีกา โดยได้งบประมาณ ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔

ไฟฟ้า ในอดีตชาวบ้านจะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดเพื่อให้แสงสว่างเป็นส่วนใหญ่ บางคนใช้น้ำยางจากต้นยางมาผสมกับเปลือกไม้เสม็ด ชาวบ้านเรียกว่าดามา (DAMA) บางคนใช้ไม้พินสำหรับปรุงอาหารไว้สำรองในเวลาที่น้ำมันก๊าดหมด คนที่มีฐานะจะใช้ตะเกียงดูบลมที่ใช้น้ำมันก๊าด

ต่อมานายบราเฮง มะลี ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปี นายสามะ มะแซ (เสียชีวิตแล้ว) และนายมะ สะมะแอ (เสียชีวิตแล้ว) ได้ซื้อเครื่องปั่นไฟผลิตไฟฟ้ามาใช้เองที่บ้าน และให้ชาวบ้านใช้ด้วย โดยเก็บค่าไฟคั้นละ ๑ บาท ต่อไฟ ๑ ดวง คนในหมู่บ้านประมาณร้อยละ ๖๐ จึงได้ใช้ไฟฟ้าจากเครื่องปั่นไฟ ส่วนคนที่บ้านอยู่ไกลจากบ้านเจ้าของเครื่องปั่นไฟจะไม่มีไฟฟ้าใช้ เพราะไฟฟ้าไม่อาจไป ถึงได้

ภายหลังเมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ การไฟฟ้าได้เดินสายไฟฟ้าเข้ามายังหมู่บ้าน ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๖ (หลังจากน้ำประปาไม่นาน) ทำให้ชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึงทั้งหมู่บ้าน

โทรศัพท์ ส่วนโทรศัพท์ทางการได้เข้ามาติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะให้ภายในหมู่บ้าน แต่ยังไม่สามารถเดินสายโทรศัพท์ให้แต่ละครัวเรือนได้ ส่วนผู้ที่มีรายได้เพียงพอและมีความจำเป็นในการติดต่อสื่อสารจะใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่

สถานีนามัย บ้านดาโตะมีสถานีนามัยเมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน โดยสถานีนามัยหลังเดิมสร้างอยู่ใกล้ชายทะเลในอ่าวด้านใน สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ต่อมามีการรื้อและย้ายมาสร้างสถานีนามัยแห่งใหม่หลังโรงเรียนตาติกา ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ นายแวมเปาร์ แวดอเลาะ หัวหน้าสถานีนามัยตำบลแหลมโพธิ์คนปัจจุบัน อายุ ๕๘ ปีเล่าว่า ก่อนที่จะมาเป็นหัวหน้าสถานีนามัยที่นามัยหลังใหม่ ได้ปฏิบัติงานที่นามัยหลังเก่ามาก่อน สมัยที่อยู่นามัยหลังเก่ามีความลำบากมาก การเดินทางมาปฏิบัติงานต้องโดยสารเรือ วันที่ลมแรงเสื้อผ้าจะเปียก ช่วงเวลาที่น้ำทะเลขึ้นหรือน้ำท่วมจะต้องเดินลุยน้ำเข้าไปตรวจคนไข้ในหมู่บ้าน ด้วยอนามัยหลังเก่าอยู่ไกลออกไปทางอ่าว และเป็นดินเลน คนป่วยไม่สะดวกเดินทางมาในบางครั้ง

นายอาแข็ง กาเดร์ อายุ ๖๓ ปี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งโต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดดาโตะเล่าว่า ที่ดินในการสร้างอนามัยเก่าเป็นดินเลน ในความเป็นจริงไม่อาจสร้างอาคารได้ โต๊ะอิหม่ามในสมัยนั้นคือนายสีอนิ แยน่า ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นชื่อนายลาฮี สามแม (ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี) ได้ประชุมกับชาวบ้านว่าให้ชาวบ้านทุกคนช่วยกันขนทรายไปถมที่ดินเลนเพื่อสร้างสถานีนามัย ซึ่งชาวบ้านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แม้กระทั่งเด็กเล็กก็มาช่วยด้วย ทรายที่นำมาถมขนมาจากชายฝั่งและป่าชายเลน ส่วนวัสดุอุปกรณ์ขนเข้ามาโดยเรือ

ปัจจุบันชาวบ้านมักจะมาฝากท้องและรับบริการฉีดวัคซีนที่สถานีนามัยแห่งนี้ แต่ถ้าหากเจ็บไข้ได้ป่วยชาวบ้านมักจะไปคลินิกในเมืองหรือโรงพยาบาลยะหริ่ง

โรงเรียน บ้านดาโตะมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาของรัฐบาล ๑ แห่ง ชื่อว่า “โรงเรียนบ้านดาโตะ” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เปิดทำการสอนเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๕ นับเป็นเวลา ๖๒ ปีมาแล้ว โรงเรียนบ้านดาโตะตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒ ตำบลตะโละกะเปอร์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ตัวอาคารเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว (อาคารถาวร) หลังคามุงกระเบื้องดินเผา ไม่มีฝา พื้น เพดาน ประตูหรือหน้าต่าง อาคารนี้ปลูกสร้างตามแบบ ป. ๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๘ มีขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๖ เมตร ในที่ดินซึ่งมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๕๙ ตารางวา เป็นที่ดินของนายหะยีเส็ง ลาตะซึ่งได้อุทิศเป็นสาธารณะกุศลเพื่อปลูกสร้างโรงเรียน ขุนศิริ อับดุลบุตร ดำรงตำแหน่งกรรมการอำเภอยะหริ่ง สิ้นเงินจากงบประมาณ ๑,๖๐๐ บาทถ้วน

อาณาเขตของโรงเรียน ทิศเหนือยาว ๒ เส้น ๒ วา ติดต่อกับที่ดินนายเวาะหลง ตาห์ร์ ทิศตะวันออกยาว ๑ เส้น ๑๙ วา ๒ ศอก ติดต่อกับที่ดินนายดอฆอ ตาโอะ ทิศใต้ยาว ๒ เส้น ๒ วา ติดต่อกับอ่าวบางปู ทิศตะวันตกยาว ๑ เส้น ๑๙ วา ๒ ศอก ติดต่อกับที่ดินนายดอเลาะ ตาเละ

โรงเรียนบ้านดาโต๊ะ

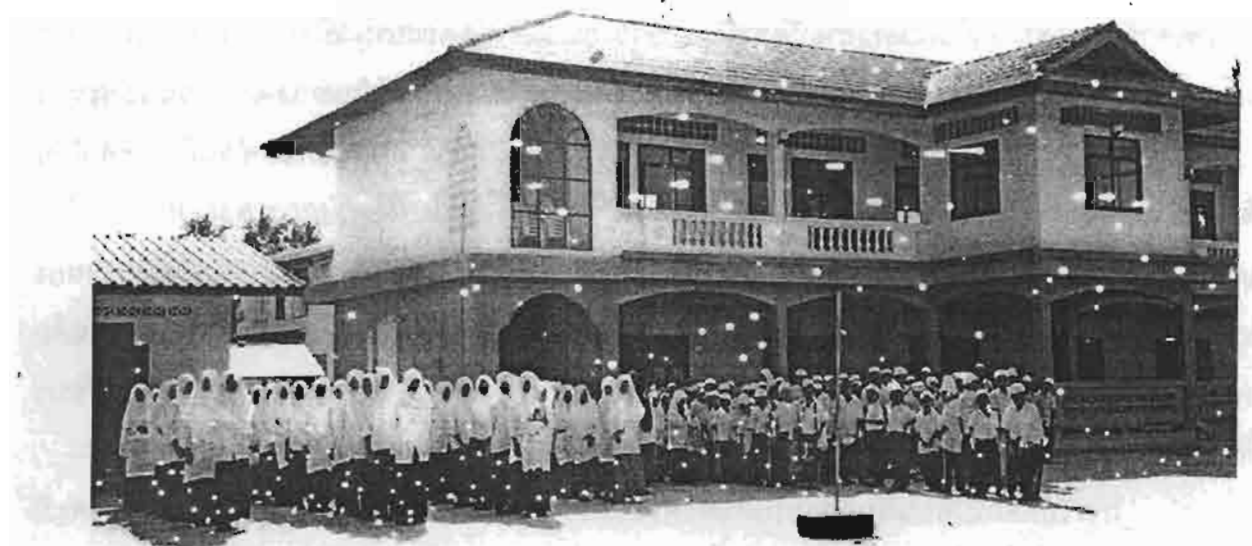
โรงเรียนเริ่มเปิดการสอนเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ บุคคลที่เป็นประธาน และผู้มาสมทบในการเปิดโรงเรียนครั้งนี้มี นายสง่า รำงน้อย นายอำเภอยะหริ่ง ขุนศิริ อับดุลบุตร ธรรมการอำเภอยะหริ่ง

ก่อนที่จะมีโรงเรียนประถมบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านเรียนหนังสือที่บาลาเซาะ (สุเหร่า) ที่ใช้ในการละหมาด และทำพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ พร้อมกับสอนหนังสือไปด้วย โดยมีครูชื่อนายเง็งอิน จลองวงศ์ และนายมุมนิล วิสุทธิ สาเหตุที่ชาวบ้านละหมาดที่สุเหร่าเพราะ มัสยิดยังไม่ได้รับการบูรณะ มัสยิดจึงเต็มไปด้วยต้นไม้ที่ฝานังและหลังคา

เด็กๆ ที่เติบโตในชุมชนจะเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านดาโต๊ะแห่งนี้จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้วจึงไปศึกษาต่อในระดับชั้นสูงขึ้นไปในตัวอำเภอหรือจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะมุ่งศึกษาต่อทางด้านศาสนา โดยเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะเป็นการเรียนควบคู่กันไประหว่างศาสนาและสามัญ การศึกษาเฉพาะในสายสามัญไม่เป็นที่นิยมมากนัก ชาวบ้านดาโต๊ะส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้น

นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมี “โรงเรียนดาดึกา” หรือศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิดดาโต๊ะ คือโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็ก ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยคนหนุ่มสาวหรือผู้มีความรู้ทางศาสนาในหมู่บ้านจะเป็นผู้มาช่วยสอน จะทำการสอนทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ส่วนในตอนกลางวันของทุกวันจะสอนการอ่านพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานตามแนวการเรียนการสอนกีรออาตี (คือการสอนที่ได้รับจากประเทศทางตะวันออกกลาง ช่วย让孩子อ่านอัล-กุรอานได้ง่ายขึ้น) ต่อมาเมื่อ

ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ กลุ่มนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้เข้ามาช่วยในการพัฒนาการสอนให้เป็นระบบมากขึ้น การสอนในโรงเรียนตาดีกาจะเน้นเรื่องของจริยธรรมและหลักคำสอนของท่านศาสดาในศาสนาอิสลาม โดยสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงชั้นปีที่ ๔ (เด็กอนุบาลของโรงเรียนตาดีกาคือเด็กที่เรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๑ ของโรงเรียนสายสามัญ) นอกจากนี้โรงเรียนตาดีกายังเป็นแหล่งความรู้ เป็นศูนย์รวมในการศึกษาศาสนาของคนในชุมชนอีกด้วย ในทุกเดือนจะมีการเชิญผู้รู้ทางศาสนาจากหมู่บ้านอื่นมาบรรยายให้แก่ชาวบ้านดาโต๊ะอีกด้วย

โรงเรียนตาดีกาที่บ้านดาโต๊ะ

การคมนาคม เนื่องจากหมู่บ้านดาโต๊ะตั้งอยู่บนแหลมที่ยื่นออกไปในทะเล เดิมทีชาวบ้านดาโต๊ะจะใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ชาวบ้านจะใช้เรือใบเป็นพาหนะ การเดินทางที่ยากลำบากในอดีตเป็นอุปสรรคในการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก การเดินทางออกไปนอกชุมชนแต่ละครั้งต้องใช้เวลานาน บางครั้งต้องเสี่ยงภัยกับคลื่นลมแรง

ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าขึ้น ชาวบ้านได้นำรถยนต์เข้ามาใช้ ทำให้การเดินทางรวดเร็วขึ้น และภายหลังเมื่อมีการสร้างสะพานข้ามคลองยาบู ซึ่งเรียกสะพานแห่งนี้ว่าสะพานยาบูเชื่อมต่อหมู่บ้านที่อยู่ชายฝั่งทะเลกับอำเภอยะหริ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีการตัดถนนเรียบชายหาดจากบ้านตะโละอาโหมมาถึงบ้านดาโต๊ะ ชาวบ้านจึงได้เปลี่ยนเส้นทางคมนาคมทางน้ำมาใช้เส้นทางคมนาคมทางบกแทน

นายมามะ ลาเตะ อายุ ๗๑ ปี เล่าว่าชาวบ้านเลิกเดินทางไปแลกอาหารโดยเรือเมื่อประมาณ ๖๒ ปีที่แล้ว และเลิกเดินทางไปจับจ่ายของในตลาดโดยเรือเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เนื่องจากในปี

พ.ศ. ๒๕๒๒ มีการสร้างถนนลูกรังกว้างประมาณ ๓ เมตร จากอำเภอยะหริ่งถึงบ้านดาโต๊ะ ปัจจุบันหมู่บ้านดาโต๊ะมีถนนลาดยาง ๑ สาย ถนนคอนกรีต ๑๐ สาย และถนนหินคลุก ๑ สาย ถนนสายที่ใหญ่ที่สุดในหมู่บ้านใช้ในการติดต่อกับชุมชนภายนอกคือถนนลาดยาง ตัดผ่านบ้านตะโล๊ะอาโห บ้านตะโล๊ะกาโปร์ จนถึงหมู่บ้านดาโต๊ะ เป็นระยะทาง ๕ กิโลเมตร โดยเริ่มแรกเป็นถนนลูกรังก่อน แล้วจึงพัฒนามาเป็นถนนลาดยางในเวลาต่อมา

การติดต่อกับภายนอก

การติดต่อกับเพื่อนบ้านใกล้เคียงหรือฝั่งตรงข้ามโดยส่วนใหญ่ ในอดีตเป็นการติดต่อเพื่อการค้าหรือแลกเปลี่ยนสินค้า การเดินทางไปติดต่อจะใช้เรือ ซึ่งส่วนใหญ่แต่ละครอบครัวจะมีเรือของตนเอง โดยชาวบ้านจะพายเรือไปทางอ่าวปัตตานีและป่าชายเลนเข้าสู่คลองยามู เมื่อถึงยะหริ่งบางคนยังคงพายเรือต่อไป บางคนขึ้นจากเรือเพื่อเดินเท้าไปถึงตลาดนัดม่วงหวานในอำเภอ มายอ ระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร นำปลาไปแลกเปลี่ยนกับข้าวและมะนาว ที่บ้านลาชะ อำเภอมายอ บ้านมะนังหยง อำเภอยะหริ่ง เป็นต้น

จูเตะห์เล่าว่า เวลาพายเรือไปแลกเปลี่ยนของจะแวะหมู่บ้านที่อยู่ริมคลอง เช่น บ้านมะนังหยง แล้วแจกจ่ายน้ำนูด ปลาแห้งไปเรื่อย ๆ จนถึงบ้านลาชะ หากกลับพายเรือมาแวะเอาสิ่งของแลกเปลี่ยนคือข้าวเปลือกตามบ้านที่แจกจ่ายน้ำนูดและปลาแห้งไป โดยไม่มีการจำกัดมาตราวัดว่าจะต้องคืนกลับมาเท่าไร ข้าวเปลือกที่ได้มาจะต้องนำกลับมาตำเองที่บ้าน

การไปแลกเปลี่ยนสินค้าจะไปกันทั้งครอบครัว หรือไปกับญาติและเพื่อน เรือแต่ละลำจะมีผู้โดยสารประมาณ ๒-๔ คน การพายเรือจากบ้านดาโต๊ะถึงตลาดนัดม่วงหวานใช้เวลา ๒-๓ วัน ในการเดินทางจึงต้องนำเอาเตาไฟ หม้อข้าวหม้อแกงไปสำหรับทำอาหาร การพักส่วนใหญ่จะพักบนเรือ หากมีคนชวนไปนอนที่บ้านก็จะไป ส่วนการเดินทางจากบ้านดาโต๊ะถึงยะหริ่งจะใช้เวลาเดิน ๑-๒ ชั่วโมง ไปกันทั้งครอบครัวเช่นกัน การเดินจะเสียเวลาเนื่องจากต้องแบกสิ่งของสัมภาระ เมื่อเจอบ้านคนจะแวะให้สิ่งของแล้วเดินต่อไป จนถึงตลาดนัดม่วงหวาน ใช้เวลา ๒-๓ วัน หากชาวบ้านบ้านใดเชิญให้กินข้าวและพักที่บ้าน จะตอบตกลงทันที เพราะชาวบ้านที่เดินเท้าจะไม่เตรียมเตาไฟ หม้อข้าวในการหุงต้ม จูเตะห์เล่าว่าคนสมัยก่อนใจดี มีน้ำใจ เวลาที่ชาวบ้านดาโต๊ะจะกลับบ้าน ชาวบ้านที่ไปแลกเปลี่ยนของกันจะช่วยแบกขนส่งของ เช่น มะนาว ข้าวเปลือก มาส่งให้ที่เรือที่คลองยามู

เมื่อ ๓๐ ปีก่อนเรือใบมีความสำคัญมาก นอกจากนี้ยังมีเรือรับจ้าง ๒ ลำที่แล่นรับส่งผู้โดยสารสินค้าที่ชาวบ้านนิยมนำมาแลกเปลี่ยนคืออาหารทะเล ซึ่งนำมาแลกข้าว เหลือ และผลไม้ การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชุมชนทำให้ชาวบ้านดาโต๊ะมีโอกาสได้รู้จักกับคนในชุมชนอื่นๆ จนกระทั่งเป็นเพื่อนหรือนับเป็นเครือญาติกัน

เรือรับจ้างนี้จะสัญจรข้ามฟากจากบ้านดาโต๊ะถึงปาลอบาตซ์ (PALOBATAS) ตำบลบางปู ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์นายบราเยง มะลี เล่าว่าเรือรับจ้างในสมัยก่อนเป็นของนายจูเดอร์ นายบราเยง

มะลี นายตอเหะ มะลี (ปัจจุบันอายุ ๕๙ ปี) นายอาแซ สาแม นายมะ สะแม เป็นเจ้าของตามลำดับสำหรับเรือนายมะ สาแม มีนายตอเลาะ เจ๊ะเต เป็นผู้ขับเรือ ค่าเรือ ๓ บาทต่อคน นาวบราเฮง มะลี เล่าเสริมว่าเมื่อก่อนเข้ามาแล้ว การสัญจรทางเรือได้หยุดกิจการไป เนื่องจากชาวบ้านนิยมใช้รถรับจ้างแทนในช่วงแรกรถรับจ้างมีเพียงไม่กี่คัน เช่นรถของนายมะแซ สาแม นายอาลี ตาโ๊ะ ค่ารถจากตาโ๊ะไปปัตตานีคนละ ๕ บาท ปัจจุบันคนละ ๒๐ บาท

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแต่งงาน

ชาวบ้านตาโ๊ะแรกเริ่มเป็นชาวบ้านจากบางปูที่เดินทางมาทำมาหากินที่บ้านตาโ๊ะ แล้วจึงชักชวนญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ต่อมามีคนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้น ปัจจุบันตระกูลที่สำคัญในหมู่บ้านตาโ๊ะคือตระกูล สาแม มามะ คือระ ลาเต๊ะ ตระกูลเหล่านี้บางตระกูลมีบรรพบุรุษร่วมกัน และมีการแต่งงานกันระหว่างกลุ่มตระกูล ทำให้ชาวบ้านตาโ๊ะส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน (ดูผังเครือญาติในภาคผนวก ค)

หลายตระกูลมักจะมีบรรพบุรุษร่วมกันและเป็นคนเชื้อสายมลายู สามารถตรวจสอบร่องรอยได้จากการใช้ภาษามลายูท้องถิ่น รูปร่างลักษณะภายนอกมีผิวคล้ำ ตาโต สูงพอประมาณ อาจมีบางคนในหมู่บ้านตาโ๊ะที่มีผิวค่อนข้างขาว แต่เมื่อสอบถามถึงบรรพบุรุษไม่พบว่าเชื้อสายจีน ทั้งนี้ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าชาวบ้านบางส่วนมีเชื้อสายอื่นอีกหรือไม่ เพราะบ้านตาโ๊ะในอดีตเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านต่างเมืองมาค้าขายกัน เช่น ชาวอินโดนีเซีย ตรังกานู มาเลเซีย และแม้แต่ชาวเวียดนามที่มาจากดงเย็บเรือที่หมู่บ้านแห่งนี้เมื่อตอนหนีภัยสงคราม

ชาวบ้านตาโ๊ะจะแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่พ่อแม่จะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้กับหนุ่มสาว และจะดูแลเรื่องสินสอด รวมถึงเศรษฐกิจของครอบครัวภายหลังจากแต่งงาน ถึงแม้ว่าบทบัญญัติทางศาสนาอิสลามจะไม่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวชาวมุสลิมได้พบปะพูดคุยหรือลองคบหากันในฐานะคู่รักก่อนแต่งงาน แต่เนื่องจากการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้ได้รู้จักนิสัยใจคอกันตั้งแต่ยังเด็กทำให้ภายหลังจากแต่งงานไม่มีปัญหาการหย่าร้างมากนัก หนุ่มสาวส่วนใหญ่ไม่ขัดข้องในการที่ผู้ใหญ่เลือกคู่ครองให้ ด้วยเหตุผลว่าถ้าพ่อแม่เลือกคู่ครองให้ หากมีปัญหาทางเศรษฐกิจจะต้องพึ่งพาพ่อแม่ พ่อแม่จะยินดีช่วยเหลือมากกว่า

การทำพิธีแต่งงานนอกจากจะมีการจัดงานเลี้ยงฉลองแล้ว คู่แต่งงานจะไปลงทะเบียนที่มีสยิดว่าทั้งสองคนได้แต่งงานกันแล้ว ส่วนใหญ่แล้วคู่แต่งงานจะไม่ไปจดทะเบียนสมรสที่ว่าการอำเภอ ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจึงไม่ได้เปลี่ยนนามสกุลตามสามี แต่ยังคงใช้นามสกุลเดิมอยู่ และหากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทะเบียนสมรสเพื่อกระทำการทางกฎหมายใดๆ ชาวบ้านตาโ๊ะจะไม่ไปจดทะเบียนสมรสที่ว่าการอำเภอ

ภายหลังจากการแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะย้ายเข้าไปอยู่กับครอบครัวของฝ่ายหญิงเป็นแรงงานในการหาเลี้ยงครอบครัวของฝ่ายหญิงต่อไป

การปกครองและการรวมกลุ่ม

ในอดีตก่อนที่จะมีการจัดการปกครองแบบองค์การบริหารตำบล ผู้นำของหมู่บ้านมุสลิมจะเป็น โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม หรือผู้ใหญ่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านจะมีกฎหมายเป็นของตัวเอง เรียกว่า “ฮุกุมปังกับ” (Hukum pangkep) ซึ่งผู้รู้ทางศาสนาในหมู่บ้าน ผู้อาวุโส โต๊ะอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดกฎหมายดังกล่าวขึ้น

ดังนั้นผู้ที่มิชอบบทมากในชุมชนชาวมุสลิมคือผู้รู้ศาสนา ซึ่งมักทำงานเสียสละเพื่อสังคมโดยไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทน ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือแก่บุคคลเหล่านี้มาก หากมีงานบุญใด ชาวบ้านจะนึกถึงกลุ่มผู้รู้ศาสนาในหมู่บ้านเหล่านี้เป็นอันดับแรก จะต้องไปเชิญมาร่วมงาน แบ่งอาหารไปให้

ภายหลังรัฐบาลกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้มีการจัดองค์การบริหารส่วนตำบล (อำเภอ. ตำบล) ขึ้น ได้มีการให้เงินเดือนคณะกรรมการมัสยิด ซึ่งประกอบไปด้วย โต๊ะอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน เดือนละ ๕๐๐ บาท รวมทั้งผู้ใหญ่บ้านจะดำรงตำแหน่งวาระละ ๔ ปี ทำให้การปกครองตนเองของหมู่บ้านเริ่มเลือนหายไป

ผู้คนในหมู่บ้านดาโต๊ะจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น การแบ่งกลุ่มตามกิจกรรมงาน ประเพณีสำคัญๆ เช่น งานเมาลิด (งานวันเกิดของท่านศาสดา (ซ.ล.)) หรืองานบุญทางศาสนาอิสลาม กลุ่มผู้ใหญ่ของชุมชนจะมีบทบาทอย่างมาก ชาวบ้านที่มีหน้าที่ในหมู่บ้าน เช่น โต๊ะอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน คณะกรรมการมัสยิดจะมีบทบาทเป็นทั้งผู้จัดงานและเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน ในเรื่องของการเงินหรือเป็นที่ปรึกษายามเกิดปัญหา โต๊ะอิหม่ามจะเป็นผู้บริหารทุกส่วนโดยจะแบ่งหน้าที่บางส่วนให้กับกลุ่มคณะกรรมการมัสยิด ส่วนผู้หญิงที่สูงวัยจะมีความเชี่ยวชาญในการทำอาหารมักจะเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ภายในครัว โดยมีกลุ่มภรรยาของคณะกรรมการมัสยิดบางส่วนเป็นผู้ช่วย หรือชาวบ้านมารวมกลุ่มกันช่วย กลุ่มสาวๆ ในหมู่บ้านอาจมาช่วยบ้างเช่นกัน การทำงานแบ่งกลุ่มระหว่างชายหญิงนี้จะเห็นว่าการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน

ส่วนการรวมกลุ่มระหว่างเครือญาติที่สนิทและไว้วางใจในการทำมาหากิน เครือญาติในชุมชนส่วนใหญ่จะรวมกลุ่มกันในเรื่องทำมาหากิน โดยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การจับปลาตกขาย จะมีการขอแรงญาติพี่น้องมาช่วยจับ การช่วยเหลือในเรื่องการทำมาหากิน เช่น การให้ยืมเงิน การรับข้าวเกรียบไปขาย มักจะช่วยกันในกลุ่มที่มีหุ้นส่วนหรือที่เป็นญาติสนิทกันจริงๆ แต่บางครั้งแม้จะเป็นญาติแต่ก็มีการแข่งขันตัดราคากันบ้าง

ปัจจุบันเครือญาติมีการแข่งขันกันเองในเรื่องของการเมืองท้องถิ่น เช่น การลงสมัครเป็น ผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งสองฝ่ายนี้แม้จะเป็นญาติกัน แต่มีการแบ่งพรรคพวกของกลุ่มตัวแทนเป็นฝ่ายๆ และเข้าแข่งขันกันอย่างจริงจังจนกระทั่งเคืองใจกันอยู่จนปัจจุบัน กลุ่มนี้มักจะเป็นคนรุ่นหนุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและพยายามสร้างฐานะทางการเมือง ด้วยการรู้จักคนให้กว้างขวางทั้งในและนอกชุมชนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น

ในอดีตนั้นการเมืองในชุมชนไม่มีความสลับซับซ้อน โดยในหมู่บ้านจะมีผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเพียงหนึ่งคน และผู้นำจะมีหน้าที่ปกครองในทุกๆ ส่วนของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองหมู่บ้าน ด้านศาสนา ด้านสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้ชาวบ้านได้ยอมรับในกฎของหมู่บ้านที่เปรียบเสมือนกฎหมายที่ชาวบ้านร่วมกันตัดสินใจหากเกิดความขึ้น เป็นมติประชาธิปไตย การตัดสินใจร่วมกันโดยผู้นำจะตกลงเป็นสัญญาณ ทั้งนี้จึงหวังการดีสามารถบอกได้ว่าเป็นเรื่องลักษณะใด เช่น ถ้าตีด้วยมือซ้ายๆ แสดงว่าเป็นเรื่องที่ไม่รุนแรง อาจจะเรียกประชุมหมู่บ้าน หากตีด้วยสองมือจังหวะเร็ว แสดงว่ามีเรื่องรุนแรง เช่น จับขโมยเข้าหมู่บ้าน

บทลงโทษในสมัยนั้นผู้นำจะพาผู้ทำผิดไปพบเจ้าเมืองยะหริ่งในเวลาเช้าเมืองเสด็จมาที่หมู่บ้าน แล้วให้เจ้าเมืองเป็นผู้ลงโทษโดยใช้ไม้เท้าตี โดยส่วนใหญ่แล้วเจ้าเมืองจะไม่ค่อยตี เพราะเป็นเรื่องไม่รุนแรงมากนัก จะปล่อยให้บริวาร ลูกขุน ผู้รักษาเป็นผู้ลงโทษ ทั้งนี้สำหรับชาวบ้าน ดาโต๊ะ โดยพื้นฐานจะชอบอยู่อย่างสงบ ฉะนั้นเรื่องรุนแรงจะไม่มีให้พบเห็น

ปัจจุบันการรวมกลุ่มที่เป็นทางการของชาวบ้านดาโต๊ะนั้น จัดตั้งขึ้นจากการรวมตัวของผู้นำชาวบ้าน การผลักดันจากหน่วยงานราชการ กลุ่มเหล่านี้มีฐานจากการเป็นผู้นำชุมชน เช่นผู้นำกองทุนหมู่บ้าน หรือความสนิทสนมเป็นส่วนตัว ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่เป็นญาติหรือมีบุญคุณต่อกันจนทำให้เกิดความเกรงใจกัน สามารถพูดคุยกันโดยไม่ขัดแย้ง คือ “กลุ่มคณะกรรมการมัสยิด” ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้าน เป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือ จะรวมกลุ่มทำงานเมื่อมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ในทุกๆ ปี และกระจายงานออกไปตามพรรคพวกญาติพี่น้อง นับเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ

ประเพณีและพิธีกรรม

เนื่องจากชาวบ้านดาโต๊ะทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ประเพณีและพิธีกรรมของชาวดาโต๊ะจึงเกี่ยวเนื่องกับศาสนาอิสลาม ประเพณีและพิธีกรรมของชาวดาโต๊ะแบ่งออกเป็นประเพณีพิธีกรรมในรอบปี และประเพณีพิธีกรรมในชีวิต ดังนี้

ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี

เดือนฮิจาเราะห์เป็นเดือนต่างๆ ในปฏิทินของอิสลาม เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับปฏิทินไทยแล้วเดือนเหล่านี้จะเปลี่ยนไปทุกปี ไม่ตรงกับเดือนใดเดือนหนึ่งของไทย วันที่จะไม่ตรงกับวันที่ในปฏิทินไทยเช่นกัน เนื่องจากเดือนฮิจาเราะห์มี ๓๐ วันทุกเดือน ยกเว้นเดือนกุมภาพันธ์อาจมีการเปลี่ยนแปลง โดยบางปีมี ๒๘ วัน บางปีมี ๒๙ วัน เนื่องจากชาวบ้านดาโต๊ะนับถือศาสนาอิสลามทั้งหมู่บ้าน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวดาโต๊ะจึงเกี่ยวข้องในความเชื่อของศาสนาอิสลามเกือบทั้งหมด ชาวมุสลิมจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในรอบหนึ่งปีตามปฏิทินของอิสลาม ดังนี้

เดือนมูฮัมหมัด (Muharram) ทำอาสูรอ และถือศีลอดชุดของวันที่ ๙-๑๐ ของเดือนมูฮัมหมัด ทำอาสูรอมีประวัติว่า เมื่อสมัยท่านศาสดานบีนุส ได้มีการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม ปรากฏว่ามีคนศรัทธาท่านนบีนุสน้อย พระผู้เป็นเจ้าได้มีคำสั่งให้นบีนุสต่อเรือลำใหญ่บนภูเขา เพราะว่าอีกไม่นานพระผู้เป็นเจ้าจะลงโทษต่อผู้ที่ไม่ศรัทธานบีนุส ด้วยการทำให้น้ำท่วมโลก เมื่อใกล้ถึงวันน้ำท่วมโลก นบีนุสได้มี

คำสั่งว่าใครที่ศรัทธาภักตนาขึ้นบนเรือโดยเร็ว พร้อมกันนั้นได้เอาสัตว์ ทรัพย์สิน พืชพันธุ์ต่างๆ ขึ้นบนเรือ ต่อมาน้ำได้ท่วมโลกจริงๆ นบีนุสพร้อมเรือและสิ่งของต่างๆ ลอยอยู่ในน้ำจนน้ำลดลง นบีนุสได้มีคำสั่งให้ทำอสุรอก โดยเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่เหลืออยู่ในเรือมารวมกันในกระทะใบใหญ่ แล้วกวนให้ละเอียดจนกระทั่งสุก ส่วนประกอบที่คนสมัยนี้ยังใช้ในการกวนอสุรอก เช่น ข้าวสาร กะทิ เกลือ น้ำตาลโตนด มันกล้วย ฟักทอง เม็ดผักชี (ตูมา) และอื่นๆ วิธีการกิน เมื่อประมาณ ๒๕ ปีก่อนจะใส่ในกะลา แล้วนำไปมะพร้าวมาทำเป็นชั้นนอกพอเหมาะ

เดือนซอฟาร์ (Sofar) เมื่อ ๒๕ ปีก่อนชาวบ้านและผู้รู้เช่น โต๊ะอิหม่าม ได้เชิญคนในหมู่บ้านให้มาลัยยิด ละหมาดฮายัต อ่านยาซีน โดยเอาน้ำใส่ภาชนะ เช่น กาน้ำ ถังน้ำ หลังจากละหมาดฮายัตและอ่านยาซีนแล้ว โต๊ะอิหม่ามได้ขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าให้ดลบันดาลให้เป็นคนดี ให้มีความคิดที่เฉลียวฉลาด ให้รซก (สิ่งที่อัลเลาะฮ์) ประทานมาให้มีอายุยืน แล้วเอาน้ำไปดื่ม ไปล้างเรือ น้ำที่เหลือเอาไปใส่ในภาชนะที่เตรียมไว้ที่บ้าน

เดือนรอบิอุลอาวาล (Rabiulawal) ทำมาลิดฉลองวันเกิดท่านศาสดามูฮัมหมัด โดยชาวบ้านเชือดแพะ แกะ ไก่ เป็ด ผลไม้ต่างๆ เชิญโต๊ะอิหม่ามผู้รู้ในหมู่บ้านมาอ่านประวัติของท่านศาสดามูฮัมหมัด พร้อมเชิญญาติมิตรสหายและเพื่อนบ้านมานั่งฟังด้วย จบจากอ่านประวัติและ ขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าแล้วรับประทานอาหารร่วมกัน การทำมาลิดส่วนรวมของมัลยิด คณะกรรมการได้ประชุมลงมติจะเก็บเงินชาวบ้านคนละ ๑๐๐ บาทเป็นอย่างน้อย คนที่มีฐานะร่ำรวยจะให้มากกว่าที่กำหนดก็ได้ สาเหตุที่ทำรวมกันที่มัลยิด เนื่องจากคนที่มีฐานะยากจนไม่สามารถทำที่บ้านได้ มีส่วนร่วมเฉลิมฉลองวันเกิดท่านศาสดามูฮัมหมัด โดยเอาเงินที่เก็บจากชาวบ้านมาซื้อวัวเพื่อมาเชือด โดยช่วยกันทำทั้งหญิงและชาย

เดือนชะบาน (Syahban) ทุกวันที่ ๑๕ ของเดือนนี้ ชาวบ้านจะเอาสิ่งของมาที่มัลยิด เช่น ผลไม้ของหวานต่างๆ มาร่วมกันรับประทานที่มัลยิด พร้อมอ่านยาซีน ๓ จบต่อคน เรียกว่า คีนนิสทุสะบาน

เดือนรอมฎอน (Ramadom) คือเดือนถือศีลอด การถือศีลอดจะต้องดูดวงจันทร์ วันที่ ๒๗ หรือคืนดูโยละลีโกของเดือนนี้ ชาวบ้านนำอาหารคาวหวานและผลไม้มาที่มัลยิด เพื่อมาละศีลอดร่วมกัน คืนวันที่ ๒๙ ต้องดูดวงจันทร์เพื่อกำหนดวันรายอ และคืนนั้นชาวบ้านได้ออกชะกาตฟิดเราะห์ให้กับมัลยิด เป็นข้าวสารคนละ ๓ ลิตรกับ ๑ กระป๋องนม คิดเป็น ๒.๗ กิโลกรัม ถ้าคิดเป็นเงิน ๓๐ บาท ตามประกาศของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ตามข้อบังคับของศาสนาคือทุกคนที่มีชีวิตอยู่ต้องออกชะกาตฟิดเราะห์ ยกเว้นคนที่ไม่มีกำลังทรัพย์สินจริงๆ ในวันนั้น คณะกรรมการมัลยิดจะเป็นตัวแทนในการรับชะกาตฟิดเราะห์ (อามิร (Amir)) เพื่อไปแจกจ่ายกับคนยากจนในหมู่บ้าน

เดือนซุลฮาวาล (Syauwal) วันตรุษอิดิลฟิตรี (รายอปอซอ) และปอซอ ๖ วัน วันตรุษอิดิลฟิตรี คือวันเฉลิมฉลองที่ได้อดในเดือนรอมฎอน และพบปะญาติมิตรสหาย เยี่ยมเยียนพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ขอใหสิกรรมในสิ่งที่ผิดพลาดต่างๆ ที่ผ่านมา ในวันนั้นมีการละหมาดซุนนะรายอฮัยดิลฟิตรีพร้อมกันใน

สกปรก ไม่สามารถใช้ได้ ชาวบ้านจึงหาวิธีทำน้ำดื่มโดยการขุดบ่อน้ำตามเชิงเขาที่มีน้ำซึมได้ดิน การทำการเกษตรต้องอาศัยลำน้ำห้วยบนภูเขาที่สูงแล้วทำร่องน้ำลงมาหาพื้นที่แปลงเกษตร น้ำห้วยบนภูเขาจะไหลตลอดปี ถ้าพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ใกล้ลำน้ำหม่นชาวบ้านก็จะทำพัดเพื่อเอาน้ำขึ้นไปบนแปลงเกษตร ถ้าพื้นที่ทำการเกษตรอยู่สูงกว่าลำน้ำหม่น ก็อาศัยลำห้วยบนภูเขาที่สูงทำร่องน้ำไหลลงสู่แปลงที่ทำการเกษตร โดยอาศัยลำห้วยน้ำดับที่อยู่ด้านภูเขาแดด ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังอาศัยลำห้วยน้ำดับนี้อยู่

“พัด” หรือระหัดวิดน้ำ

หมู่บ้านนาหอตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำหม่น ที่นาทำการเกษตรก็อยู่ติดแม่น้ำหม่น การจะเอาน้ำจากแม่น้ำหม่นขึ้นไปบนพื้นที่นา เมื่อสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องยนต์สูบน้ำ ชาวบ้านนาหอจึงหาวิธีวิดน้ำขึ้นพื้นที่นา โดยการทำพัดหรือระหัดวิดน้ำ ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้งานได้เพียง ๑ ปี เท่านั้น ถึงปีต่อไปก็ทำใหม่ ปัจจุบันนี้หมู่บ้านนาหอยังมีการทำพัดใช้อยู่

จึงกล่าวได้ว่าพัดมีประโยชน์หลายอย่างต่อชาวบ้านในลุ่มน้ำหม่น โดยเฉพาะเกษตรกรผู้ทำนา ได้อาศัยพัดวิดน้ำเพื่อทำนา ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ได้อย่างเพียงพอ โดยไม่ต้องรอน้ำฝน ส่วนการใช้พัดทางการเกษตรจะใช้ได้เฉพาะคนที่มียี่นาคอยู่ใกล้ลำน้ำหม่นเท่านั้น ห่างออกไปไม่สามารถใช้ได้เนื่องจากน้ำที่พัดขึ้นมาอาจส่งแรงไปไม่ถึง

พัดหรือระหัดวิดน้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำหม่น

ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านยังคงใช้พัดนี้อยู่ที่บ้านนาเวียงและนาหอ

ภาชนะ (คุ-ถัง) ลงไปตักน้ำในลำน้ำขึ้นมากักเก็บไว้ในโถงหรือตุ่ม (ส่วนมากเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง) ไปพอต้มกินได้ตลอดทั้งวัน จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนผู้คนในครัวเรือน และตักน้ำสำหรับใช้มาเก็บไว้ในโถงหรือตุ่มอีกที่หนึ่ง เพื่อใช้ล้างถ้วยชามและภาชนะอื่นๆ ในครัวเรือน

การซักเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอื่นๆ ชาวบ้านจะนำไปซักที่ทำน้ำในตอนเย็นทุกวัน ชาวบ้านทุกคนจะลงไปอาบน้ำที่ทำน้ำในหมู่บ้านของตนเอง ส่วนมากจะอาบน้ำวันละครั้ง คือ ตอนเย็นของแต่ละวัน หลังจากทำงานเหน็ดเหนื่อยมาแล้วทั้งวัน

การใช้น้ำในการเกษตร หน้าแล้ง ชาวบ้านจะปลูกพืชผัก เช่น หอม กระเทียม ผักชี ผักกาด กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก เป็นต้น ตามริมฝั่งทั้งสองฟาก โดยใช้ลำน้ำบ้านหมันรดพืชที่ปลูกไว้ ในหน้าฝน ชาวบ้านห้วยยาง บ้านเดิน บ้านเหนือ และบ้านหนองคู จะไม่ใช้น้ำในลำน้ำหมันช่วยในการทำนา เพราะที่นาอยู่สูงจากระดับน้ำและได้น้ำฝนจากลำห้วยที่ไหลจากภูเขาซึ่งมีปริมาณมากพอสำหรับการทำนาอยู่แล้ว แต่ชาวบ้านนาเวียง บ้านนาหอ ที่มีที่นาอยู่ใกล้ลำน้ำหมัน เขาก็จะใช้น้ำจากลำน้ำช่วยในการทำนา เรียกว่า นำนํ้าพัด โดยการทำพัด (ระหัด) วิดน้ำเข้านา ซึ่งจะทำนาได้ปีละครั้ง คือ ในหน้าฝนเท่านั้น ในปัจจุบันยังพอมีพัดให้เห็นอยู่บ้าง

ระบบ “น้ำภูเขา”

ก่อนปี ๒๕๐๖ ชาวบ้านหนองคู บ้านเหนือ บ้านเดิน และบ้านห้วยยางใช้น้ำจากลำน้ำหมันสำหรับดื่ม อาบ และอื่นๆ หลังจากนั้นมา สุขาภิบาลด่านซ้ายได้จัดสร้างประปาภูเขาจากห้วยน้ำอูน (ห้วยน้ำอูน เป็นสาขาหนึ่งของห้วยน้ำซอกและลำน้ำหมัน ต้นน้ำอูนเกิดจากภูเขาในหมู่บ้านกกเหียนและบ้านก้างปลา ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านเดิน) โดยกันเป็นฝายน้ำล้น (ฝายคอนกรีต) บนภูเขาในเขตหมู่บ้านเดิน แล้วต่อท่อเหล็กเชื่อมติดต่อกันเข้ามาในหมู่บ้านเดิน บ้านหนองคู บ้านเหนือและบ้านห้วยยาง ให้ชาวบ้านใช้ดื่ม อาบ และอื่นๆ (ใช้น้ำจากธรรมชาติ ไม่ต้องผ่านกรรมวิธีทำน้ำให้สะอาดแต่อย่างใด เพราะชาวบ้านเชื่อว่า น้ำที่ไหลจากภูเขานั้นสะอาดอยู่แล้ว) สุขาภิบาลด่านซ้ายเก็บค่าบริการการใช้น้ำประปาภูเขาครัวเรือนละ ๒๐ บาทต่อเดือน

ต่อมาราวปี ๒๕๓๔ สุขาภิบาลด่านซ้ายได้โอนกิจการประปาภูเขาให้กับการประปาส่วนภูมิภาค สาขาด่านซ้าย การประปาส่วนภูมิภาคยังคงใช้น้ำจากห้วยน้ำอูนและน้ำจากลำน้ำหมันมาผลิตเป็นน้ำสะอาด จำหน่ายให้แก่ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลด่านซ้ายไปทางทิศใต้ประมาณ ๖ กิโลเมตร หากเขื่อนนี้สร้างเสร็จ สามารถกักเก็บน้ำได้จำนวนหนึ่ง คงช่วยบรรเทาความเดือดร้อนจากภัยน้ำท่วมของหมู่บ้านได้เขื่อนได้ในระดับหนึ่ง

จึงเห็นได้ว่า คนสมัยก่อนการมาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การทำมาหากินจะต้องหาทำเลที่มีแหล่งน้ำ มีพื้นที่ทำการเพาะปลูกพืชต่างๆ มีพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ ที่สำคัญที่สุดคือแหล่งน้ำ ไม่ว่าจะเป็นน้ำดื่ม น้ำใช้ในครัวเรือน น้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก ชาวบ้านนาหอก็อาศัยแหล่งน้ำ คือลำน้ำหมัน สมัยก่อนผู้คนยังไม่มากจึงทำให้ลำน้ำหมันสะอาด สามารถใช้ดื่มได้ ครั้นต่อมาเมื่อมีผู้คนมากขึ้นจึงทำให้ลำน้ำหมัน

เวลา ๗-๘ โมงเช้า หลังจากนั้นจะไปเยี่ยมกูโบร์ (สุสาน) ขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าของ ลดโทษแก่ผู้ที่ล่วงลับในกูโบร์ทั้งชายและหญิง

คนที่มีทรัพย์สินสมบัติจะมาแจกเงินให้กับเด็กๆ และคนชรา ในวันรายอชาวบ้านจะทำขนมกะตูปะ (ต้มสามเหลี่ยม) ข้าว แกง ข้าวหมก ขนมจีน ขนมหวาน ข้าวหมาก (ตาแป) เชิญเพื่อนบ้านมาร่วมรับประทานอาหารและแจกจ่ายซึ่งกันและกัน หลังจากรายอหนึ่งวัน ชาวมุสลิมบางคนจะถือศีลอดต่ออีก ๖ วัน ซึ่งการถือศีลอดนี้ไม่ใช่ข้อบังคับ

เดือนซุลกะเดาะห์ (Zulkiadah) หรือเดือนฮายี คนที่มีทรัพย์สินเพียงพอจะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ที่นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย .

เดือนซุลฮิจเราะห์ (Zulhijjah) วันที่ ๑๐ ของเดือนเป็นวันตรุษอัยดิลฮัจญ์ (รายอฮายี) กิจกรรมต่าง ๆ เหมือนกับวันตรุษอิดิลฟิตรี แต่มีกิจกรรมหนึ่งที่ไม่เหมือนกันคือ การทำกุรบาน โดยคนมีฐานะ ๘ คน จะมาลงหุ้นซื้อวัว ๑ ตัว เพื่อนำมาเชือด แล้วเอาเนื้อสดไปแจกจ่ายกับผู้ที่ยากจนในหมู่บ้าน

ชาวบ้านดาโต๊ะเยี่ยมกูโบร์ในวันตรุษอิดิลฟิตรี

ประเพณีและพิธีกรรมในชีวิต

พิธีกรรมการเกิด นางมีเนาะ เซ็นอาลามีน หมอตำแย (ได้ะปีแด) อายุประมาณ ๖๐ ปี เล่าว่า เมื่อ ๒๐ ปีก่อน ชาวบ้านมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงที่ตั้งท้อง คือเมื่อท้องได้ ๗ เดือน จะไปฝากท้องกับหมอตำแย และทำพิธีแน่งปือโระ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำหรับการมีลูกคนแรก ก่อนทำพิธีกรรมคนท้องจะต้องให้ "คำหมอ" เป็นหมากพลู ๑ มัด ข้าวสาร ๔ ลิตร สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีคือ มะพร้าว ๓ ลูก ขนาดเท่ากัน ปอกเปลือกให้เกลี้ยงเหลือแต่กะลาดำๆ ผ่า ๗ สี มะกรูด ๓ ลูก รากบือรูลู (เป็นสมุนไพร

ที่เก็บจากภูเขา ปัจจุบันมีน้อยมาก) ที่ใช้รากบือรูลูเพื่อให้ผู้เป็นแม่และเด็กพ้นภัยจากผีสาธิตต่างๆ ด้วยเชื่อว่ารากไม้นี้จะทำให้ผีสาธิตกลับไปอยู่บนภูเขาตามที่มาของต้นบือรูลู

ขั้นตอนการทำพิธี หมอตำแยจะให้คนท้องนอนลง แล้วเอามะพร้าว ๑ ลูก คลึงบนท้อง อีก ๒ ลูก ให้นับไว้ระหว่างหน้าแข้ง หมอตำแยจะนำมะพร้าวลูกที่คลึงบนท้องมาผ่านท้อง ในเวลาเดียวกันนั้น คนท้องจะต้องถีบลูกมะพร้าวที่อยู่ระหว่างขาให้ไกลมากที่สุด เพื่อจะได้คลอดได้สะดวก และเพื่อให้ศีรษะของเด็กกลมสวยเหมือนลูกมะพร้าว ปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ไม่นิยมทำกันอีกต่อไป คงเหลือแต่เพียงนำมะกรูดและรากบือรูลูมาผสมน้ำแล้วให้ผู้ฝากท้องใช้อาบ “คำหมอ” เปลี่ยนเป็นหมากพลู (ซิธิปปีแน (Sirihpinang)) กับเงิน ๑๒ บาท

ในการทำคลอดของหมอตำแย เมื่อเด็กคลอดออกมาหมอตำแยจะตัดสายสะดือด้วยไม้ไผ่ แต่ปัจจุบันใช้กรรไกร หลังจากนั้นจะทำความสะอาดทารก ห่อหุ้มด้วยผ้าใส่ในภาชนะให้ปิดทึบ “อาซาน” ที่หุ้มแล้ว “อี-กอ-มต” ที่หุ้มซ้าย แต่คนส่วนมากจะนิยมไปฝากท้องกับอนามัยหรือโรงพยาบาล

หลังจากคลอดหมอตำแยจะให้แม่อาบน้ำหลังคลอด โดยใช้ใบก้อแลปูเต๊ะ (เสม็ด) และใบเตยอูนิง มาต้มในหม้อใหญ่พอให้น้ำอุ่น หมอตำแยจะทำพิธี แล้วให้อยู่ไฟ ๕-๔๐ วัน ส่วนใหญ่จะให้สมุนไพรเป็นยาหลังคลอด เช่น รากก้อแลปูเต๊ะ (เสม็ด) รากเตยอูนิง แก่นแสมขาว สับเป็นชิ้นเล็ก เอาไปตากแดดให้แห้ง นำไปต้มกินระหว่างอยู่ไฟ บางคนจะต้มน้ำจากต้นสะเปะตะดือแร หมอตำแยจะไปวัดในเวลาเช้า ๓ วัน พอดครบกำหนดอยู่ไฟ หมอตำแยจะทำพิธีรื้อเตาไฟโดยให้ไก่อ่านไปค้ำ การให้ไก่อ่านเตาเพื่อให้เด็กว่าง่ายตอนที่อยู่กับแม่ แม่เลี้ยงดูให้ดื่มนมระหว่างอยู่ไฟ แต่ไก่อ่านจะต้องค้ำเหย้าหาอาหารกินเอง เมื่อโตขึ้นจะต้องหาอาหารมาเลี้ยงชีพโดยไม่ต้องพึ่งพาแม่ตลอดไป และไก่อ่านสามารถเลี้ยงลูกได้ ๑๐-๑๕ ตัว โดยแม่ไก่อ่านเป็นผู้หาอาหารเพียงตัวเดียว และก่อนที่แม่ไก่อ่านจะกินอาหาร จะต้องค้ำเหย้าแสดงให้เห็นถึงความพยายาม ความอดทนในการที่จะหาอาหารเองโดยไม่ต้องรอเจ้าของมาให้อาหาร

หลังจากเสร็จสิ้นการรื้อเตาไฟ หมอตำแยจะอาบน้ำผู้คลอดอีกครั้ง โดยใช้มะกรูด ๑ ลูก รากบือรูลู ๑ มัด มาผสมกับน้ำ โดยหมอตำแยจะอาบน้ำพร้อมกับกล่าวคาถาว่า “บุญกันอาณูลือปัสสัลเลาะฮัลลือปัสบุญกันอาณูลือปัสมุฮัมหมัด ยูลือปัสบรีอะดาดอลาฮิลลาฮิลลัลลา” คาถานี้แปลว่า ฉันไม่ใช่ผู้ปลดปล่อยแท้จริงแล้วอัลเลาะห์ (ช.ล.) และนบี (ช.บ.) เป็นผู้ปลดปล่อยให้หลุดพ้นและปลอดภัย จบแล้วหมอตำแยนำใบมะพร้าวยกขึ้นเสมอหน้าแล้วนับ ๑ ๒ ๓ ปะลือปัส แปลว่าหลุดพ้นภัย เป็นการเสร็จพิธีพิธีนี้ทำให้เกิดสิริมงคลแก่แม่และเด็ก

หมอตำแยของหมู่บ้านดาโตะตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันคือ นางจุเปาะ จูเล็ง นางเวาะมง ลาแม นางแอะเสาะ รอซู ทั้งสามคนได้เสียชีวิตแล้ว ปัจจุบันหมอตำแยคือนางมีเนาะ เชนอาลามิน ภายหลังจากการคลอด เด็กทารกอายุระหว่าง ๑-๗ วัน จะต้องทำพิธี “ผ่าปาก” (ปือโละมุโละ) เป็นพิธีกรรมที่ทำนศาสนาเคยปฏิบัติมาก่อน ทำนศาสนาได้กล่าวว่าในการทำพิธีกรรมนี้เพื่อความป็นสิริมงคลกับเด็ก เพราะฉะนั้นควรจะให้ผู้รู้ทางศาสนาเป็นผู้ทำพิธีนี้

สิ่งของที่จะต้องใช้ในการทำพิธีคือ น้ำซัมซัม เป็นน้ำซึ่งนำมาจากนครเมกกะ อินทผลัม (อาจใช้ผลไม้อื่นได้) เป็นสิ่งของสองอย่างที่ท่านนบีใช้และชาวมุสลิมยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้มี น้ำผึ้ง กรรไกร น้ำมะนาว แหวนทอง ลำลี ซึ่งได้เพิ่มเติมขึ้นมาในภายหลัง นายอาเซ็ง กาเดร์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งโต๊ะอิหม่ามได้เล่าถึงความหมายของสิ่งของแต่ละอย่างว่า น้ำผึ้งมีรสหวาน และเป็นที่รวบรวมดอกไม้หอมหลายชนิด เพื่อให้เด็กโตขึ้นพูดจาไพเราะ มีสาระ เป็นที่รักของเพื่อนๆ เหมือนดอกไม้ที่หอมตลอดเวลา ส่วนมะนาวมีความหมายคือสอนให้เด็กรู้ว่าเมื่อโตขึ้นแล้ว ชีวิตไม่ได้มีแต่ความหวานเสมอไป ฉะนั้นจะต้องอดทนอดกลั้นแล้วจะมีความสุข แหวนทองเพื่อเป็นสิริมงคล

ขั้นตอนการทำพิธีคือแม่จะต้องแต่งตัวทาร์กให้เรียบร้อย แล้วนำอาหารมาวางในถาด นำสิ่งของทั้งหมดมาวางตรงหน้าโต๊ะอิหม่าม น้ำซัมซัมจะใส่ไว้ในแก้วหรือถ้วย แหวนทอง อินทผลัม ใส่ในจาน ส่วนน้ำผึ้งและน้ำมะนาวใส่ในชาม แล้วนำทั้งหมดวางในถาดพร้อมกับกรรไกร เมื่อสิ่งของครบ โต๊ะอิหม่ามจะรับประทานและเคี้ยวให้ละเอียดแล้วบ้วนให้ทารก พร้อมกับเอาลำลีขูดน้ำซัมซัมหยดให้ทารกดื่ม

พิธีกรรมการเปิดปากเด็กทารก

หลังจากโต๊ะอิหม่ามบ้วนทุกอย่างให้ทารกแล้ว โต๊ะอิหม่ามจะตัดผมประมาณ ๑๐-๑๕ เส้น (เมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อนจะโกนผมทั้งศีรษะ) พร้อมกล่าวขอพรจากพระเจ้า ซึ่งมีความหมายว่าให้ทารกโตขึ้นโดยเป็นคนมีศีลธรรมและจริยธรรม เป็นเด็กกตัญญูต่อพ่อแม่ รู้จักกาลเทศะ รู้จักอดทน

หลังจากนั้นจะเอาทารกขึ้นเปลซึ่งเตรียมไว้แล้ว อีหม่ามจะไกวเปลพร้อมกับร้องเพลงสรรเสริญต่อ ศาสดามูฮัมหมัด (ช.ล.) ประมาณ ๑๐-๑๕ จบ เป็นอันเสร็จพิธีกรรม

เมื่อเด็กอายุครบ ๑ สัปดาห์จนถึงช่วงเปลี่ยนฟันน้ำนม (อายุประมาณ ๒ ปี) ผู้ปกครองจะจัดพิธี อากีเกาะห์ (แงเกาะห์) ถ้าหากเป็นเด็กผู้ชายผู้ปกครองจะต้องเชือดแพะหรือแกะ ๒ ตัว หากเป็นผู้หญิง จะใช้แพะหรือแกะ ๑ ตัว การอากีเกาะห์จะเชือดวัว ควายก็ได้ แต่สำหรับวัวหรือควายจะต้องแบ่งเป็น ๗ ส่วน เด็กผู้หญิงจะใช้เนื้อวัวเพียง ๑ ส่วนเท่านั้น

พิธีกรรมการมาโซะยาวิหรือพิธีเข้าสู่สูต (การขลิบปลายอวัยวะเพศชาย) เด็กที่อายุครบ ๑๐-๑๕ ปีต้องเข้าสู่สูตทุกคน การทำมาโซะยาวิของคนในอดีต ถ้าคนมีฐานะจะเชือดแพะ แกะ เป็ด ไก่ วัว เทียนคนยากจน ญาติมิตร เพื่อนบ้าน มารับประทานอาหารร่วมกัน สำหรับคนที่ฐานะไม่ดีอาจเข้าสู่สูตร่วมกับเพื่อนบ้านหรือญาติ การเข้าสู่สูตร่วมกันนี้จะทำกันประมาณ ๒-๔ คน ผู้ที่เป็นคนขลิบเรียกกันว่า "โตะมุเต็ง" ตามความเชื่อจะต้องขลิบเด็กที่เป็นเจ้าของบ้านก่อนเพื่อเป็นสิริมงคล สิ่งของที่ต้องเตรียมในการทำพิธีเรียกว่า ปาเกะซ็อมางะ ประกอบด้วยโกบัง ข้าวเหนียว ๗ สี ด้ายดิบ ข้าวสาร หมาก พลุ เทียน ขนมหากราส (ขนมลา) บรีอเตะห์ (ข้าวเปลือกคั่ว) ขนมหาดดา (ขนมที่ใช้เฉพาะในพิธีกรรมเป็น แป้งกลมๆ) ลำต้นกล้วย (ยาวประมาณ ๒ ศอก) เงินคนละ ๑๒ บาท ก่อนจะขลิบโตะมุเต็งจะต้องป้อนอาหารที่เตรียมไว้ให้ครบทุกอย่าง โตะมุเต็งจะเตรียมมีด ๑ เล่ม ยาสมุนไพร ผ่าพัน งาเปะ (ที่หนีบส่วนปลายอวัยวะ) โตะมุเต็งจะเรียกเด็กเข้ามาทีละ ๑ คน แล้วให้นั่งบนลำต้นกล้วย โตะมุเต็งจะทำการตัดส่วนปลายของอวัยวะเพศ สำหรับคนที่มิมีฐานะจะมีการแทนก โดยการให้ขบวนสัละน่าน้ำ และให้เด็กที่จะทำพิธีนั่งบนอก ขบวนจะเริ่มจากสุสานดาโตะปาแญไปรอบๆ หมู่บ้าน

การเข้าสู่สูตในยุคปัจจุบัน เด็กอายุ ๗-๑๐ ปี จะเข้าสู่สูตเป็นหมู่คณะ ๒-๔ คน กับโตะมุเต็ง โดยเตรียมค้ำหม่อ หมากพลุ ข้าวสาร และเงิน ๑๒ บาท บางคนอาจจะไปทำที่คลินิกหรือโรงพยาบาล บางครั้งจะมีโครงการโดย อบต. จัดสรรงบประมาณสำหรับเด็กยากจนเข้าสู่สูตหมู่ ๑๐-๓๐ คน

โตะมุเต็งของบ้านดาโตะในอดีตคือนายอาแว นามสมมุติ และในปัจจุบันนายรอเซาะ นามสมมุติ ซึ่งเป็นลูกหลานของนายอาแว ได้เป็นโตะมุเต็งแทน

พิธีกรรมการแต่งงาน (นีเกาะห์) เมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน ชาวบ้านดาโตะส่วนใหญ่จะแต่งงานกันภายในหมู่บ้าน โดยจะเลือกแต่งงานกันในเครือญาติ หรือคนในหมู่บ้านที่รู้จักนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และประกอบอาชีพที่คล้ายกัน อาจเพราะคนดาโตะไม่คุ้นเคยกับการทำนา ทำสวน ทำไร่ และการคมนาคมที่ไม่สะดวกทำให้แต่งงานกับคนต่างถิ่นน้อยมาก การแต่งงานในสมัยก่อนเมื่อพ่อแม่ฝ่ายชายเห็นชอบ ฝ่ายชายจะเป็นผู้ไปสู่ขอฝ่ายหญิงโดยไม่มีความรักซึ่งกันและกันมาก่อน ซึ่งผู้หญิงสมัยนั้นจะยอมทำตามการตัดสินใจของพ่อแม่ทุกอย่าง แม้กระทั่งเรื่องแต่งงาน และจะอยู่กินกันจนมีลูกหลานเต็มเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่

ขันหมาก (มุงอสีระห์)

พิธีการแต่งงานของชาวดาโต๊ะจะมีขั้นตอนคือ เชิญอิหม่าม คอเต็บ บิหลัน ผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาวและเจ้าบ่าว และญาติมิตร โดยผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาวจะมอบให้โต๊ะอิหม่ามกล่าวแต่งงานแทนว่า "ผม/ฉันมอบให้โต๊ะอิหม่ามแต่งงานลูกของผม/ฉันกับนาย....." โต๊ะอิหม่ามรับคำกล่าวของผู้ปกครองเจ้าสาว (วาลี) แล้ว โต๊ะอิหม่ามจะให้คอเต็บอ่านคุตะบะห์นี้เกาะห์จบแล้ว โต๊ะอิหม่ามจะจับมือเจ้าบ่าว เอ่ยชื่อ "เจ้าบ่าว (ชื่อ).... อากันนิเกาะห์ อากันดีเกา ดืองัน เจ้าสาว (ชื่อ) ยันดีวากัลลี บาเปาะยอ อากันคาฎา ดืองัน อีลีกาเวน (เงินสินสอด)... ดูนัย" เจ้าบ่าวรับคำกล่าวของโต๊ะอิหม่ามว่า "อากูตีอริมอ อากันนิเกาะห์ ยอ ดืองัน อีลีกาเวนยอ บาเปาะตีอริลือโบะ อีตู" เสร็จแล้วโต๊ะอิหม่ามจะขอพรต่อพระเจ้าเป็นเจ้า (ตุอาร์) เป็นการเสร็จพิธีแต่งงาน

วันจัดงานแต่งงาน ส่วนใหญ่จะจัดงานที่บ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมอาหารเพื่อต้อนรับแขก ฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำบัลลังก์ อุปกรณ์การจัดบัลลังก์เช่น ดอกไม้ เทียน ในคืนจัดงานจะมีการแห่ขบวนฝ่ายเจ้าบ่าว ที่ประกอบไปด้วย ขันหมาก (มุงอสีระห์) เสื้อผ้าเจ้าสาว ผ้าสำหรับตัดเสื้อ ขนมหวาน ชุดครัวเรือน ๑ ชุด เช่น แก้ว จานชาม หม้อข้าว ถาด ฝาชี ในระหว่างแห่จะมีการร้องเพลงสรรเสริญศาสนามุฮัมหมัด เมื่อถึงหน้าบ้านใดบ้านเจ้าสาวจะมีผู้หญิงสูงอายุหลายคนมาต้อนรับด้วยการล้างเท้า

ให้เจ้าบ่าว เจ้าสาวจะถามว่า “จะให้ขึ้นบ้านใหม่” ฝ่ายเจ้าสาวจะตอบว่า “ขึ้นมาเถิด” ฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญเจ้าบ่าวนั่งบนบัลลังก์ แล้วผู้เฒ่าผู้แก่จะมาป้อนข้าวเหนียว (“ปูโล๊ะซือมาจิด” ต่างๆ จากนั้นจะมีญาติมิตรทั้ง ๒ ฝ่ายเข้ามาอวยพร จับมือ และมอบเงินเล็กๆ น้อยๆ กับคู่บ่าวสาว จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะเชิญแขกรับประทานอาหารร่วมกัน

การเข้าหอ หลังจากแต่งงาน ๓ วัน เจ้าบ่าวจะเข้าหอที่บ้านเจ้าสาวเป็นเวลา ๗ วัน หลังจากนั้นฝ่ายเจ้าบ่าวจะเชิญฝ่ายเจ้าสาวไปที่บ้าน โดยทางฝ่ายเจ้าบ่าวจะจัดหาอาหารต้อนรับฝ่ายเจ้าสาว เจ้าสาวจะอยู่บ้านเจ้าบ่าวประมาณ ๗ วัน ตามประเพณีเจ้าบ่าวจะอยู่บ้านเจ้าสาวเป็นส่วนใหญ่ ก่อนที่คู่แต่งงานจะสร้างบ้านของตนเอง เมื่ออายุมากขึ้นจะอาศัยอยู่กับลูกหลานจนตาย

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวมุสลิมในหมู่บ้านดาโต๊ะนิยมจัดขึ้นตามหลักศาสนาอิสลาม คือเมื่อชาวมุสลิมถึงแก่กรรม เจ้าของบ้านหรือญาติพี่น้องจะรีบนำศพไปที่มัสยิด แล้วตักลงบอกให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านทราบ กลองที่วานี้คือกลองตีอเบรายอ การตักลงนั้นในหมู่บ้านจะตักลงเป็นจังหวะ ๖ ครั้ง เมื่อญาติมิตรหรือชาวบ้านได้ยินสัญญาณกลองแล้วจะร่วมในพิธีศพ เริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพ ห่อศพ ละหมาดศพ ไปจนกระทั่งฝังศพเป็นที่เรียบร้อย

การอาบน้ำศพ โดยทั่วไปชาวมุสลิมจะอาบน้ำศพในทุกกรณี แต่มีบางท้องถิ่นที่มีข้อยกเว้นสำหรับผู้ที่มีน้ำตาย ถูกไฟไหม้ ถูกฆ่า ถูกสัตว์กัดตาย ตายมาแล้วหลายวัน หรือตายเนื่องจากการป้องกันประเทศหรือศาสนา ถ้าผู้ตายเป็นผู้หญิงจะให้ผู้หญิงอาบน้ำศพ ถ้าผู้ตายเป็นผู้ชายจะให้ผู้ชายอาบน้ำศพ แต่สามีภรรยาจะสามารถอาบน้ำให้กันได้ ในกรณีที่ผู้ตายเป็นเด็กที่ยังไม่มีความรู้สึกทางเพศทั้งผู้หญิงและผู้ชายอาบน้ำศพได้ โดยผู้อาบน้ำศพต้องเป็นญาติที่สนิทกันเท่านั้น แต่ในหมู่บ้านดาโต๊ะจะมีโต๊ะอิหม่าม โต๊ะคอเด็บ หรือหมอดำแย ร่วมอาบน้ำศพด้วย สถานที่ในการอาบน้ำศพจะต้องเป็นสถานที่มิดชิดและเป็นที่สูงด้วย

การห่อศพ เมื่ออาบน้ำศพหลายครั้งจนศพสะอาดแล้ว จึงเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ศพแล้วใช้ผ้าขาวหรือผ้าอื่นๆ ที่มีขนาดใหญ่ห่อศพตั้งแต่ศีรษะจรดเท้าสามชั้น แต่ละชั้นจะมีเครื่องหอมโรยไว้ เมื่อห่อศพเรียบร้อยแล้ว ใช้เศษผ้าขาวผูกเหนือศีรษะ ระหว่างลำตัว และปลายเท้า แล้วนำศพไปวางบนแคร่หรือหีบศพทำด้วยผ้าแล้วหามไปทำพิธีละหมาดที่มัสยิด

การละหมาดศพ ผู้ทำพิธีกรรมคืออิหม่าม ส่วนคนอื่นที่ไปร่วมในพิธีจะเป็นผู้ตาม อิหม่ามจะต้องละหมาดให้แก่ศพจนครบ ๗ ประการ คือ การยกมือสองข้างขึ้นที่หู อุทิศฐานน้อมจิตไปสู่พระเจ้า การยืนตรง การยกมือขึ้นที่หูสี่ครั้งรวมกับครั้งแรก นับเป็น ๗ ประการ การอ่านบทบังคับสำหรับการละหมาด เมื่อยกมือขึ้นที่หูครั้งแรก การอ่านบทสวดดีศาดานบีเมื่อยกมือขึ้นที่หูสามครั้ง และการให้สลามเป็นการทำความเคารพแบบอิสลาม หลังยกมือขึ้นที่หูครั้งที่สี่ เมื่อละหมาดเรียบร้อยแล้ว หากตั้งศพที่มัสยิดให้รีบนำศพไปกุโบร์ทันที เนื่องจากบทบัญญัติทางศาสนากำหนดว่า จะต้องฝังศพหลังจากตายไม่เกิน ๒๔ ชั่วโมง

การฝังศพ โดยทั่วไปการเตรียมหลุมฝังศพจะมีการขุดพื้นที่ที่มีการถึงแก่กรรม โดยอาจจะขุดได้หลายลักษณะ เช่นขุดลึกประมาณหนึ่งเมตรครึ่ง กว้างพอหย่อนศพลงได้ ใช้สำหรับฝังศพที่บรรจุไว้ในหีบศพ หรือขุดให้ลึกประมาณหนึ่งเมตรครึ่ง แล้วเจาะลูกหลุมด้านขวามือความยาวพอหน้าศพลงวางได้เป็นหลุมฝังศพสำหรับศพที่ไม่บรรจุในหีบ เพื่อให้กระดานแผ่นเดียวกลบปิดปากหลุม หรือขุดหลุมให้ลึกหนึ่งเมตร แล้วเจาะลูกหลุมไว้ตรงกลางให้มีความกว้างและความยาวพอบรรจุศพลงได้ แล้วเอากระดานแผ่นเดียวปิดปากหลุมแล้วกลบดินเป็นต้น โดยการฝังศพในกรณีที่ใช้หีบหรือโลงศพต้องเปิดฝาโลงออก แล้วเอาเสื้อปิดบน ส่วนกรณีที่ไม่มียางศพให้วางศพในลูกหลุมโดยให้ศพหันหน้าไปทางทิศใต้หรือหันไปยังหินกะบะซี (หินกะบะซีอยู่ในเมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย) จากนั้นให้บุตรหลานของผู้ตายเอาทานโปรย (พิธีกรรมอันนี้ได้ยกเลิกไปแล้วในปัจจุบัน) แล้วเอาดินกลบ โดยบัญญัติได้กำหนดให้กลบหลุมใหญ่เพียงแค่เสมอรระดับพื้นของสุสาน แต่ปัจจุบันมักนิยมกลบเป็นโคกสูงคล้ายหลังเต่าสูงประมาณ ๑๐-๑๕ ซม. เพื่อว่าเวลาผ่านไปดินจะยุบตัวลงเสมอขึ้นที่รอบๆ เมื่อฝังศพแล้วผู้มาร่วมพิธีทุกคนมาขึ้นรอบหลุมศพ กล่าวคำวิงวอนต่อเอกองค์อัลเลาะห์ให้ผู้ตายมีจิตแน่วแน่มั่นคงที่จะเผชิญกับการสอบสวนต่างๆ จากทูตรับใช้ของพระองค์

วิถีชีวิตของคนในชุมชน

ชาวบ้านดาโตะเป็นชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ความเป็นอยู่ยังไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนแบบคนในชุมชนเมือง

อาหารการกินของชาวบ้านขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยจะอาศัยทรัพยากรจากทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา สาหร่าย หรือผลผลิตจากป่ายายเลน เช่นลูกบือรุ พุทธรักษาทะเล นำมาประกอบอาหาร ส่วนอาหารประเภทอื่นจะได้มาจากการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เช่น ผัก ผลไม้ แกลือ น้ำตาล ข้าวสารในอดีตจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนจากชุมชนในแผ่นดินใหญ่ที่สามารถผลิตสิ่งเหล่านี้ได้ ต่อมาจะใช้วิธีการซื้อขายในตลาดนัดตามชุมชนใหญ่ โดยเดินทางด้วยเรือออกไปยังตลาดนัดที่ใกล้เคียง เช่น ตลาดนัดบาลาดูวา ตลาดนัดยามู

แหล่งน้ำโดยทั่วไปแล้วชุมชนประมงที่อยู่ชายฝั่งทะเลจะมีปัญหาในเรื่องของแหล่งน้ำจืด แต่บ้านดาโตะไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำจืดหรือปัญหาภาวะน้ำกร่อย เนื่องจากบ้านดาโตะมีแหล่งน้ำจืดภายในหมู่บ้าน ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้มีแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่สำหรับเรือที่เดินทางเข้ามาค้าขายในปัตตานี เรือเหล่านี้จะเข้ามายังดาโตะทางคลองวอเพื่อเอาน้ำจากบ่อน้ำ ๒ บ่อใกล้สุสานของดาโตะปาแง บ่อน้ำทั้งสองแห่งนี้ยังคงเป็นบ่อน้ำที่คนในชุมชนมาดื่มและใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

ตลาดนัดที่มีความสำคัญของชุมชนในอดีตคือ ตลาดนัดบาลาดูวา (ปาลอบาติะ Palabatas) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามหมู่บ้าน (ปัจจุบันคือหมู่บ้านบางปู) ตลาดนัดแห่งนี้จะซื้อขายกันอย่างคึกคัก คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเช่นบ้านบางปู โตะโลม ตะโลกาโปร์ ตะโลอาโหร์ ตาแก๊ะ ตลาดนัดบาลาดูวาแห่งนี้ยังเป็นท่าจอดเรือเพื่อเดินทางไปหมู่บ้านอื่นอีกด้วย ปัจจุบันตลาดนัดแห่งนี้ได้ยกเลิกไปแล้ว ชาวบ้านจะ

เดินทางไปตลาดนัดทุกวันศุกร์ที่บ้านยามู เจิงสะพานยามู (กือโต๊ะยามู) ส่วนวันอื่นๆ ชาวบ้านจะซื้อหาสินค้าได้จากร้านค้าในหมู่บ้าน หรือที่ตลาดนัดในหมู่บ้านวันจันทร์และวันพุธของทุกสัปดาห์

กิจกรรมของมัสยิด

ในสังคมมุสลิมโดยทั่วไป มัสยิดนับเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านหรือชุมชน นอกจากมัสยิดจะเป็นศาสนสถานที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมประจำวันแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมในการประกาศข่าวสารและทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย ในหมู่บ้านดาโต๊ะเช่นเดียวกัน มัสยิดของหมู่บ้านนอกจากจะเป็นศาสนสถานแล้ว ยังเป็นสถาบันที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน กิจกรรมหลายอย่างที่มีมัสยิดจัดขึ้นแล้วแต่เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กิจกรรมกองทุนแพะ

กิจกรรมกองทุนแพะเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน โดยนายมามะ เจ๊ะแต ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการมัสยิดในสมัยนั้นให้ดูแลแพะของมัสยิด แต่เมื่อนายมามะอายุมากขึ้น ไม่ค่อยสามารถดูแลแพะได้ แพะถูกปล่อยปละละเลย ไม่มีใครดูแล ทำให้ไม่สามารถแยกแพะของมัสยิดจากแพะหลงของชาวบ้านได้ คณะกรรมการมัสยิดจึงได้จัดประชุมโดยมีโต๊ะอิหม่าม ชื่อว่านายอาเซ็ง กาเดร์ เป็นประธานที่ประชุม สรุปได้ว่า เนื่องจากผู้คนที่ต้องการมาทำบุญ บางคนไม่สามารถทำบุญด้วยแพะตามความประสงค์ได้ เพราะแพะมีราคาแพง ปัจจุบันตัวละประมาณ ๑,๕๐๐-๓,๕๐๐ บาท (ขึ้นอยู่กับขนาดและอายุ) กรรมการมัสยิดจึงจะจัดเตรียมแพะส่วนหนึ่งเพื่อรอรับผู้ที่จะมาทำบุญ ได้ซื้อในราคาที่สามารถจ่ายได้ ในการนี้คณะกรรมการมัสยิดได้แต่งตั้งนายมะรอนิง สาและ เป็นผู้รับผิดชอบในการขายแพะ เงินที่ได้จากการขายเข้าเป็นกองทุนแพะแก่มัสยิด เพื่อไว้ใช้ประโยชน์ในกิจกรรมทางศาสนาของชุมชนต่อไป และได้กำหนดราคาเป็นตัวละ ๓๐๐ บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

หลักเกณฑ์ของกองทุนแพะ คือผู้ที่มาซื้อแพะของมัสยิดจะต้องซื้อเพื่อทำการปล่อย ไม่ใช่เพื่อครอบครองเป็นเจ้าของ หากจะซื้อเพื่อครอบครองทางมัสยิดจะขายในราคาทั่วไป คือขายกิโลกรัมละ ๑๑๐ บาท แพะของมัสยิดจะมีเครื่องหมายที่ใบหูทุกตัว

ปัจจุบันแพะของมัสยิดมีประมาณ ๑๐๐ ตัว ด้วยเพราะยังมีคนมุสลิมบางกลุ่มและศาสนิกชนอื่นๆ ที่มีความเชื่อในกุโบร์มาทำบุญในโอกาสพิเศษ เช่น ทำบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้ว สะเดาะเคราะห์ การบวชให้หายจากอาการป่วยไข้ การขอให้ได้โชคลาภในกิจกรรมงานต่างๆ เป็นต้น คนที่มาทำบุญไม่เพียงแต่เป็นคนในพื้นที่เท่านั้น แต่จะมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บางปู บานา อาจมีคนกรุงเทพฯ และนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์และสอบถามผู้มาทำบุญกลุ่มหนึ่งถึงสาเหตุการมาทำบุญ ผู้มาทำบุญกลุ่มนั้นเล่าว่าได้บนขอให้ลูกชายไม่ติดเกณฑ์ทหารกับกุโบร์ดาโต๊ะปาแญ แล้ว จะมาทำเชือดแพะที่กุโบร์ อีกกลุ่มหนึ่งมาจากกรุงเทพฯ ได้บนขอเรื่องชายที่ดิน

จากการเก็บข้อมูลพบว่ามีคนมาทำบุญที่กุโบร์ดาโต๊ะปาแญประมาณ ๕๐ คนต่อสัปดาห์ ส่วนใหญ่จะมาในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม ผู้ที่มาทำบุญจะมีลักษณะการทำบุญ

ไม่เหมือนกัน เช่นบางกลุ่มเชือดแพะที่บ้านมากินที่กูโบร์ บางกลุ่มซื้อแพะของมัลยิดแล้วปล่อย บางกลุ่มซื้อแพะที่มัลยิดแล้วเชือดที่กูโบร์ แล้วแต่ว่าใครจะบนอย่างไร

กิจกรรมกองทุนชะกาตฟิตเราะฮ์

ชะกาตฟิตเราะฮ์ คือการบริจาคทานภาคบังคับทางศาสนา ช่วงปลายเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นเดือนของการถือศีลอด มุสลิมทุกคนจะต้องจ่ายชะกาตคนละประมาณ ๒๕-๓๕ บาท โดยคิดจากราคาข้าวสาร ๓ ลิตรกับ ๑ กระป๋องนมตราหะลิ การจ่ายชะกาตจะต้องจ่ายให้กับบุคคล ๘ ประเภท คือ

ฟะกียร คนอนาถาหรือยากจน คือผู้ไม่มีทรัพย์สิน และไม่มีผู้รับผิดชอบดูแล หรือแทบไม่มีรายได้ประจำ เช่นต้องใช้จ่ายวันละ ๑๐ บาท แต่มีรายได้วันละ ๒-๓ บาท

มัสกิน (MASKIN) คนขัดสนยากจน คือผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้ประจำบ้าง แต่ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต เช่นต้องใช้จ่ายวันละ ๑๐ บาทแต่มีรายได้ ๖-๗ บาท กลุ่มนี้จะมีฐานะดีกว่ากลุ่มแรก

มุอัลลัฟ (MUALLAF) คือ ผู้ที่เข้ามาศรัทธาในศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ หรือเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนอื่นให้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนาอิสลาม

เบีรฮุตัน (BERHUTAN) ผู้มีหนี้จากการใช้จ่ายในการกุศล ไม่ใช่หนี้จากการพนัน

มุซาฟิร (MUSAPIR) ผู้เดินทางไกล รอนแรมมาจากต่างถิ่น และไม่มีเงินกลับบ้านเกิด โดยจะให้ เป็นค่าเดินทางและอาหารระหว่างเดินทางเท่านั้น

ฟิซาบิลิลลาห์ (FISABILILAH) บางครั้งหมายถึงทำในหนทางเพื่ออัลเลาะห์ (ช.บ.) หรือกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา คนกลุ่มนี้จึงหมายถึง ครูผู้สอนศาสนา บางครั้งมีการหมายรวมถึงผู้ที่พลีชีพเพื่อ พระเจ้า

อามิร (AMIR) คือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดให้เก็บชะกาต เช่น โต๊ะอิหม่าม คอเด็บ บิหลัน และกรรมการมัลยิด ซึ่งมีหน้าที่บริหารเงินชะกาตฟิตเราะฮ์ อามิรจะไม่ได้รับชะกาตโดยตรง แต่จะได้รับเงินตอบแทนในการมีส่วนร่วมในการบริหารเงินชะกาต

ฮัมบามุกาตบ (HAMBAMUKATAB) ทาสที่จะเอาทรัพย์สินไปเพื่อไถ่ตัวให้เป็นอิสระ ซึ่งสมัยนี้ไม่มีแล้ว

การบริจาคควรเฉลี่ยให้หลายคนหลายประเภท ไม่ควรให้คนเดียวประเภทเดียว และต้องให้แก่คนที่จัดอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่ง มิฉะนั้นจะถือเป็นโมฆะ

ส่วนผู้ที่ไม่มีสิทธิรับชะกาต คือผู้มีรายได้พอแก่การดำรงชีพ (ถ้ามีรายได้ไม่พอเพราะใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่สมฐานะ หรือเล่นการพนัน ไม่มีสิทธิรับชะกาต ผู้ได้รับการเลี้ยงดู ผู้ที่เป็นเครือญาติของตระกูลอาซิมและมุตตอลิบ (เครือญาติของท่านนบี (ช.ล.)) ผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม หากบริจาคให้บุคคลเหล่านี้นับเป็นโมฆะ

วิธีบริจาค คือให้เริ่มเนียต (ตั้งจิตอธิษฐาน) ว่า “นี่คือชะกาตฟิตเราะฮ์ เป็นฟิรดูอินของข้าพเจ้า” หากเป็นการชะกาตของลูกเนียตว่า “นี่คือชะกาตฟิตเราะฮ์ เป็นฟิรดูอินของลูกข้าพเจ้า”

กิจกรรมการชะกาดพิตเราะฮฺ

คุณสมบัติของผู้บริจาค คือเป็นมุสลิมไม่เป็นทาส และมีชีวิตก่อนพระอาทิตย์ตกในวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอน หากตายก่อนพระอาทิตย์ตกในวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนไม่ต้องบริจาค ผู้บริจาคชะกาดจะต้องมีอาหารและเครื่องนุ่งห่มสำหรับตนเอง และผู้ที่อยู่ในปกครองของตนในวันฮารีรายอ

กิจกรรมการชะกาดพิตเราะฮฺที่มัสยิดดาโต๊ะเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ก่อนหน้านี้การจ่ายชะกาดมักจะจ่ายกันเองตามแต่ใครจะจ่ายให้ใคร ซึ่งบางคนไม่มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับบุคคลที่ควรได้รับชะกาด ทำให้จ่ายไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนา เช่น จ่ายชะกาดให้คนที่มิถุนมิให้ด้วยความเกรงใจ ทำให้คนที่ควรได้รับชะกาดในหมู่บ้านไม่ได้รับการดูแล กรรมการมัสยิดได้เล็งเห็นความสำคัญของชะกาด กรรมการมัสยิดในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้ประชุมร่วมกับโต๊ะอิหม่ามเพื่อให้การจ่ายชะกาดเป็นระบบมากขึ้น โดยในปีแรกได้ขอความร่วมมือจากครอบครัวแต่ละครอบครัวให้มาจ่ายชะกาดที่มัสยิดครอบครัวละ ๑ คน มัสยิดได้รับชะกาดรวมทั้งสิ้น ๘,๐๐๐ บาท กรรมการมัสยิดได้แจกจ่ายให้ผู้มีสิทธิ์รับชะกาดเกือบ ๕๐ คน ผลจากการให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางในการรับชะกาด ได้สร้างความรู้สึกดีแก่ชาวบ้านอย่างมาก และจำนวนผู้จ่ายชะกาดเช่นนี้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จากปีแรกที่มีผู้มาจ่ายชะกาดที่มัสยิดเพียงเล็กน้อย ปีที่สองมีผู้มาจ่ายชะกาดเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๗๐ ของประชากรทั้งหมด รวมเป็นเงิน

กีฬาประเภทต่างๆ โดยเฉพาะฟุตบอล ด้วยร้านน้ำชาได้แปรเปลี่ยนเป็นที่สังสรรค์ของผู้คนหลากหลายรุ่นมากขึ้น ทำให้ร้านน้ำชามีบทบาทมากขึ้น แบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการเมือง ร้านน้ำชาเปรียบเสมือนเป็นเวทีหาเสียง และเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ นักการเมืองยุคนี้ต้องไปหาเสียงในทุกสมัยการเลือกตั้ง นักการเมืองคนไหนที่ไม่เข้าร้านน้ำชาชาวบ้านถือว่า "มือไม่ถึง" เข้าไม่ถึงชุมชนและสังคม นอกจากนี้ร้านน้ำชายังเป็นเวทีวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองที่มีผลงานและมีผลงานในแง่ดีและไม่ดี เนื่องจากร้านน้ำชามีบุคคลหลายประเภท ดังนั้นมุมมองและความเห็นต่อการเมืองจึงแตกต่างและหลากหลาย สำหรับวัยรุ่นมักจะเสนอความคิดเห็นเลือกคนที่ให้สวดคำหรือมีฐานะดี มากกว่าคนที่มีผลงานดี วัยกลางคนจะเลือกคนที่เป็นคนรู้จักหรือเพื่อน ส่วนผู้สูงอายุจะดูที่ผลงานและตัวบุคคล

ด้านการทำงาน มีเพียงคน ๒ กลุ่มเท่านั้นที่มักมาคุยกันถึงเรื่องการทำงานในร้านน้ำชา โดยเฉพาะเรื่องประมงพื้นบ้าน คือกลุ่มวัยกลางคน และกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคนมักจะมาถามเพื่อนบ้านว่าเมื่อวานไปวางอวนที่ไหน ได้ปลาเยอะไหม ถ้าได้มากจะได้ชักชวนกันไปวางอวนด้วย ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานได้ จะจับกลุ่มคุยเรื่องทำงานของตนเองเช่นกัน

ด้านการศึกษา ร้านน้ำชามีบทบาทในด้านการศึกษา เพราะชาวบ้านมักจะไปไต่ถามถึงผลการเรียนของลูก ทำให้คนอื่นอยากรู้ลูกๆ เรียนได้ทัดเทียมเด็กที่เรียนเก่ง อีกทั้งร้านน้ำชายังเป็นเวทีในการวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณภาพของโรงเรียนต่าง ๆ ตามที่แต่ละคนได้ประสบพบเห็นมา

ด้านศาสนา ก็เช่นกัน เมื่อกลับจากเรียนศาสนาที่มัสยิดกลางปัตตานี ก็จะจับกลุ่มคุยในเรื่องที่เรียนมา เช่น กฎหมายอิสลาม และข้อเสนอแนะในการบริหารมัสยิดหรือโรงเรียนตาดีกา ส่วนใหญ่กลุ่มที่พูดคุยกันในเรื่องนี้จะเป็นกลุ่มคนวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุ

ด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านดาโต๊ะทำมาหากินอยู่ในอ่าวปัตตานีมาเกือบตลอดชีวิต ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของอ่าวปัตตานีที่กำลังเผชิญกับมลภาวะทางทะเล ซึ่งเกิดจากฝีมือของนายทุนขนาดใหญ่ ดังนั้นร้านน้ำชาจึงเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านจะมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และผ่อนคลายความตึงเครียดจากปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพดั้งเดิมของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำเสีย ลัตว์น้ำลดน้อยลง

ด้านบันเทิง ชาวดาโต๊ะเล่าว่าร้านน้ำชาร้านไหนไม่มีเครื่องเล่นวีซีดี ร้านนั้นจะไม่มีคนเข้า ไม่ว่าผู้สูงอายุ วัยรุ่น หรือวัยกลางคน ซึ่งวีซีดีนั้นมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา จะเห็นได้จากวัยรุ่นในปัจจุบัน เริ่มที่จะมีแฟนตั้งแต่อายุประมาณ ๑๒-๑๕ ปี รู้จักสถานที่ท่องเที่ยวและสถานบันเทิงต่างๆ ยาเสพติด เด็กจำนวนหนึ่งเมื่อดูโทรทัศน์ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไป เมื่อกลับตึกจะไม่ไปนอนที่บ้าน มักไปนอนตามแคร่หรือกระท่อม แล้วก็ติดยา เด็กเหล่านี้มักไม่ทำงาน ขอเงินพ่อแม่ใช้ ซึ่งร้านน้ำชาที่มียาเสพติดยังไม่มีในหมู่บ้านดาโต๊ะ ร้านน้ำชาในหมู่บ้านดาโต๊ะเป็นเพียงที่ชุมนุมของเด็กวัยรุ่นที่ชักชวนกันไปเที่ยวเตร่และดูหนัง

สถานที่รับแขกผู้มาเยือน หมู่บ้านดาโต๊ะมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่ชาวบ้านมักจะใช้ร้านน้ำชาเป็นสถานที่รับแขกตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน อาจเรียกได้ว่าเป็นประเพณีของชาวบ้านดาโต๊ะ อาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านดาโต๊ะไม่ชอบดื่มน้ำที่บ้าน จะมีเพียงเดือนรอมฎอนเท่านั้นที่จะหุงข้าวและดื่มน้ำที่บ้าน นอกนั้นมักซื้อข้าวมารับประทานที่บ้าน และแม้จะรับประทานแล้ว มักจะพาแขก (หากเป็นผู้ชาย) ไปดื่มน้ำชากันต่อที่ร้านน้ำชา

ร้านน้ำชาในหมู่บ้านดาโต๊ะจึงมีบทบาทเป็นที่พบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ชายในหมู่บ้านในทุกๆ เรื่องราวรอบตัว ทั้งที่เกิดขึ้นในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน

พื้นที่ของผู้หญิง

ผู้หญิงโดยส่วนใหญ่จะพูดคุยกันที่ลานสาธารณะหน้าโรงเรียนตาดีกา เพราะในเวลาเย็นบริเวณดังกล่าวจะมีแม่บ้านชาวดาโต๊ะนำขนมมาขาย และบางวันจะมีตลาดนัด ผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อกลับบ้านในตอนเย็นจะผ่านลานดังกล่าวก่อนเข้าไปในหมู่บ้าน และจะแวะพบปะสังสรรค์กับเพื่อน ซึ่งการจับกลุ่มคุยกันของผู้หญิงในหมู่บ้านจะแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ส่วนใหญ่แล้วจะคุยกันเรื่องการทำงาน เรื่องครอบครัว หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เช่น เรื่องการจัดงานพิธีกรรมต่างๆ บางครั้งก็อาจนำเหตุการณ์สำคัญในโทรทัศน์ เช่น ข่าว มาเล่าสู่กันฟัง ส่วนกลุ่มวัยรุ่นจะคุยกันเรื่องเที่ยว เรื่องแต่งตัว การเรียน และการทำงานหารายได้พิเศษ เช่น การรับจ้างแกะเนื้อปลา หักหัวปลา เป็นต้น สำหรับเด็กๆ โดยส่วนใหญ่จะออกมาเล่นเป็นกลุ่มบ้าง เช่น เล่นหมากเก็บ ขายของ บทบาทสมมติ

ในชุมชนทั่วไป พื้นที่ส่วนตัวสำหรับผู้หญิงในชุมชนจะมาพบปะสังสรรค์อีกพื้นที่หนึ่งคือร้านทำผม แต่ด้วยวัฒนธรรมอิสลามที่มีข้อกำหนดว่าผู้หญิงจะต้องปิดบังผมของตนเองจากสายตาของผู้ชายที่ไม่ใช่พ่อสามี และพี่-น้องชาย ทำให้ความต้องการในการเข้าร้านเสริมสวยมีน้อยกว่าสังคมที่ไม่ใช่มุสลิม ดังนั้นในหมู่บ้านดาโต๊ะจึงไม่มีร้านทำผม ที่จะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พบปะกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวดาโต๊ะกับคนจีน

นายมะลีเป็ง คอเลาะ อายุ ๗๕ ปี เล่าว่า เคยมีคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านดาโต๊ะ เมื่อประมาณ ๖๒ ปีก่อน ขณะที่นายมะลีเป็งเรียนอยู่ชั้นประถมปีที่ ๓ มีคนจีนคนหนึ่งซึ่งเดินทางมาจากเมืองจีน ชาวบ้านเรียกกันว่า “แปะเซ็ง” มีภรรยาชื่อ “แมะกง” ทำอาชีพรับซื้อกุ้งสดจากชาวบ้านมาตากแห้ง ซึ่งอยู่อาศัยที่บ้านดาโต๊ะ ๑๕ ปี จึงได้กลับไปอยู่เมืองจีน

จากนั้นมีคนจีนอีกคนหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “เจ๊ะอาแซ” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านตั้งให้หลังจากที่เขาได้เข้ารับศาสนาอิสลาม ก่อนที่จะแต่งงานกับหญิงสาวชาวมุสลิมที่บ้านบูดี ชื่อแมะจิ เจ๊ะอาแซอยู่ที่ดาโต๊ะประมาณ ๒ ปี จึงย้ายกลับเมืองจีน

คนจีนอีกคนที่เข้ามาอยู่ที่ดาโต๊ะ คือ “เตาะ” เป็นชื่อที่ชาวบ้านดาโต๊ะตั้งให้เช่นกัน เมื่อแรกเตาะเข้ามาอยู่ในดาโต๊ะคนเดียว รับซื้อกุ้งและเลี้ยงเป็ดไข่ ต่อมาชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านไปขายกุ้งให้กับเตาะ จนกระทั่งเตาะทำงานไม่ทัน จึงกลับไปพาลูกและภรรยามาอยู่และช่วยทำงานด้วย และรับ

ชาวบ้านมาเป็นลูกจ้าง ซึ่งนายมะลิเป็ง ดอเลาะ เคยไปเป็นลูกจ้างของเตาะด้วยค่าจ้าง ๗-๑๐ บาทต่อวัน มะลิเป็งเล่าว่าการได้ทำงานกับเตาะทำให้ได้ความรู้หลายอย่างในเรื่องการค้าขาย การทำกุ่มแห้ง เตาะอยู่ที่ดาใต้ประมาณ ๓๐ ปี จึงได้ย้ายไปอยู่ในเมือง มีลูก ๕ คน ชาย ๒ คน หญิง ๓ คน ผู้ชาย ๑ คนยังคงอยู่ที่จังหวัดปัตตานี คนหนึ่งเสียชีวิตที่จังหวัดยะลา ส่วนผู้หญิงแยกย้ายไปอยู่ที่ สงขลา กรุงเทพฯ และอำเภอสุไหงโกลก จังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันชาวดาใต้ยังคงติดต่อกับครอบครัวของเตาะอยู่ โดยชาวบ้านจะนำสาหร่ายไปขายให้กับลูกชายคนเล็กของเตาะ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าตีเล็ก ตีเล็กมักจะมาทำบุญเชือดแพะที่กูโบร์ดาใต้ป่าแญเกือบทุกปี

การที่ชาวบ้านดาใต้มีปฏิสัมพันธ์กับชาวจีนทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงวิธีการค้าขาย สำหรับความสัมพันธ์กับคนจีนในเมืองปัตตานีมักเป็นเรื่องการค้าขาย คนดาใต้มักไปซื้อของ ซื้อทองจากร้านของคนจีน เพราะรู้สึกว่าคุณจีน "พุงง่าย"

สภาพทั่วไปของบ้านภูมิ

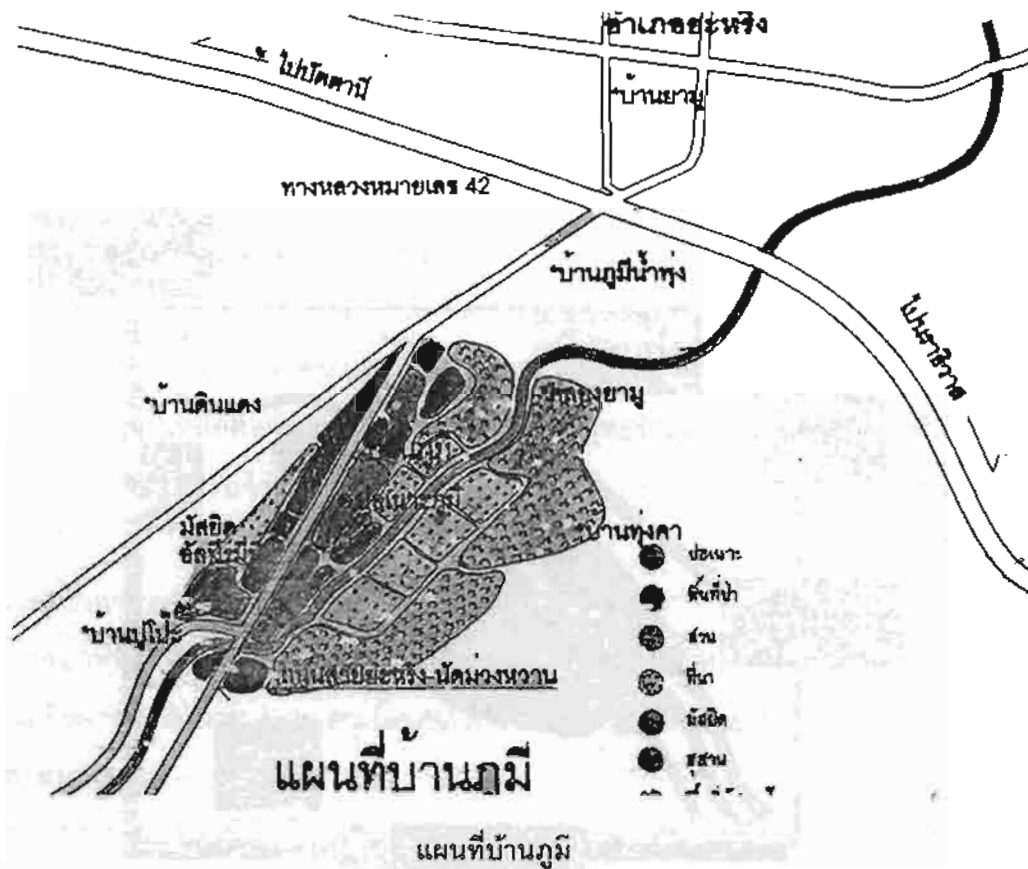
ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านภูมิเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลยามู (หมู่ ๔) อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดปัตตานีออกไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๑๕ กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองยะหริ่งประมาณ ๒ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๒.๓๑๖ ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านภูมิน้ำพุ
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านปูเป๊ะ
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งควา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านดินแดง

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ของบ้านภูมิเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีลำคลองยามูไหลผ่านจากทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านภูมิสามารถแบ่งพื้นที่ได้เป็นสามส่วน พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าเบญจพรรณ ประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะเคียน ต้นเข็มป่า ต้นตาล ต้นจาม ฯลฯ อีกส่วนเป็นพื้นที่นา ไร่ จำพวกมะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ มัณฑะ และพื้นที่สวน จำพวกมะม่วง ละมุด ส่วนที่เหลือนอกจากนั้นเป็นพื้นที่อยู่อาศัย

สภาพภูมิอากาศ

บ้านภูมิมีลักษณะอากาศเหมือนภาคใต้โดยทั่วไป คือมีฝนตกชุกตลอดทั้งปี และมี ๒ ฤดู คือ

ฤดูฝน อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม-มกราคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีฝนตกตลอด ช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม จะมีฝนตกหนัก ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยสูงกว่า ๒,๐๐๐ มิลลิเมตร/ปี

ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน อากาศจะไม่ร้อนจัดนัก อุณหภูมิโดยเฉลี่ยสูงสุด อยู่ที่ ๓๖ องศาเซลเซียส และต่ำสุดอยู่ที่ ๒๕ องศาเซลเซียส

การคมนาคมและการติดต่อกับชุมชนอื่น

การคมนาคมของบ้านภูมิเป็นการคมนาคมเฉพาะทางบก ถึงแม้ว่าจะมีลำคลองขามไหลผ่าน แต่ชาวบ้านใช้ลำคลองสำหรับหาปลา และใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรมเท่านั้น โดยเส้นทางที่ใช้เป็นถนนลาดยางสายยะหริ่ง-นัมม่วงหวาน ความกว้างของทางวิ่ง โดยต่อเชื่อมระหว่างทางหลวงหมายเลข ๔๒ (ปัตตานี-นราธิวาส) และทางหลวงหมายเลข ๔๐๖๑ (ยะรัง-มายอ) ความยาวประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร

โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะมีรถจักรยานยนต์ส่วนตัวเพื่อใช้ในการสัญจร ส่วนรถประจำทางหรือรถโดยสารมีเพียงรถกระบะสองแถวสายยะลา-ยะหริ่งเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านที่ไม่มียานพาหนะ

ประมาณ ๒๔,๐๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ผ่านมามีได้รับชะกาดเป็นข้าวสาร ๑๓๐ กันตัง เงิน ๓๔,๐๐๐ บาท และคนที่มีสิทธิ์รับชะกาดมีจำนวน ๑.๕ คน

ร้านน้ำชา: พื้นที่ของผู้ชายในหมู่บ้าน

ร้านน้ำชาในหมู่บ้านเป็นสถานที่สาธารณะที่ผู้ชายในหมู่บ้านจะมาพบปะสังสรรค์กันในเวลาว่าง โดยร้านน้ำชาจะเปิดในเวลาประมาณ ๖.๐๐-๒๒.๐๐ น. ร้านน้ำชาเป็นร้านเครื่องดื่มที่พบเห็นได้ง่ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในพื้นที่เมืองและชนบท ร้านน้ำชาในเมืองจะแตกต่างจากร้านน้ำชาในหมู่บ้านในลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือร้านน้ำชาในเมืองส่วนใหญ่เป็นรถเข็น ตั้งโต๊ะและเก้าอี้ริมถนน หรือบนทางเท้า ได้ขายกาแฟ หรืออาจมีบางร้านจะเช่าพื้นที่โล่งทำเพิงมุงหลังคา ไม่มีฝาปิด ถ้าหากเป็นร้านที่มีหลายโต๊ะมักมีโทรทัศน์เพื่อฉายกีฬาและรายการอื่นๆ ผู้คนที่มาร้านน้ำชาส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา และวัยทำงาน ส่วนร้านน้ำชาในหมู่บ้านมักเป็นร้านที่แบ่งพื้นที่บางส่วนของตัวบ้าน ตั้งโต๊ะเก้าอี้ และมีโทรทัศน์ เป็นที่พบปะของผู้ชายในหมู่บ้าน

ถึงแม้ว่าร้านน้ำชาในพื้นที่เมืองและหมู่บ้านจะมีความแตกต่างกันบ้างในลักษณะทางกายภาพ หากบทบาทของร้านน้ำชาของทั้งสองพื้นที่ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก ร้านน้ำชามักเป็นที่พบปะสังสรรค์ของผู้คน ได้มีโอกาสนั่งพูดคุยกันเป็นเวลานาน ชาวดาโต๊ะแสดงความคิดเห็นว่า การที่ร้านน้ำชาเป็นที่พบปะของคนเนื่องจากร้านน้ำชาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขายน้ำชากาแฟในราคาถูก อีกทั้งยังแถมชาจีนหรือเรียกกันว่า “ชาเฉย” ให้เติมกันตลอด แม้บางร้านจะไม่มีชาเฉยยังให้เติมน้ำร้อนกันอย่างไม่จำกัด ทำให้ลูกค้านั่งได้นานโดยไม่เคอะเขิน และไม่เสียสตางค์

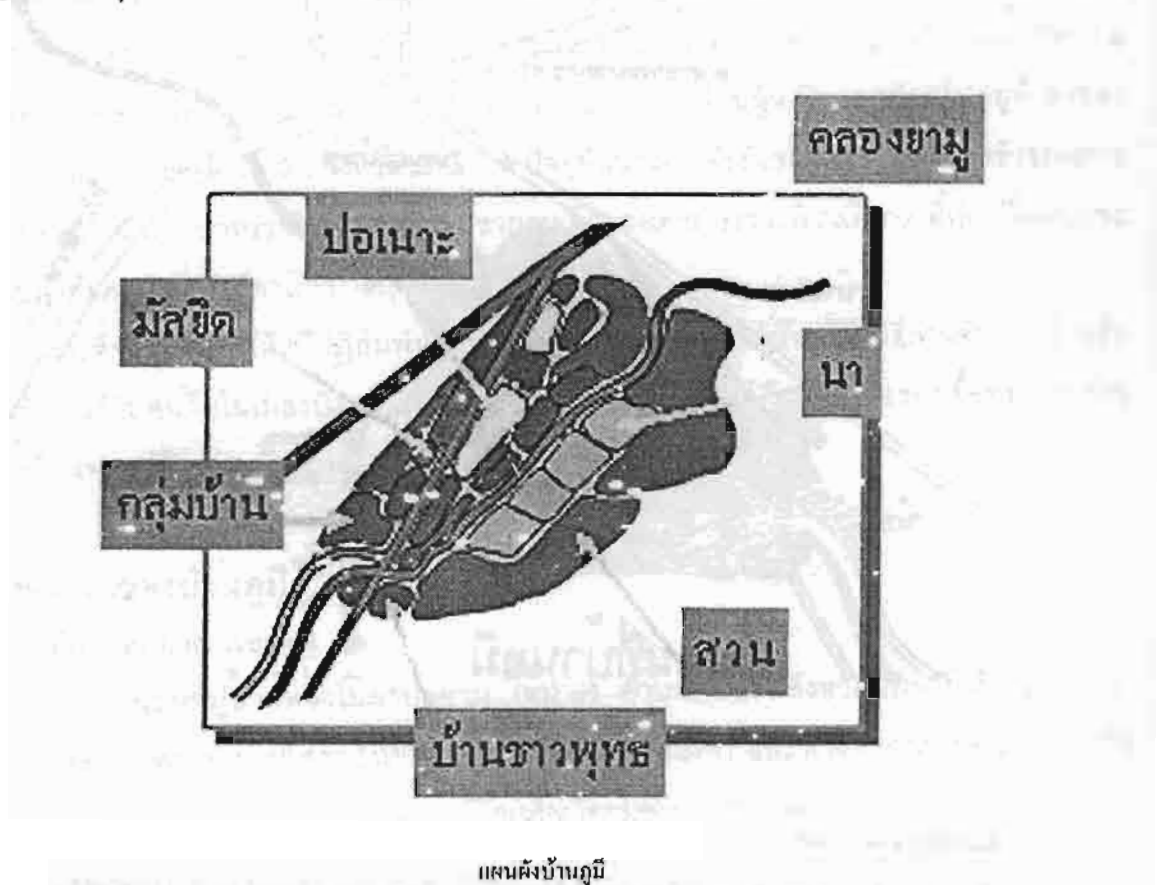
เมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน ในหมู่บ้านดาโต๊ะมีร้านน้ำชา ๔ ร้าน คือ ร้านของนายบราเฮง มะลี ร้านของนายจิโอะ เจ๊ะแด ร้านของนายเจริญ เบ็นจวงส์ (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) ร้านนายลายี สาแม (อดีตกำนัน) คนที่ไปร้านน้ำชาจะอยู่ในวัยทำงาน อายุประมาณ ๓๐ ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุไปนั่งร้านน้ำชาบ้าง เรื่องที่พูดคุยกันเป็นเรื่องงานเท่านั้น

สมัยก่อนร้านน้ำชาเป็นเพียงสถานที่พักผ่อนเมื่อกลับจากการทำงาน และเป็นสถานที่แสดงความคิดเห็น และวางแผนในการทำมาหากิน เช่น พงษ์นี้จะไปวางอวนที่ไหน บอกกล่าวกันถึงบริเวณที่มีปลาหรือกุ้งชุกชุม แล้วชักชวนไปวางอวนด้วยกัน เพราะสมัยก่อนชาวบ้านจะค้างคืนที่จุดวางอวน เช่น ปลายแหลม เป็นต้น ฉะนั้นเวลาจะไปต้องหารือก่อนเพื่อจะได้มีเพื่อนคุยกันในยามค่ำคืน

ร้านน้ำชาสมัยก่อนจะไม่มียิบบาททางการเมืองมากนัก เพราะชาวบ้านไม่ค่อยสนใจการเมือง อาจจะเป็นเพราะไม่ค่อยมีสื่อต่างๆ มากกระตุ้นให้เกิดความสนใจทางการเมืองมากเช่นปัจจุบัน การเลือกผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นการเลือกแบบใช้วิธียกมือในเวลาที่เป็นรวมตัวกันที่มีสยิด ไม่มีการลงคะแนนแบบปัจจุบัน บางครั้งจะเป็นการแต่งตั้ง

ในปัจจุบันร้านน้ำชานับว่ามีบทบาทมากขึ้น ผู้คนที่มาร้านน้ำชามีวัยต่างๆ กันไปกว่าในอดีต เนื่องจากร้านน้ำชาได้มีการเพิ่มเติมสิ่งทันสมัยมากขึ้น กล่าวคือมีโทรทัศน์ ซึ่งมักถ่ายทอดการแข่งขัน

ต้องการไปทำธุระติดต่อกายนอกหมู่บ้านจึงมักจะยืมรถของเพื่อนบ้านมาใช้ หรือไม่ก็ขออาศัยไปกับเจ้าของรถที่มีธุระต้องไปในพื้นที่เดียวกัน

สาธารณูปโภค

ไฟฟ้า บ้านภูมิรับกระแสไฟฟ้ามาจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค เขต ๓ จังหวัดยะลา โดยรับกระแสไฟฟ้ามาเป็นทอดๆ ผ่านเครื่องหม้อแปลงโดยไม่มีสถานีย่อย ชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยโต๊ะครูปอเนาะและชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นผู้ร่วมกันเขียนคำร้องขอไฟฟ้าใช้

ประปา แต่เดิมชาวบ้านใช้น้ำบ่อและส่วนหนึ่งใช้น้ำจากลำคลองเพื่อการอุปโภคและบริโภค หลังจากที่มีหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้แล้ว ทางมัสยิดได้ทำการขุดเจาะบ่อบาดาลขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ แล้วทำการแจกจ่ายน้ำไปตามบ้านเรือน และทำการเก็บค่าน้ำโดยดูจากมาตรวัดน้ำที่ติดตั้งไว้ที่บ้านแต่ละหลัง ปัจจุบันชาวบ้านภูมิไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือมุสลิมต่างก็ใช้น้ำบาดาลเป็นหลัก และปัจจุบันชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธก็มีการขุดเจาะบ่อบาดาลเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่งภายในบริเวณหมู่บ้าน เพื่อสะดวกในการใช้และเก็บค่าน้ำ นอกเหนือจากนั้นก็มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังคงใช้น้ำบ่อหรือใช้น้ำบาดาลควบคู่กันไปด้วย

โทรศัพท์ โทรศัพท์บ้านที่ใช้อยู่ที่บ้านภูมิเป็นชุมสายโทรศัพท์ที่ส่งมาจากอำเภอเมืองปัตตานี โดยมีชุมสายย่อยที่บ้านยามู อำเภอยะหริ่ง ส่วนโทรศัพท์สาธารณะนั้นเมื่อแรกก็มีการติดตั้งโดย

องค์การโทรศัพท์ ต่อมามีคนมาจัดแ่งตู้ ทางองค์การฯ จึงได้ลงโทษชาวบ้าน ด้วยการเคลื่อนย้ายตู้โทรศัพท์ออกไปเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ดังนั้นปัจจุบันจึงไม่มีโทรศัพท์สาธารณะสำหรับใช้งาน ชาวบ้านที่มีธุระจำเป็นที่จะต้องใช้โทรศัพท์จึงต้องเดินทางไปติดต่ออำเภอแทน ซึ่ง สร้างความลำบากแก่ชาวบ้านไม่น้อย

ขนาดของชุมชนและจำนวนประชากร

บ้านภูมิมียังมีจำนวนประชากร ๑๑๑ หลังคาเรือน จำนวนครัวเรือน ๑๓๔ ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้น ๖๔๔ คน โดยแบ่งเป็นชาย ๓๑๗ คน และหญิง ๓๒๗ คน ประชากรส่วนใหญ่ประมาณ ๖๕% ประกอบอาชีพเกษตรกร ส่วนที่เหลือคือค้าขายและรับจ้าง ชาวไทยพุทธที่นี่ยังส่วนมากประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา การรับจ้าง เช่น การรับจ้างขับรถส่งนักเรียน รับเกี่ยวข้าว รายได้ที่ได้จากการทำงานสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้

ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาที่ชาวบ้านภูมินับถือมีอยู่ ๒ ศาสนาด้วยกัน คือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ ในจำนวนนี้นับถือศาสนาอิสลาม ๕๙๓ คน (๙๒%) ศาสนาพุทธ ๕๑ คน (๘%)

ศาสนาพุทธ

ชาวไทยพุทธบ้านภูมินับถือศาสนาพุทธ ๕๑ คน (๘%) คนในสมัยปัจจุบันยังคงมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เรื่องผีสงดังจะเห็นได้จากพิธีไหว้ทางของชาวบ้าน นายศักดิ์ ณ สงขลา ได้เล่าว่า ผู้ที่จะเข้ามาในหมู่บ้านในสมัยก่อนนั้น หากเป็นคนนอกหมู่บ้านส่วนมากจะหลงทางกันหมด หรือมองไม่เห็นหมู่บ้าน สาเหตุนี้เป็นเพราะผีเจ้าที่เจ้าทางได้ปิดกั้นหมู่บ้านเพื่อไม่ให้คนนอกเข้ามาก่อเหตุร้ายในหมู่บ้าน (คิดว่าในสมัยนั้นอาจมีโจรชุกชุม) ชาวไทยพุทธที่หมู่บ้านภูมินั้นไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะต้องเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ทำบุญ หรือจัดงานประเพณีต่างๆ ที่หมู่บ้านใกล้เคียง ณ วัดตะเคียนทอง บ้านภูมิน้ำพุ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านภูมิมิประมาณ ๒ กิโลเมตร

ศาสนาอิสลาม

ผู้คนทั่วไปมักสับสนและมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม มักถามกันอยู่เสมอว่าอิสลามคืออะไร ทำไมไม่ทานหมู ทำไมดื่มเหล้าไม่ได้ และมีความรู้สึกว่าเป็นศาสนาปิด ยากต่อการปฏิบัติตามหลักการอิสลาม ความจริงแล้วบทบัญญัติในศาสนาอิสลามนั้นมีมากมายจนยากที่จะนับ และแท้จริงแล้วสิ่งที่เรียกว่า “บทบัญญัตินั้น” คนทั่วไปหรือแม้แต่เด็กก็สามารถปฏิบัติได้โดยไมยากเย็นอะไร และเพื่อการเข้าใจที่ดียิ่งขึ้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม จึงได้นำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลามไว้ในบทนี้ด้วย

ชาวบ้านภูมิจึงใช้ศาสนาอิสลามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตทั้งหมดตั้งแต่ตื่นจนถึงเข้านอนจะเกี่ยวข้องกับศาสนาทั้งสิ้น และในส่วนนี้เอง หากจะเรียกสิ่งที่ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติว่าเป็น “ความเชื่อ” ย่อมไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมด ดังนั้นคำว่า “ความศรัทธา” จึงเป็นคำจำกัดความที่ถูกต้องกว่า เพราะสิ่งที่ยึดถือและปฏิบัติกันมานั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลง

คนมุสลิมมีความเชื่อความศรัทธาว่าทุกสรรพสิ่งในสากลจักรวาล (รวมทั้งมนุษย์) ต่างเป็นมัลลุก คือต่างถูกสร้างขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า อัลเลาะห์ (ซ.บ.) มุสลิมทุกคนเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว ซึ่งหลักศรัทธาในเรื่องพระเจ้าองค์เดียวนั้น ถือเป็นหลักศรัทธาขั้นพื้นฐานที่สำคัญของศาสนาอิสลาม

หลักการของศาสนาอิสลาม แบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประการคือ **หลักศรัทธา** เรียกว่า “รูกันอีมาน” คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่น **หลักการปฏิบัติ** เรียกว่า “รูกันอิสลาม” คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยพุทธ

ประเพณีพิธีกรรมในช่วงชีวิต

การต้อนรับ พิธีการต้อนรับของชาวไทยพุทธมี ๒ ประเภทด้วยกัน การต้อนรับแขกที่เป็นพระสงฆ์ หากพระสงฆ์มาเยี่ยมหลังเวลา ๑๕.๐๐ น. คนในชุมชนจะยกน้ำหรือขนมมาให้รับประทาน หากเป็นเวลาก่อน ๑๕.๐๐ น. ก็จะยกสำรับอาหารตามปกติ การต้อนรับแขกที่เป็นธรรมดา ชาวบ้านจะต้อนรับตามปกติทั่วไป

การเกิด สำหรับการเกิดหรือคลอดลูกของชาวไทยพุทธ จะทำการฝากครรภ์ที่โรงพยาบาล ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดนั้นไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมใดๆ

การตาย ในกรณีที่มีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะเผาศพผู้ตาย ซึ่งพิธีเกี่ยวกับการตายมีเริ่มจากการอาบน้ำศพ เชิญพระมาสวดอภิธรรม ๓-๗ วัน ในกรณีนี้ขึ้นอยู่กับฐานะ หากเป็นชาวบ้านที่มีฐานะดี มักจะมีการสวดอภิธรรมหลายคืน ซึ่งในส่วนนี้เองกลุ่มฌาปนกิจศพจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมจัดพิธีต่างๆ หลังจากสวดอภิธรรมเสร็จแล้วจึงนำไปเผา ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจากการประกอบพิธีฌาปนกิจของชาวไทยโดยทั่วไป

การทำบุญตักบาตร หากเป็นช่วงวันธรรมดาผู้คนในหมู่บ้านจะออกไปตักบาตรที่หน้าวัดตะเคียนทอง ด้วยเหตุที่พระสงฆ์จะไม่เดินออกบิณฑบาตในหมู่บ้านภูมิ (เนื่องด้วยวัดตะเคียนทองอยู่ในเขตบ้านภูมิน้ำพุอย่างที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น) แต่หากเป็นวันเข้าพรรษาจะมีพระมาบิณฑบาตในหมู่บ้าน อาหารที่รับบิณฑบาตก็เป็นอาหารคาวหวานทั่วๆ ไป

ประเพณีและกิจกรรมในรอบ ๑ ปีของชาวไทยพุทธในหมู่บ้านภูมิ มีดังนี้

วันขึ้นปีใหม่ คนในหมู่บ้านมักจะจัดประเพณีวันขึ้นปีใหม่ทุกๆ ปี ของวันที่ ๑ มกราคม คนในหมู่บ้านจะใช้ลานประจำหมู่บ้านเป็นที่จัดงาน ลักษณะของลานที่ว่านี้เป็นลานดินกว้าง ซึ่งชาวบ้านนำดินมาถมไว้เพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะ

ประเพณีงานบุญเดือนสิบ ประเพณีจะจัดขึ้นทุกปีในเดือนสิบ เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งประเพณีนี้ชาวบ้านจะเดินทางไปประกอบพิธีที่วัด

การไหว้ทาง ชาวบ้านจะมารวมตัวกันเพื่อที่จะทำพิธีการไหว้ทาง การไหว้ทางเป็นพิธีการขอบคุณเจ้าที่เจ้าทางในหมู่บ้านที่คอยปกป้องรักษาความสงบสุขในหมู่บ้าน

อาหารที่ใช้ในพิธีไหว้ทางประกอบไปด้วย ขนมจีน ผลไม้ อาทิเช่น ชมพู่มะม่วง ฯลฯ ขนมลา (มีลักษณะเป็นฝอยๆ) ซึ่งชาวบ้านจะสั่งมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชช่วงก่อนที่งานจะเริ่มขึ้น อาหารคาว อาทิเช่น แกงไก่ ไก่ย่าง ฯลฯ

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ประเพณีแต่ละอย่างนั้นมีผลทางด้านจิตใจเป็นอย่างมาก และยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่นับวันผู้คนที่จะรักษาประเพณีไว้มีแต่จะลดน้อยลง ที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการบวชของคนหนุ่มในหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีการบวชกันแล้ว บางคนพอเลยวัยรุ่นหน่อยก็แต่งงานมีครอบครัวไปเลย เรื่องที่จะกลับมาบวชทีหลังนั้นไม่มี ซึ่งบางครั้งก็ต้องทำใจเพราะโลกเรานั้นเปลี่ยนแปลงไปอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

ภาษา

บ้านภูมีประกอบไปด้วยประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามกว่า ๙๒ เปอร์เซ็นต์ ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ส่วนภาษาไทยจะใช้ก็ต่อเมื่อต้องการติดต่อกับทางราชการหรือกับผู้ที่ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ คนเฒ่าคนแก่ของที่นี่ซึ่งมีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจะไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ เนื่องด้วยตลอดชีวิตคลุกคลีอยู่กับสังคมมุสลิม และไม่ได้มีโอกาส ติดต่อกับบุคคลภายนอก ส่วนผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปีลงมาส่วนใหญ่ จะสามารถพูดและฟังภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากได้มีโอกาสติดต่อกับคนหมู่บ้านอื่นๆ และได้เล่าเรียนทางด้านสามัญมาบ้าง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ๆ ซึ่งปัจจุบันศึกษาความรู้ทั้งทางด้านศาสนาและสามัญ (ระดับประถมจนถึงระดับปริญญาตรี) จะสามารถใช้ทั้งภาษาไทยและภาษามลายูได้อย่างคล่องแคล่ว ชัดเจน

สำเนียงภาษามลายูที่ใช้กันที่บ้านภูมีเหมือนกับสำเนียงที่ชาวมุสลิมในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้ คือเป็นสำเนียงที่เพี้ยนมาจากภาษามลายูที่ใช้กันอยู่ในประเทศมาเลเซียในรัฐกลันตัน เช่น คำว่า "โอรัง" ในภาษามลายูที่แปลว่า คน ชาวบ้านจะพูดว่า "โอแหม" หากต้องการเปรียบเทียบให้เห็นได้ชัด คงเปรียบได้กับภาษาไทย (ภาคกลาง) กับภาษาไดโนเสาร์

สำหรับการสื่อสารโดยการเขียนนั้น แต่เดิมชาวบ้านที่นี่ใช้ภาษาเขียนที่เรียกว่า "อักษร ยาวี" ส่วนอักษรไทยนั้น ใช้เมื่อการติดต่อกับทางราชการเช่นเดียวกับการสื่อสารโดยใช้คำพูด แต่ปัจจุบันนี้ภาษาไทยได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ดังจะสังเกตได้ในช่วงที่มีการเลือกตั้ง หรือป้ายโฆษณาต่างๆ ก็มักทำเป็นภาษาไทยแทบทั้งสิ้น

สำหรับชาวไทยซึ่งนับถือศาสนาพุทธนั้น คนในหมู่บ้านส่วนมากจะพูดได้ ๒ ภาษา คือภาษาไทย (ทั้งสำเนียงไทยภาคกลางและสำเนียงใต้) และภาษามลายู สาเหตุที่คนในหมู่บ้านสามารถพูดภาษามลายูได้ก็เพราะมีการคบหากับชาวไทยมุสลิมเหมือนกัน

การแต่งกาย

ชาวไทยพุทธแต่งกายคล้ายๆ กันหมด โดยผู้ชายสวมเสื้อยืด กางเกงขาสั้นหรือยาว ผู้หญิงสวมเสื้อเชิ้ต นุ่งผ้าถุง หากเป็นผู้สูงอายุมักสวมเสื้อคอกระเช้า

ส่วนชาวไทยมุสลิม ผู้ชายสวมเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อยืด นุ่งผ้าโสร่ง หากมีการปฏิบัติศาสนกิจจะสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าโสร่งและสวมหมวกที่เรียกว่า "กูปิเยาะห์" บางรายโพกผ้าซอรบัน (เป็นผ้าผืนยาวๆ) สำหรับผู้หญิงมักสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าถุง และคลุมศีรษะ

สภาพการตั้งบ้านเรือนของบ้านภูมิ

การสร้างบ้านของคนในพื้นที่นี้สร้างเรียงกันไปตามทางสัญจร ซึ่งแรกๆ ก็จะเป็นทางเดินเท้าแคบๆ ภายหลังมีการพัฒนาในด้านต่างๆ มีการตัดถนนลาดยางผ่าน ทางสัญจรกว้างขวางขึ้น และมีการถมดินเพื่อเพิ่มความสูงให้กับถนน บ้านบางหลังจึงอยู่ลึกลงไปในไหล่ทาง บ้านแต่ละหลังจะปลูกห่างกันประมาณ ๑๐-๓๐ เมตร ยกเว้นในส่วนที่เป็นพี่น้องหรือญาติสนิท จะปลูกในลักษณะที่ชิดกันหรือมีการใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกัน

ที่พักอาศัยของชาวบ้านนั้นมีจุดเริ่มจุดเดียวกับปอเนาะ นั่นคือถือบालาเซาะฮ์เป็นศูนย์กลางและกระจายที่พักออกไปเรื่อยๆ แต่เดิมนั้นที่พักอาศัยเหล่านี้ก็คือที่พักของนักเรียนปอเนาะนั่นเอง ภายหลังมีครอบครัวจึงทำการขยายที่พักออกไปหรือสร้างใหม่ในลักษณะที่มั่นคงแข็งแรงขึ้น เพียงแต่ต่อมาเมื่อกาลเวลาผ่านไป นักเรียนที่พักอยู่บริเวณรอบนอกต่างมีครอบครัว มีการประกอบอาชีพ มีการเกิดลูกออกหลาน และไม่ได้ศึกษาหาความรู้ในปอเนาะเหมือนก่อน จึงเกิดเป็นชุมชนขึ้นบริเวณรอบนอกปอเนาะ ยิ่งกาลเวลาผ่านไป ขอบเขตระหว่างปอเนาะกับที่พักรอบนอกยิ่งเด่นชัดขึ้น ท้ายที่สุดก็กลายมาเป็นชุมชนอย่างที่เห็นในปัจจุบัน

ลักษณะสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านภูมิ

ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นแล้วว่าบ้านพักอาศัยของชาวบ้านในปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากที่พักของปอเนาะ ปัจจุบันยังมีบ้านพักอาศัยบางหลังคาเรือนที่ยังคงรูปแบบเดิมไว้ให้เห็น โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เว้นแต่การซ่อมแซมเท่านั้น ซึ่งนั่นคือที่พักอาศัยเพียงแบบเดียวเท่านั้นที่สามารถยึดถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะของท้องถิ่นนี้ (ดูภาพประกอบ) ส่วนอาคารที่สร้างในปัจจุบันนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ ซึ่งก็สร้างขึ้นตามประโยชน์ใช้สอย เช่น เป็นห้องแถวให้เช่า เป็นร้านค้าเพื่อทำมาค้าขาย หรือเพื่ออยู่อาศัยโดยเฉพาะ โดยที่ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่สร้างตามความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยเอง

วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย บ้านแบบดั้งเดิมก็จะใช้ไม้เป็นหลัก แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป ไม้หายากขึ้น ราคาแพงขึ้น รวมทั้งไม่มั่นคงถาวร บ้านพักอาศัยของชาวบ้านที่สร้างขึ้นในยุคหลังๆ จึงเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กตามยุคสมัยปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านดาโต๊ะกับปอเนาะภูมิ

บ้านดาโต๊ะกับปอเนาะภูมิมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่ที่ชาวดาโต๊ะยังใช้เรือเป็นยานพาหนะสัญจรไปมา โต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันและبابอและหิซึ่งปัจจุบันอยู่ที่ปอเนาะภูมิเล่าว่า สมัยที่ถนนยังเข้ามาไม่ถึงหมู่บ้าน เวลาชาวบ้านดาโต๊ะเชิญมางานแต่งงาน งานศพ งานเมาลิด หรืองานด้านศาสนาอื่นๆ ที่ชาวบ้านให้ไปช่วย จะต้องเสียเวลาในการเดินทางทั้งวัน แต่เนื่องด้วยปอเนาะมีหน้าที่ต่อ

ชุมชนมุสลิมทุกแห่ง ในการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา การไปมาหาสู่ระหว่างคนในปอเนาะกับชุมชนจึงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านการเรียนการสอนศาสนาอิสลาม

ชาวมุสลิมมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนปอเนาะอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชาวมุสลิมถือว่าปอเนาะเป็นที่พึ่งด้านศาสนาและการศึกษา พ่อแม่ชาวมุสลิมจะรู้สึกมั่นใจในความปลอดภัยของลูกเมื่อส่งลูกเข้าศึกษาในโรงเรียนปอเนาะ ในอดีตเนื่องจากปอเนาะภูมิเป็นสถาบันศึกษาทางศาสนา ที่มีพี่น้องมุสลิมจากทุกๆ หมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก หมู่บ้านดาโต๊ะซึ่งตั้งอยู่ห่างจากบ้านภูมิไปทางทิศเหนือของปอเนาะประมาณ ๑๕ กิโลเมตร มีความสัมพันธ์ในแง่ของความผูกพันทางศาสนามาตั้งแต่อดีต เริ่มตั้งแต่ในสมัยโต๊ะครูคนแรก มีประชาชนในหมู่บ้านดาโต๊ะจำนวนไม่น้อยที่เป็นลูกศิษย์เล่าเรียนที่ปอเนาะภูมิ จนถึงปัจจุบันก็ยังคงมีผู้สนใจมาเล่าเรียนที่ปอเนาะภูมิอยู่ไม่ได้ขาด ยกตัวอย่างเช่น โต๊ะอิหม่ามบ้านดาโต๊ะคนปัจจุบันก็เคยมาศึกษาเล่าเรียนที่ปอเนาะภูมิ และต่อมาลูกชายของโต๊ะอิหม่ามซึ่งปัจจุบันสอนศาสนาอยู่ที่โรงเรียนตาดีกาของบ้านดาโต๊ะ เป็นศิษย์ปอเนาะภูมิเช่นกัน เด็กๆ ชาวดาโต๊ะหลายรุ่นหลายคนได้เดินทางไปศึกษาศาสนาที่ปอเนาะภูมิ

นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านดาโต๊ะคนหนึ่งชื่อนายดาเลาะห์ เป็นลูกหลานของตระกูลดาเลาะห์ซึ่งเป็นตระกูลที่เข้ามาบุกเบิกบ้านดาโต๊ะ นายดาเลาะห์จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านดาโต๊ะแล้วไปเรียนต่อที่ปอเนาะภูมิประมาณ ๑๐ ปี ได้แต่งงานกับหลานของبابอภูมิ ปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ที่ปอเนาะภูมิ บาบอเลาะห์ (นายดาเลาะห์) มีพี่น้อง ๙ คน ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านดาโต๊ะ ๗ คน อีกคนหนึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านตะโลกะกาโปร

ชาวดาโต๊ะเห็นว่าปอเนาะภูมิตั้งมาเป็นเวลานาน และبابอเลาะห์ซึ่งเป็นชาวดาโต๊ะอยู่ที่ปอเนาะภูมิด้วย จึงมีความไว้วางใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนที่ปอเนาะภูมิมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันเด็กๆ บ้านดาโต๊ะประมาณ ๖ คน ที่เรียนจบจากโรงเรียนตาดีกาไปเรียนต่อที่ปอเนาะภูมิ

คนที่ไปเรียนที่ปอเนาะไม่ได้มีความสัมพันธ์กับโต๊ะครูหรือมามา (ภรรยาของبابอ) เท่านั้น แต่โต๊ะปาเก (นักเรียนปอเนาะ) ยังมีความสัมพันธ์ต่อกันอีกด้วย การอยู่ร่วมกันในปอเนาะทำให้โต๊ะปาเกมีความผูกพันใกล้ชิดกันค่อนข้างมาก เพราะวิถีชีวิตความเป็นอยู่จะต้องพึ่งพิงอิงอาศัยกัน โดยเฉพาะในการหุงหาอาหาร โต๊ะปาเกจากดาโต๊ะจะนำ ปลา ปู กุ้ง หรืออาหารทะเลแห้งไปรับประทาน ในขณะที่โต๊ะปาเกจากท้องที่อื่นๆ จะเอาข้าวสาร ผลไม้ และอาหารอื่นมารวมกัน และทำกินด้วยกัน ทำให้เกิด

* จากเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน ทำให้ภาพลักษณ์ของปอเนาะเปลี่ยนแปลงไปในด้านลบ สำหรับเรื่องนี้ชาวดาโต๊ะเห็นว่า นักเรียนและโต๊ะครูในปอเนาะไม่ได้เป็นผู้กระทำ ผู้ที่ก่อความไม่สงบในขณะนี้ บางคนได้ใช้ปอเนาะเป็นที่หลบซ่อนจากเจ้าหน้าที่ อ้างชื่อปอเนาะในการกระทำการและเผยแพร่เล่ห์เพทุบาย ชาวดาโต๊ะรู้สึกไม่ดีในการกระทำเช่นนี้ นับว่าเป็นการทำลายสถาบันการศึกษาในศาสนาอิสลาม

สุภาชิตที่ว่า “มะนาวมาจากภูเขา ปลามาจากทะเล ห้ายสุดแล้วลงเอยในหม้อเดียวกัน” สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันเสมือนเป็นเครือญาติ

นอกจากบ้านดาโต๊ะจะส่งลูกหลานไปเรียนศาสนาต่อที่ปอเนาะภูมิแล้ว ทางปอเนาะภูมิยังส่งนักเรียนปอเนาะมาช่วยสอนศาสนาให้กับโรงเรียนตาดีกาของดาโต๊ะในยามที่ขาดแคลนครู ซึ่งจะเกิดปัญหานี้เกือบทุกปี ปัจจุบันโรงเรียนตาดีกาของบ้านดาโต๊ะมีครูมาจากปอเนาะภูมิ ๒ คน และยังได้รับความช่วยเหลือจากโรงเรียนจงรักสัตยวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ส่งครูฝึกสอนมาสอนที่โรงเรียน ๑ คน

แสดงให้เห็นถึงบทบาทของโรงเรียนปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่มีต่อชุมชนมุสลิม โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามทุกระดับล้วนมีความสำคัญและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนเป็นอย่างมาก เมื่อชุมชนหรือโรงเรียนตาดีกาต้องการความช่วยเหลือในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โรงเรียนปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะให้ความช่วยเหลือ และเมื่อโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดกีฬาประจำปี หรืองานประกวดเกี่ยวกับศาสนา เช่น ประกวดบรรยายธรรม จะเชิญให้โรงเรียนตาดีกาเข้าร่วมด้วย

ความสัมพันธ์ด้านประเพณีและพิธีกรรม

ชาวบ้านดาโต๊ะจะจัดงานเมาลิด (รำลึกวันประสูติของท่านศาสดา) ขึ้นทุกปีตามเงินทุนที่มี และจะเชิญโต๊ะครูและโต๊ะปาเกมาช่วยอ่านประวัติท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) การที่ต้องเชิญโต๊ะครูและโต๊ะปาเกมาอ่านเนื่องจากบุคคลเหล่านี้ได้รับการศึกษาด้านศาสนาโดยตรง น่าเสียและท่วงทำนองในการอ่านจะไพเราะกว่าชาวบ้านทั่วไป โดยปกติแล้วนักเรียนจากปอเนาะภูมิจะมาร่วมงานเมาลิดคราวละไม่ต่ำกว่า ๒๐ คน หรือในคราวที่ปอเนาะภูมิจัดงาน ก็จะเชิญชาวบ้านดาโต๊ะไปร่วมงานและช่วยงาน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากบ้านดาโต๊ะเป็นอย่างดี

นอกเหนือจากที่กล่าวมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบ้านดาโต๊ะกับภูมิยังอยู่ในรูปของพิธีกรรมทางศาสนา งานศพเป็นงานที่ชาวบ้านต้องการความช่วยเหลือจากปอเนาะเป็นอย่างมาก ในอดีตเมื่อมีผู้เสียชีวิต ชาวบ้านจะไปเชิญโต๊ะครูให้มาชันน้ำศพ เพราะชาวบ้านอาบน้ำศพไม่เป็น และเชื่อว่าหากให้โต๊ะครูอาบน้ำศพให้จะเป็นสิริมงคล

ในปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านได้เรียนปอเนาะมากขึ้น ทำให้สามารถอาบน้ำศพเองได้ แต่ชาวบ้านยังคงต้องการความช่วยเหลือจากปอเนาะในการละหมาดศพ หรือพิธีละหมาดญานาซะห์ (ละหมาดให้กับคนตาย) ในกรณีที่จะมีพิธีละหมาด ทางหมู่บ้านดาโต๊ะก็จะเชิญโต๊ะครูและลูกศิษย์ไปร่วมด้วยเสมอ ตามความเชื่อทางศาสนา เชื่อว่าหากมีคนมาละหมาดศพมากเท่าไร จะทำให้ผู้ตายได้รับบุญมากเท่านั้น บางครอบครัวต้องการให้มีคนละหมาดศพ ๑๐๐-๓๐๐ คน ซึ่งชาวบ้านในหมู่บ้านที่จะละหมาดในพิธีศพได้มีไม่เพียงพอ จึงขอความช่วยเหลือไปยังปอเนาะ ซึ่งมีโต๊ะปาเกที่สามารถละหมาดในพิธีศพได้อยู่จำนวนมาก โดยในสมัยโต๊ะครูคนแรกช่วงที่ยังใช้เรือในการสัญจรไปมานั้น หากมีคนตาย

ทางบ้านดาโต๊ะจะมาเชิญให้ไปทำพิธีละหมาดในช่วงเช้า บ้านญูมีก็จะเตรียมตัวและออกเดินทางไปทางเรือผ่านคลองยะหริ่ง กว่าจะไปถึงและได้ทำพิธีละหมาดก็เป็นเวลาเที่ยง และจะกลับถึงปอนาญูมีในเวลาเย็น

ในปัจจุบันชาวดาโต๊ะจะขอความช่วยเหลือไปที่บาบอเลห์ซึ่งอยู่ที่ปอนาญูมี โดยที่ญาติผู้ตายไม่จำเป็นต้องเดินทางไปบอกถึงปอนาญูมี เพียงแค่โทรศัพท์ไปบอกบาบอเลห์ว่าต้องการคนละหมาดก็คน บาบอจะจัดการหาคนละหมาดมาให้ หากที่ปอนาญูมีไม่เพียงพอ บาบอจะช่วยโทรศัพท์ไปขอคนละหมาดจากปอนาญูมีต่างๆ เช่น ปอนาญูมีดาลอ ปอนาญูมีเปีย ฯลฯ

นอกจากการละหมาดศพแล้ว โต๊ะครูจะเป็นบุคคลสำคัญในการนำศพลงหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล และอ่านตักกีน (Talkin) เป็นภาษาอาหรับ (ตักกีน (Talkin) เป็นคำสอนสำหรับผู้ตาย)

ในสมัยของโต๊ะครูคนที่ ๒ ย้ายยี่ฮับดุลเราะห์มาน อาดำ มีลูกศิษย์คนหนึ่งจากบ้านดาโต๊ะที่ท่านโต๊ะครูเห็นว่ามีความรู้พอที่จะเป็นครูช่วยสอนและดูแลปอนาญูมีได้ ท่านจึงได้ให้ลูกศิษย์คนนั้นแต่งงานกับหลานของท่าน และปัจจุบันลูกศิษย์คนดังกล่าวก็เป็นหนึ่งในคณะครูอาจารย์ที่สอนอยู่ในปอนาญูมี ชื่อของท่านก็คือ ฮับดุลมุตตอลิบ สิ่งนี้เองที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านญูมีกับบ้านดาโต๊ะยิ่งกระชับขึ้นไปอีก

ความสัมพันธ์ด้านอาหารการกิน

การพึ่งพาอาศัยกันด้านอาหารการกินนั้น ในสมัยก่อนนั้นเมื่อชาวบ้านญูมีล่องเรือไปทำการละหมาดญามาซะห์ที่บ้านดาโต๊ะ ก็มักจะได้ปลาติดไม้ติดมือกลับมา ชาวบ้านญูมีเองก็ไม่ยอมน้อยหน้า มักจะนำข้าวไปเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ ปัจจุบันบ้านดาโต๊ะมีอาหารที่ขึ้นชื่อของจังหวัดปัตตานี นั่นคือข้าวเกรียบ คนบ้านญูมีเวลาที่จะซื้อของฝากให้กับญาติที่มาจากต่างจังหวัด ก็มักจะสั่งซื้อข้าวเกรียบจากบ้านดาโต๊ะไปเป็นของฝากอยู่เสมอ

จากประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของบ้านดาโต๊ะและบ้านญูมี จะเห็นได้ว่าถึงแม้ทั้งสองหมู่บ้านจะมีความแตกต่างในด้านความเป็นมา สภาพแวดล้อม สภาพภูมิอากาศ และการทำมาหากิน แต่ทั้งสองหมู่บ้านมีความสัมพันธ์เป็นท้องถิ่นเดียวกัน ด้วยความเชื่อในศาสนาอิสลาม ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยสถาบันการศึกษาศาสนาอิสลาม ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ ๒

บทที่ ๒

สถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถาบันการศึกษาที่บ้านดาโต๊ะกับบ้านภูมิ

พื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยอันประกอบไปด้วย ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามกว่าร้อยละ ๗๓ ในจำนวนนี้ร้อยละ ๘๐ พูดภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน (เสมอ นาคพงศ์, ๒๕๓๘ : ๑) นอกจากนี้ประชากรมุสลิมในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีความเคร่งครัดในการนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเรียกได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตของคนในพื้นที่ได้ดำเนินไปตามวิถีทางของอิสลามเป็นหลัก

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวไทยมุสลิมเคร่งครัดทางศาสนามาก เนื่องจากศาสนากำหนดให้มุสลิมทุกคนต้องแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะความรู้ที่ทำให้ตนเองมี "จิตวิญญาณทางคุณธรรม จริยธรรม และความรู้เรื่องอาชีพให้สามารถดำรงครอบครัวตามอัตภาพ" โดยสามารถเรียนรู้ได้โดยผ่านการถ่ายทอดจากพ่อแม่ ผู้อาวุโส และผู้รู้ในชุมชน (อห์หมัด สมบูรณ์ บัวหลวง, ๒๕๔๗ : ๓) ประกอบกับศาสนาอิสลามนั้นเป็นวิถีชีวิตประจำวันของมุสลิมทุกคน การเรียนวิชาศาสนาอิสลามจึงเป็นความต้องการและเป็นการจำเป็นของมุสลิมทุกคน เพื่อให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีสถาบันการศึกษาวิชาศาสนาอิสลามเกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การศึกษาศาสนาที่ไม่เป็นทางการเช่น การไปเรียนศาสนาในบ้านของผู้ศรัทธาในเวลาเย็นหลังเลิกเรียนหรือเลิกงาน หรืออาจเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ ในบางชุมชนอาจมีการเรียนการสอนศาสนาที่มีสยิดในการเรียนศาสนาเช่นนี้ไม่มีข้อจำกัดทางด้านอายุ ชาวมุสลิมคนใดมีความสนใจอยากไปเรียนรู้ศาสนาเพิ่มเติม สามารถไปเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ผู้สอนนั้นคือผู้ที่มีความรู้ทางศาสนา ในการสอนส่วนใหญ่ไม่คิดค่าเรียน เนื่องจากการสอนศาสนานับเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่

การศึกษาศาสนาอย่างเป็นทางการ คือการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาซึ่งมีแยกย่อยหลายแบบ คือ สถาบันฝึกท่องจำอัล-กุรอาน (ฮาฟิซ) สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกีรออาตี โรงเรียนตาดีกา และสถาบันการศึกษาปอเนาะ ในที่นี้จะกล่าวถึงสถาบันการเรียนศาสนาเพียง ๓ แบบคือ สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกีรออาตี โรงเรียนตาดีกาซึ่งมีที่หมู่บ้านดาโต๊ะ และสถาบันการศึกษาปอเนาะ ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภท คือ ปอเนาะดั้งเดิม และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ส่วนของปอเนาะนี้จะกล่าวโดยละเอียด โดยใช้กรณีศึกษาปอเนาะภูมิ ที่บ้านภูมิ

สถาบันการฝึกทักษะการอ่านอัล-กุรอานระบบกิรออาตี

ระบบกิรออาตีเป็นระบบใหม่เพื่อสอนทักษะในการอ่านอัล-กุรอาน การสอนอ่านอัล-กุรอานในสมัยก่อนนั้นจะเป็นระบบการสอนที่ใช้หลักสูตร "บิฆดาตี" ซึ่งหลักสูตรนี้จะเน้นการท่องจำ และพบว่าเด็กที่เรียนในหลักสูตรนี้มักจะเรียนแล้วลืม และไม่รู้จักพยัญชนะ การเรียน การสอนศาสนาในหมู่บ้านดาโต๊ะในสมัยก่อนนั้น เด็กๆ จะเรียนอัลกุรอานกับโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม หรือท่านผู้รู้ศาสนาอื่นๆ โดยแต่ละท่านที่ทำการสอนนั้นจะมีนักเรียนจำนวนมากมาเรียน ทำให้สอนได้ไม่ทั่วถึง การสอนแบบตัวต่อตัวโดยยึดครูเป็นสำคัญ เด็กต้องใช้เวลาในการเรียนยาวนานทำให้เด็กไม่สนใจที่จะเรียน นอกจากนี้ในปัจจุบันครูสอนอัล-กุรอานที่มีทักษะการสอนและทุ่มเทในการสอนมีจำนวนน้อยลงทุกขณะ

ผู้คิดค้นหลักสูตรกิรออาตีนี้ คือ ฮัจยีอะฮ์มัด ชัยการชี ชาวเมืองสามารัง ประเทศอินโดนีเซีย เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ประกอบอาชีพพ่อค้าขายผ้าเมื่ออายุ ๒๔ ปี เริ่มสนใจที่จะศึกษาการสอนอัล-กุรอาน ท่านจึงเข้าศึกษาที่ปอเนาะ ๑ ปี และกลับมาสอนอัล-กุรอานแก่ลูกท่าน โดยใช้หลักสูตรบิฆดาตี ซึ่งท่านพบว่าลูกของท่านเรียนหน้าลืมหลับ ไม่รู้จักพยัญชนะ ท่านค้นหาลักษณะต่างๆ หรือวิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อให้การเรียนการสอนอัล-กุรอานได้ผลและรวดเร็ว จึงได้จัดทำหลักสูตรกิรออาตี ที่เหมาะกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีการพัฒนาหลักสูตรเรื่อยมา จากเดิมที่มีเพียงแต่หลักสูตรเฉพาะสำหรับเด็กเล็กชุด ๘ เล่ม เหลือเพียง ๕ เล่ม

การเรียนการสอนตามหลักสูตรกิรออาตี เริ่มต้นในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ (อัสหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง, อ้างแล้ว: ๕) เริ่มทำการสอนกิรออาตีที่โรงเรียนตาดีกาในหมู่บ้านดาโต๊ะเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๖ โดยการสนับสนุนของสถาบันพัฒนาการเรียนการสอนอัล-กุรอานแห่งประเทศไทย ผู้ที่จะทำการสอนต้องผ่านการอบรมในการพัฒนาเทคนิคการสอนอัล-กุรอาน โดยใช้ระบบกิรออาตีเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ขณะนี้ในหมู่บ้านดาโต๊ะมีครูสอนกิรออาตี ๑๓ คน ซึ่งจำนวนครูไม่เป็นที่แน่นอนเนื่องจากครูบางส่วนเป็นครูที่มาจากที่อื่น การเรียนการสอนจะจัดขึ้นทุกวันหลังละหมาดมักริบ คือตั้งแต่ ๑๘.๐๐-๒๐.๓๐ น.

ขณะนี้การเรียนการสอนหลักสูตรกิรออาตีได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้หมู่บ้านใกล้เคียงหมู่บ้านดาโต๊ะ คือหมู่บ้านบูตี หรือหมู่บ้านตรงข้ามเช่นบ้านบางปู ได้ทำการสอนตามหลักสูตรกิรออาตีด้วย

นอกจากนี้ยังมีการจัดทำกิรออาตีสำหรับผู้ใหญ่ชุดละ ๓ เล่ม กิรออาตีสำหรับนักเรียนระดับอนุบาล แบบเรียนมัธยม แบบเรียนดัจวีด และสื่อการเรียนการสอนอีกมากมาย

ปัจจุบันได้มีการเปิดโรงเรียนครูอัล-กุรอานกิรออาตี เพื่อผลิตบุคคลากรที่มีความรู้และทักษะในการสอนอัลกุรอาน ซึ่งจะใช้เวลาเรียน ๑ ปี เหมาะสำหรับเด็กอายุ ๕-๑๒ ขวบ นอกจากนั้นกิรออาตีได้พัฒนาวิธีการเรียนการสอนเรื่อยมา ขณะนี้มีพัฒนาการเรียนการสอนของกิรออาตี ๔ ระดับ ดังนี้คือ การสอนแบบ individual ๑๙๖๓-๑๙๘๖ เป็นการเรียนการสอนแบบกิรออาตีทั้งเล่มแบบตัวต่อตัว ครู ๑ คน ต่อนักเรียน ๑๕-๒๐ คน ช่วงที่สองการสอนแบบ Klasikal Individual ๑๙๙๓-๑๙๙๘ เป็นการสอนกิรออา

ตี แบ่ง ๒ ช่วง ช่วงแรกเรียนเป็นกลุ่ม ช่วงที่ ๒ เรียนตัวต่อตัว ช่วงที่สาม การสอนแบบ Klasikal Baca Simak ๑๙๙๓-๑๙๙๔ เป็นการสอนแบบกิริอฮาดี เล่ม ๑-๒ เรียนเป็นกลุ่ม เล่ม ๓-๕ เรียนแบบอ่านพร้อมกัน ช่วงที่สี่การสอนแบบ Klasikal Simak Murni ๑๙๙๔ เป็นการสอนกิริอฮาดีเล่ม ๑-๕ แบบอ่านพร้อมกันช่วงละ ๒๐ หน้าจบ

การดำเนินงานกิริอฮาดีอยู่ภายใต้การบริหารของ YAYASAN PEN DIDIKAN ALQURAN RAUDNATUL MUJAUSSWIDIN ซึ่งจะมีตัวแทนกิริอฮาดีในระดับต่างๆ ทั้งในประเทศอินโดนีเซีย และต่างประเทศ (สุนทร ปิยะวสันต์, ๒๕๕๔)

หลักการสอนกิริอฮาดี ใช้ภาษาง่ายๆ เพื่อสามารถทำให้เห็นภาพตาม มีเทคนิคในการสอน ทำให้เด็กไม่เบื่อ อ้างอิงประสบการณ์ที่ผ่านมา การให้กำลังใจ เสริมแรงการเรียนรู้ตลอดเวลา เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้ตรวจสอบและชี้แนะเท่านั้น

หลักสูตรกิริอฮาดีเป็นหลักสูตรที่คำนึงถึงจิตวิทยา และความเหมาะสมกับระดับการ เรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาความรู้ตามลำดับ จากหลักการง่ายๆ ขึ้นไปจนจบหลักสูตร ซึ่งจะต้องใช้เทคนิคการสอนของผู้สอนเป็นตัวกระตุ้นในการเรียนรู้ ในประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย ได้ทดลองสอนกิริอฮาดี ใช้เวลาประมาณ ๑ ปี ผู้เรียนสามารถเรียนจบหลักสูตร เปิดอัล-กรุอ่านหน้าไหน ก็อ่านได้ทันที

การนำหลักสูตรกิริอฮาดีมาใช้ในโรงเรียน มัสยิด ตาดีกาต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพื่อสร้างเยาวชนอัล-กรุอ่านให้เกิดขึ้นในสังคมมุสลิม อย่างไรก็ตามหลักสูตรนี้มีเทคนิคและวิธีการที่ผู้สอนจะต้องอบรมและผ่านการทดสอบ จึงจะใช้กิริอฮาดีได้ผล

ความสำคัญของกิริอฮาดี การเรียนการสอนกิริอฮาดีช่วยเสริมสร้างทักษะการอ่านอัล-กรุอ่านให้ดีขึ้นในระยะเวลาที่สั้น ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนการสอนอัล-กรุอ่านให้ดียิ่งขึ้น ช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้พัฒนาการเรียนรู้อัล-กรุอ่านด้วยตนเอง และช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการสร้างเยาวชนของสังคมมุสลิม

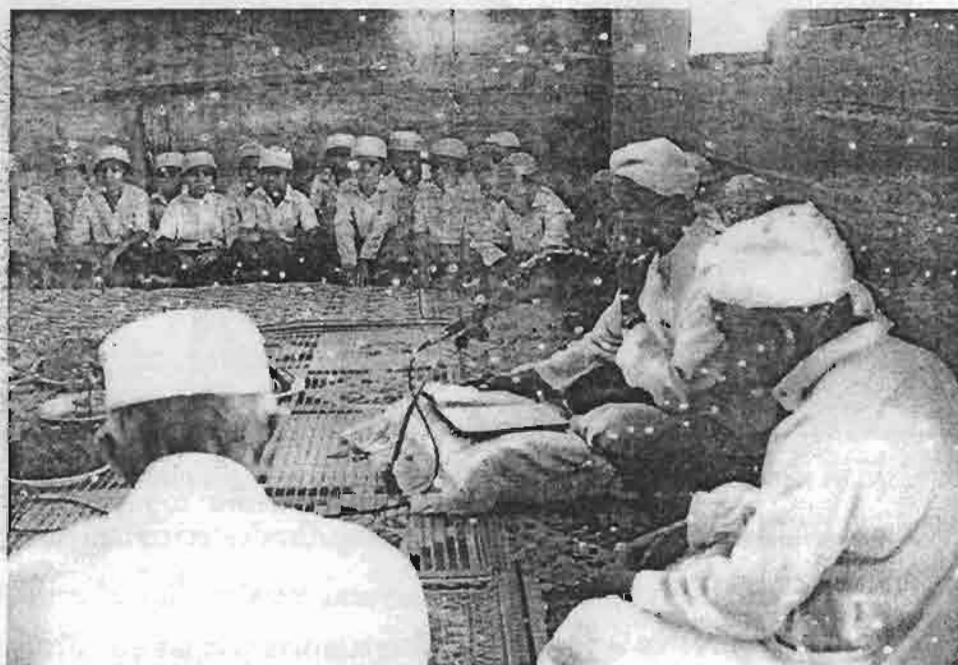
โรงเรียนตาดีกา

ตาดีกา (TADIKA) เป็นภาษามลายูจากประเทศมาเลเซีย ที่ย่อมาจากคำเต็มว่า Taman Didikan Kanak มีความหมายตามคำศัพท์ว่า Tanam แปลว่าสวน Didikan แปลว่าเลี้ยงดู ดูแล Kanak แปลว่าเด็กเล็ก ๆ (อัสหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง, ๒๕๕๗: ๗)

โรงเรียนตาดีกาในพื้นที่จังหวัดปัตตานีหมายถึงโรงเรียนมุ่งเน้นให้เด็กเล็ก โดยเริ่มรับเด็กตั้งแต่อายุ ๗ ขวบขึ้นไป มุ่งเน้นให้เด็กรู้จักพื้นฐานทางศาสนาที่จำเป็นและเหมาะสมกับวัย โดยมีกรอบเนื้อหาวิชาหลักโดยทั่วไป คือ กลุ่มวิชาซารีฮัต (Syariyat) เป็นวิชาว่าด้วยเรื่องของกฎหมายในศาสนาอิสลาม กลุ่มวิชาอาดาบียียัตติ (Adabiyyat) เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมต่างๆ กลุ่มวิชาเตาฮีด

(Tauhid) ที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับเรื่องการรู้จักพระเจ้า หลักศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา และการสร้างความเชื่อมั่นที่ยิ่งใหญ่ ความกรุณาปรานี และการตอบแทนของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) และกลุ่มวิชาอัค ลาค (Akhlah) วิชาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในการดำรงตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม (อัมหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง, อ้างแล้ว: ๗-๘)

โรงเรียนตาดีกาของหมู่บ้านดาโต๊ะเปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยความร่วมมือกันระหว่างเยาวชนชายหญิงในหมู่บ้าน แต่ภายหลังจากเปิดไม่นาน เกิดปัญหาขาด ครูผู้สอนทำให้โรงเรียนตาดีกาต้องปิดไป ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ชาวบ้านได้รวบรวมเงินเพื่อสร้างอาคาร โรงเรียนตาดีกาหลังใหม่ ซึ่งเป็นความภูมิใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โรงเรียนตาดี กาได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งโรงเรียนตาดีกา ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และ พ.ศ. ๒๕๔๗ นักศึกษามหาวิทยาลัย แห่งชาติสิงคโปร์ได้มาทำกิจกรรม สร้างอาคารและสนามบาสให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่นักเรียนดา โต๊ะ

การเรียนการสอนในโรงเรียนตาดีกา

ขณะนี้โรงเรียนตาดีกามีครูผู้สอนทั้งหมด ๘ คน ครูเหล่านี้เป็นชาวดาโต๊ะทุกคน นักเรียนที่มา เรียนประมาณ ๒๐๐ คน โรงเรียนตาดีกาจะจัดการเรียนการสอนในวันเสาร์และอาทิตย์ เวลา ๘.๐๐- ๑๕.๓๐ น. รายได้ของโรงเรียนที่เป็นรายได้ประจำจะได้จากกรมศาสนา มัสยิด ส่วนรายได้อื่นๆ ได้รับจาก การบริจาคจากผู้ปกครองของนักเรียนประมาณสัปดาห์ละ ๕ บาท และจากผู้ที่มีความศรัทธาในศาสนา ในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ โรงเรียนตาดีกามีรายได้ ๑๖๙,๐๐๐ บาท ได้รับจากกรมการศาสนา ๘,๐๐๐ บาท จากมัสยิด ๒๐,๐๐๐ บาท จากการบริจาคทั่วไป ๓๐,๐๐๐ บาท ได้รับบริจาคจาก นักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ๑๑๑,๐๐๐ บาท รายได้ทั้งหมดใช้เป็นค่าตอบแทนครู ๕๐,๐๐๐

บาท ค่าวัสดุอุปกรณ์ ๑๕,๓๒๐ บาท และเป็นค่าก่อสร้างสนามบาส ๑๑๓,๖๘๐ บาท จากรายได้และรายจ่ายของปีการศึกษาที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่ารายได้ของโรงเรียนที่เป็นรายได้ประจำ ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมีเพียง ๘,๐๐๐ บาทต่อปี (แบบรายงานสถิติข้อมูล ศูนย์อบรมศาสนาอิสลาม และจริยธรรมประจำมัสยิด ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๖) รวมกับรายได้จากมัสยิดซึ่งอาจเป็นจำนวนที่ไม่แน่นอน เมื่อรวมกันแล้วไม่เพียงพอที่จะเป็นค่าตอบแทนครู และค่าอุปกรณ์สื่อการสอนต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์กีฬา (แบบรายงานสถิติข้อมูล ศูนย์อบรมศาสนาอิสลาม และจริยธรรมประจำมัสยิด ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๖)

โต๊ะครูกำลังสอนนักเรียนในเวลากลางคืน

สถาบันการศึกษาปอเนาะ

จากระเบียบกระทรวง ข้อ ๓ ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ให้คำนิยาม คำว่า "สถาบันปอเนาะ" ดังต่อไปนี้

สถาบันศึกษาปอเนาะ หมายความว่า สถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความประพฤติที่ดีงาม ในการดำรงชีพอย่างสันติสุข และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

ปอเนาะ เป็นภาษามลายูตามสำเนียงของชาวไทยมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประเทศมาเลเซียเรียกสถาบันลักษณะนี้ว่า "Pondok" ในอินโดนีเซียเรียกว่า "Pesantren" ซึ่งทั้งหมดมาจากรากศัพท์ของภาษาอาหรับ คือ Pundook ซึ่งมีความหมายว่า ที่พักคนเดินทาง สำหรับความหมายหรือความเข้าใจของผู้คนในแถบแหลมมลายู ทั้งในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ รวมทั้งไทยและกัมพูชา จะหมายความถึงกระท่อมหรือที่พักเล็กๆ

การเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับปอเนาะสันนิษฐานว่ามีมาแล้วกว่า ๑,๐๐๐ ปี และไม่ได้มีเฉพาะในแหลมมลายูเท่านั้น ในแถบเอเชียใต้ คือประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ก็มีลักษณะการเรียนรู้แบบนี้ แต่จะถูกเรียกว่า มัตรอชะฮ์ หรือ ดาร์ุลอุลุม ซึ่งมีเป็นหมื่นๆ แห่ง ถึงแม้ว่าจะมีสถาบันที่ให้การศึกษาลักษณะนี้อยู่ทุกแห่งที่มีมุสลิม มีการเรียนการสอนในวิชาความรู้ หลักการศาสนาเหมือนกัน แต่สิ่งที่ผู้เรียนได้รับนั้นจะมีความแตกต่างกันตรงแนวทางของวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ (ไพศาล พรหมยงค์, ๒๕๔๗ : ๓๔)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นที่ยอมรับกันว่า ปอเนาะจัดขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดปัตตานี และเป็นสถานศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้นำทางศาสนาและนักศึกษาศาสนาคนสำคัญส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาศาสนาอิสลามจากผู้รู้ชาวปัตตานี นอกจากได้ศึกษาหาความรู้แล้ว บุคคลเหล่านั้นได้จัดทำตำรา แนวทางในการสอนและการเผยแพร่ ซึ่งผลิตและคิดค้นโดยผู้รู้ชาวปัตตานี การจัดการศึกษาในลักษณะปอเนาะได้ดำเนินการสืบทอดเจตนารมณ์ของศาสนา และระบบการศึกษาเรื่อยมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน บางช่วงผู้สอนอาจจะ มีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของเนื้อหา หลักสูตรและวิธีการไปบ้าง แต่ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก กล่าวคือ ยังคงรักษาระบบการศึกษาไว้เช่นเดิม เพียงแต่การเน้นหนักในเนื้อหาวิชา ซึ่งต้องเน้นหนักไปตามความถนัดของผู้สอน

ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่มีชุมชนมุสลิมเกิดขึ้น สถานศึกษาปอเนาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชื่อเสียงในอดีตมี ๒ แห่ง คือ ปัตตานีดารุสลาม และเมืองอาเจะห์ บนเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซียปัจจุบัน

ปอเนาะคือระบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดคุณธรรมทางศาสนา ที่ยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคงในสังคมมุสลิม อาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะรูปแบบบางอย่างที่คล้ายกับสำนักดักศิลาในวิถีทางของฮินดู พราหมณ์ หรือพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ในเชิงลึกในสาขาใดสาขาหนึ่ง คือเมื่อใดมีผู้รู้ในสังคมผู้คนในและนอกชุมชนจะมาขอสมัครเป็นลูกศิษย์ (อัยหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง: อ้างแล้ว)

ปอเนาะ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แบ่งออกเป็น ๒ แบบด้วยกัน คือ ปอเนาะดั้งเดิมที่สอนศาสนาอย่างเดียว และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ปอเนาะแบบดั้งเดิมแบ่งย่อยออกเป็นปอเนาะดั้งเดิมที่ไม่ได้จดทะเบียน และปอเนาะดั้งเดิมที่จดทะเบียนกับรัฐ

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ที่จดทะเบียนกับรัฐและเปิดสอนวิชาสามัญควบคู่ไปกับวิชาศาสนา แบ่งออกเป็นโรงเรียนสอนวิชาสามัญและศาสนาทั่วไปที่ได้มาตรฐาน อาจแบ่งย่อยได้เป็น ๓ ประเภทคือ โรงเรียนที่ได้รับอนุญาตบุคคลธรรมดา (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๔๐%) โรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๖๐%) โรงเรียน ที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๙ (จะได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาล ๑๐๐%)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกแบบคือ โรงเรียนที่สอนวิชาสามัญและศาสนาเช่นเดียวกัน แต่อาจจะมีอุปกรณ์การเรียน การสอนไม่ครบหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นรายปี (“การให้การอุดหนุนด้านบุคลากรแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม”, ๒๕๓๘ : ๑)

ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะของปอเนาะดั้งเดิมก่อนดังนี้

ปอเนาะดั้งเดิม วิถีชีวิตในปอเนาะดั้งเดิม เป็นวิถีชีวิตมุสลิมตามหลักซุนนะห์ (หลักการดำเนินชีวิตของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ็อลฯ) ชีวิตมีแต่เรื่องศาสนาล้วนๆ ด้วยรู้กันว่าศาสนานั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เมื่อมีโต๊ะครูเข้ามาสอนให้ความรู้ศาสนา คนในปอเนาะจะเลือกเวลาเรียนเวลาไหนก็ได้แล้วแต่สะดวก คนในปอเนาะมีโต๊ะครูเป็นต้นแบบความประพฤติ และจะเคารพนับถือ มีความกตัญญูกับโต๊ะครูมาก เพราะถือว่าโต๊ะครูนั้นเป็นผู้มีพระคุณ ให้ความรู้การศึกษา เด็กผู้ชายมีโต๊ะครูเป็นแบบอย่างความประพฤติ สำหรับเด็กผู้หญิงมีภรรยาของโต๊ะครู (มามา) เป็นต้นแบบ

บรรยากาศการเรียนในปอเนาะในซึ่งแยกกันระหว่างหญิง-ชาย

เด็กปอเนาะจะอยู่แบบนักเรียนประจำเรียกเด็กปอเนาะว่า “โต๊ะปาเก” (เด็กหอ) มีบ้านพักลักษณะเหมือนกระท่อมเล็กๆ หรือห้องแถว โดยจะปลูกไว้ใกล้บริเวณบ้านโต๊ะครู ภายในห้องมีที่นอนและที่ทำกับข้าว โดยต้องหาอาหารหรือทำกับข้าวเอง ให้น้องน้ารวม การใช้ประโยชน์จากปอเนาะ ใช้เป็นที่พักผ่อน อ่านหนังสือ หรือหลับนอนในเวลากลางคืน เด็กปอเนาะใช้เวลาหลัง ๒๑.๐๐ น. ท่องอ่านหนังสือเพื่อค้นคว้าหาความรู้ และจะนอนประมาณ ๒๒.๐๐-๒๓.๐๐ น.

อุดมการณ์และหลักการสำคัญของปอเนาะ องค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงมีพระประสงค์ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และปฏิบัติศาสนกิจต่อพระองค์ คนจะทำอะไรได้ดีในทางศาสนาก็ต้องศึกษาศาสนา ให้แตกฉานก่อน ปอเนาะจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นด้วยจิตวิญญาณที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ขององค์อัลเลาะห์ (ช.บ.) คือเพื่อให้มนุษย์รักดีและศรัทธาต่อพระองค์ สถาบันศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ และสร้างสัมพันธไมตรีที่ดีระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน หลักการของปอเนาะจึงเพื่อปกป้องและดูแลรักษาศาสนา เผยแผ่ศาสนา พัฒนาและช่วยเหลือจิตวิญญาณของสังคม ให้เพื่อส่วนรวม ไม่บูชาเงินและวัตถุ เป้าหมายคือรับใช้พระเจ้า การจัดการปอเนาะมักมีส่วนในการช่วยเหลือดูแลความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัย โดยเน้นหลักของการให้

อุดมการณ์ของการศึกษาในระบบปอเนาะมองว่า การศึกษาคือสาระของชีวิต เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อให้เข้าใจชีวิต เข้าใจตนเอง มุ่งผลิตบุคคลเพื่อรับใช้สังคม ไม่ใช่เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอาชีพและรายได้เพียงอย่างเดียว

“นอกจากการศึกษาจะสอนให้คนเก่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะอบรมให้ดีพร้อมกันไปด้วย ประเทศเราจึงจะได้คนที่มีคุณภาพ คือทั้งเก่งทั้งดี มาเป็นกำลังของบ้านเมือง ให้ความเก่งเป็นปัจจัยเพื่อประคับประคองหนุนนำความเก่ง ให้เป็นไปในทางที่ถูกที่อ่านวยผลเป็นประโยชน์อันพึงประสงค์”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

ลักษณะพิเศษของปอเนาะ ปอเนาะนอกจากจะเป็นโรงเรียนสอนศาสนาโดยทั่วไปแล้ว ยังมีลักษณะพิเศษกว่าสถาบันการศึกษาอื่นๆ โดยทั่วไป คือเป็นการศึกษาโดยไม่คิดค่าเล่าเรียน ผู้สอนสอนด้วยความบริสุทธิ์ใจ โดยมุ่งตรงต่อพระเจ้าเป็นสำคัญ และไม่ได้หวังผลตอบแทนเป็นจำนวนเงิน นักเรียนทุกคนเรียนฟรี ไม่ต้องจ่ายค่าเล่าเรียน ปอเนาะไม่มีการเก็บค่าบำรุง ไม่ว่าจะรวยหรือจนก็สามารถเข้าเรียน ปอเนาะได้ทั้งสิ้น การเรียนในปอเนาะเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ผู้ที่ศึกษาในปอเนาะนั้นจะมีทุกเพศทุกวัย โดยอาจเป็นคนในท้องถิ่น ในชุมชน จากต่างจังหวัด หรือประเทศใกล้เคียง ดังนั้นผู้ที่มาเล่าเรียนจึงมีหลายวัย ตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยชรา (อายุระหว่าง ๑๕-๖๐ ปี โดยประมาณ)

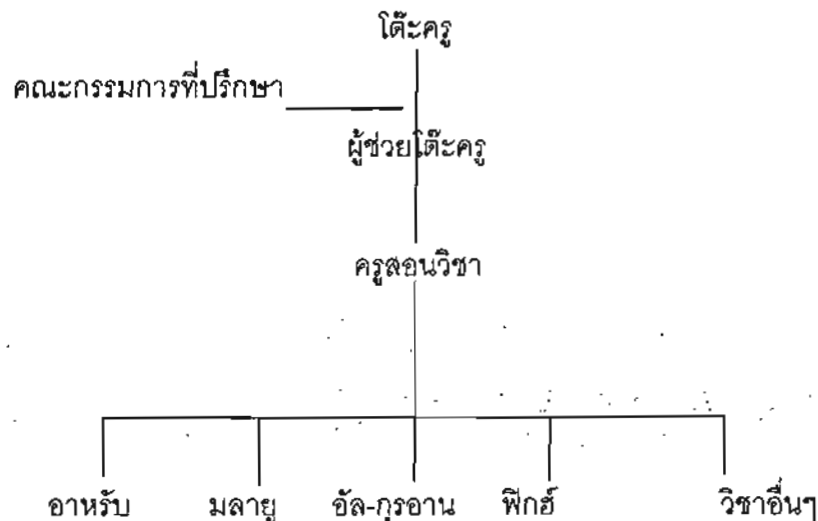
นอกจากนี้การศึกษาในปอเนาะยังเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เรียนสามารถเลือกวิชาเรียน ครูผู้สอนได้ตามที่ตนเองสนใจ โดยไม่ใช้ระบบเรียนแบบตายตัว มีความยืดหยุ่น ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองได้ว่ามีความรู้ในระดับใด จากนั้นจึงเลือกเรียนตามระดับความสามารถของตน

ปอเนาะเป็นสถานที่พอกคนให้เป็นคนดี ปอเนาะเปรียบเสมือนโรงงานผลิตคนดี ริโซเคิลคนไม่ดี ให้กลับตัวกลับใจหันหน้าเข้าสู่ศาสนา สั่งสอนคนดีให้มีความรู้และเป็นคนที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป เน้นการปฏิบัติและอุทิศตนเพื่อศาสนาและสังคม ผู้ที่เรียนปอเนาะด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจจริง จะประสบความสำเร็จเป็นคนดีที่น่านับถือของสังคม

ปอเนาะเป็นการจำลองสังคมมุสลิมตัวอย่าง การอยู่ในปอเนาะฝึกการเป็นผู้หน้าที่ดี ผู้ตามที่ดี การให้ความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ รักใคร่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน อยู่กันอย่างพี่น้อง ใช้ชีวิตตามหลักศาสนา ห่างไกลจากสิ่งมະยิยัต (อบายมุข)

การบริหารจัดการเรียน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า โรงเรียนปอเนาะเกิดจากการศรัทธาในศาสนาของสมาชิกในชุมชน หลังศรัทธาทำให้เกิดการเสียสละ แรงกาย แรงใจ ในการสืบสานเจตนารมณ์ขององค์อัลเลาะห์ (ซ.บ.) เป็นการให้ทานที่บริสุทธิ์ ไม่ต้องการผลตอบแทนใดๆ นับเป็นการยกระดับจิตวิญญาณของมนุษย์โดยแท้จริง ครูที่มาสอนจึงสอนโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ โต๊ะครูส่วนใหญ่จะมีกิจการเป็นของตนเอง มีสวน ไร่ นา จึงสามารถเป็นต้นแบบการเสียสละในชุมชน และเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป

โครงสร้างของปอเนาะ

นักเรียนเริ่มเรียนตั้งแต่ ๐๕.๓๐-๒๑.๓๐ น. หลังละหมาดทุกเวลา การเรียนจะสลับกันไปทุกวิชา

บุคลากรของโรงเรียนปอเนาะ ครูบาอาจารย์ส่วนหนึ่งมาจากเครือญาติและครอบครัวเดียวกัน อีกส่วนเป็นผู้เรียนในปอเนาะที่ร่ำเรียนจนมีความรู้แตกฉาน สามารถเป็นผู้สอนได้ ซึ่งมีความคิดที่จะเสียสละ เผยแผ่และสอนหนังสือ โดยทุกคนใช้เวลาว่างของตนเอง เข้าบ้านเย็นบ้านมาช่วยสอนหนังสือให้กับนักเรียนในปอเนาะ โดยให้หลักพึ่งพาตนเอง ไม่หวังค่าตอบแทน ครูส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่าของปอเนาะ ซึ่งหลังจากศึกษาจบก็มีครอบครัว แล้วตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอาณาเขตของปอเนาะ

วิชาที่เรียน หลักสูตรที่ทำการสอนมาตั้งแต่เดิมคือ

๑. วิชาภาษามลายูและภาษาอาหรับ เช่น ไวยากรณ์อาหรับ
๒. วิชาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม

๒.๑ วิชาฟิกห์ เป็นนิติศาสตร์อิสลาม เรียนกว้างๆ มีการเจาะลึกในระดับมหาวิทยาลัยหรือในการเรียนระดับสูงขึ้นไป และวิชาย่อยอื่นๆ อีกมากที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมุสลิม ตั้งแต่เข้า-คำ เป็นจริยวัตรของมุสลิม

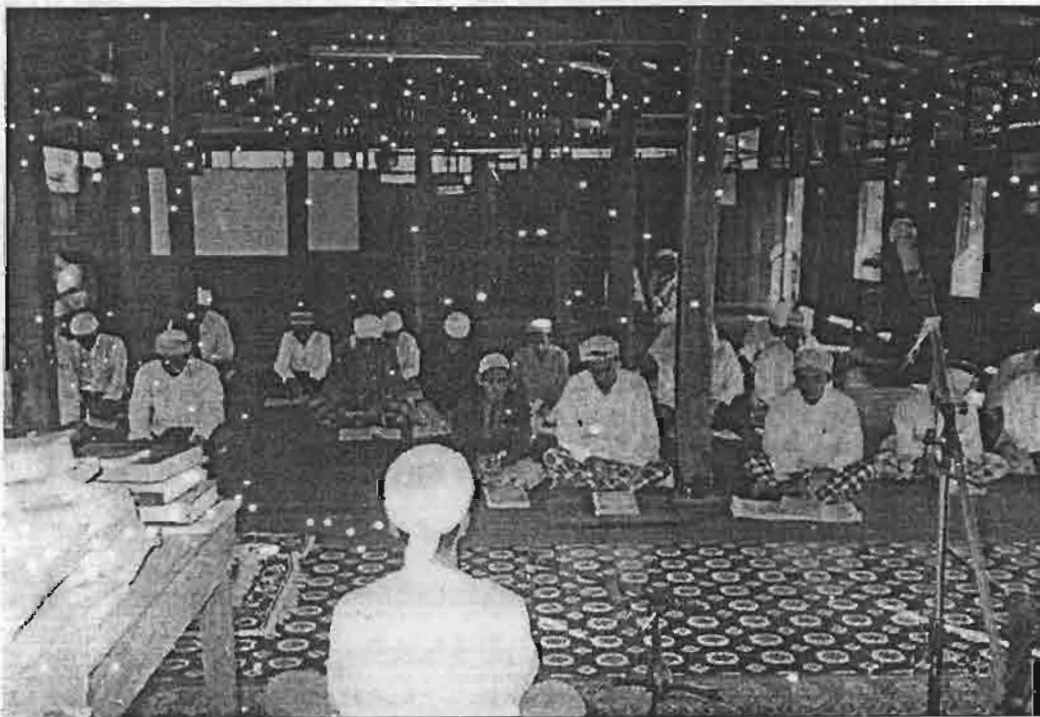
๒.๒ วิชาตะเซอาอุฟ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณ

๒.๓ วิชาเตฮะฮีด วิชาที่เกี่ยวกับหลักของการยึดมั่นและเชื่อถือเน้นความเป็นเอกะ ความเป็นพระเจ้าองค์เดียวของเอกองค์อัลเลาะห์ (ช.บ.)

๒.๔ วิชาอรรถาธิบายอัล-กุรขาน และอัล-หะดิษ (วจาณะท่านศาสดา)

วิธีการเรียน

นักเรียนนั่งบนพื้น มีกระดานดำ ใช้หนังสือตำรา อาจารย์นั่งอ่านให้ฟังและให้ลูกศิษย์อ่าน แล้วอาจารย์จะอธิบายในจุดที่ไม่เข้าใจ นักเรียนก็จะจดความหมายหรือคำอธิบายไว้ตรงมุมใดมุมหนึ่งของหนังสือ เป็นการเรียนที่ใช้ตำราเป็นเกณฑ์ โดยใช้ตำราที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและผู้รู้ของสังคมมุสลิม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น อิหม่ามฆอซาลี อิหม่ามนาวาวี เชคดาอุดอะห์หมัด อัล-ฟาตอนี เป็นต้น บางปอเนาะอาจมีการสอนระบบโรงเรียน มีการใช้ระบบชั้นเรียน แบ่งเป็น ๔ ชั้น หรือถึง ๑๐ ชั้น แล้วแต่สภาพหรือขนาดของสถาบัน

สภาพการเรียนในปอเนาะ

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นโรงเรียนที่ทำการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญหรืออาชีพควบคู่กันไป (ตั้งแต่ระดับชั้น ม.๑-ม.๖ หรือบางแห่งตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลถึงม.๓) หรือบางโรงเรียนสอนเฉพาะวิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนี้ มีอยู่ทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัด ยะลา ปัตตานี นราธิวาส สตูล และสงขลา เป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ที่มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ตั้งแต่ระดับ ประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชน ตามมาตรา ๑๕ (๑) และมาตรา ๑๕ (๒) ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ.๒๕๓๕ ที่พัฒนามา จาก "ปอเนาะ" ("การให้การอุดหนุนด้านบุคลากรแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม", ๒๕๓๘ : ๑) ซึ่งโต๊ะครูผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาเป็นผู้จัดตั้งขึ้นเพื่อสอนหลักธรรมของศาสนาอิสลาม สอนการปฏิบัติ ศาสนกิจอันถือเป็นหน้าที่จำเป็นของมุสลิมให้แก่เยาวชนที่นับถือศาสนาอิสลาม และได้มีการปรับปรุง เรื่อยมา จากปอเนาะมาเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนชื่อมาเป็น "โรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลาม"

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีการจัดการเรียนการสอน ๒ ลักษณะ คือสอนวิชาศาสนา อย่างเดียว และสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญหรือวิชาชีพ

โดยให้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ๒ ลักษณะ ดังนี้

วิชาศาสนา

๑. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๔ ปี (อับดีดาอีย)
๒. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนกลาง พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๓ ปี (มูตะวัตซิด)
๓. หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๓ ใช้เวลาเรียน ๓ ปี (ชานาวี)

วิชาสามัญและวิชาชีพ

๑. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑
๒. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔
๓. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๐
๔. หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและกรมอาชีวศึกษา

ในเวลาต่อมา กระทรวงศึกษาธิการได้มีการจัดทำหลักสูตรวิชาสามัญ เพื่อให้โรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามเลือก สำหรับการจัดการเรียนการสอนอีก ๒ หลักสูตร คือ

๑. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๓๕
๒. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๕

สำหรับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีอยู่ ๒ ลักษณะคือ

๑. การจัดตารางเรียนแบ่งแยก เข้า-บ่าย ระหว่างวิชาสามัญกับวิชาศาสนา

๒. จัดการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์ ทั้งเวลาเช้าและบ่าย โดยมีครูผู้สอน ๒ ประเภท คือ ครูสอนวิทยาศาสตร์ โรงเรียนจัดหามาเอง มีฐานะเป็นครูโรงเรียนเอกชน ครูสอนวิชาสามัญหรือวิชาชีพ ซึ่งจะแบ่งเป็นข้าราชการครูที่ทางรัฐบาลส่งไปช่วยสอนในโรงเรียน และครูโรงเรียนเอกชน ที่โรงเรียนจัดหามาเอง (วิธาน สุชาติพงศ์, ๒๕๔๒ : ๑๓)

การสอนด้านศาสนาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้น โดยมากจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับอิมติดาอียี (ขั้นต้น) ใช้เวลาเรียน ๔ ปี ระดับมูตะวัตซิต (ชั้นกลาง) ใช้เวลาเรียน ๓ ปี ระดับชานาวี (ขั้นสูง) ใช้เวลาเรียน ๓ ปี

ความแตกต่างของสถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

สถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มักถูกเข้าใจคลาดเคลื่อนเสมอว่าเป็นสถานศึกษาประเภทเดียวกัน และถูกเรียกเหมารวมว่า “โรงเรียนปอเนาะ” ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว ปอเนาะเป็นต้นกำเนิดของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน แม้จะสอนศาสนาเหมือนกัน แต่หลักสูตร รูปแบบการสอน การบริหารจัดการนั้นแตกต่างกันเป็นอย่างมาก เพื่อให้มีความเข้าใจว่าสถาบันปอเนาะดั้งเดิม และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีความต่างกันอย่างไร จึงได้นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องมานำเสนอไว้ ณ ที่นี้

ปอเนาะกับการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลาที่ปอเนาะเกิดขึ้นในดินแดนฟาทอนีदारุสลาม จนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน การศึกษาค้นหาความรู้ในวิถีชีวิตแบบอิสลามในสถาบันปอเนาะได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าแผ่นดินแห่งนี้จะประสบภัยพิบัติใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นภัยสงคราม การศึกษาหลักการอิสลามตามวิถีของคนมุสลิมใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคได้ก็ยังคงมีอยู่

ความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อปอเนาะโดยตรงนั้นเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นยุคการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม จากนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ประกาศใช้ ไม่ว่าการแต่งกาย ภาษาพูด การใช้ชีวิต การศึกษา หรือแม้แต่ข้อกำหนดทางศาสนาก็ถูกสั่งห้าม สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อสถาบันปอเนาะและสังคมมุสลิม

พ.ศ. ๒๕๐๔ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกระทรวงฯ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะ สาระสำคัญคือให้ปอเนาะยื่นเรื่องขอขึ้นทะเบียนต่อทางราชการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) เขตการศึกษา ๒) แต่ก็ไม่ได้รับการขานรับเท่าใดนัก ปอเนาะต่างๆ ยังคงดำเนินการเรียนการสอนต่อไป ซึ่งในขณะนั้นมีปอเนาะจำนวนหนึ่งได้เลิกไปบ้าง

บริเวณโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและบรรยากาศในการเล่าเรียน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ รัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรีให้ปอเนาะที่ขึ้นทะเบียนแล้ว แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ให้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน ให้มีหลักสูตรการสอน มีชั้นเรียน โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ มีระยะจบการศึกษาที่แน่นอน และให้เปิดสอนวิชาสามัญด้วย โดยทางราชการจะช่วยเหลือส่งเสริมโดยให้เงินอุดหนุน ส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญ และผ่อนปรนในเรื่องคุณสมบัติบางประการของเจ้าของผู้จัดการ ครูใหญ่ และครูผู้สอน โดยไม่ต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๙๗ อย่างเคร่งครัด

พ.ศ. ๒๕๑๐ คณะรัฐมนตรีมีมติให้เร่งรัดปอเนาะที่ขึ้นทะเบียนแล้วทั้งหมด ให้มาขอแปรสภาพจากปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๔ ไมเช่นนั้นให้ถือว่าปอเนาะนั้นล้มเลิกไป และหลังจากนั้นห้ามก่อตั้งปอเนาะขึ้นมาอีก หากจะตั้งต้องเปิดสอนในรูปแบบของโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเท่านั้น

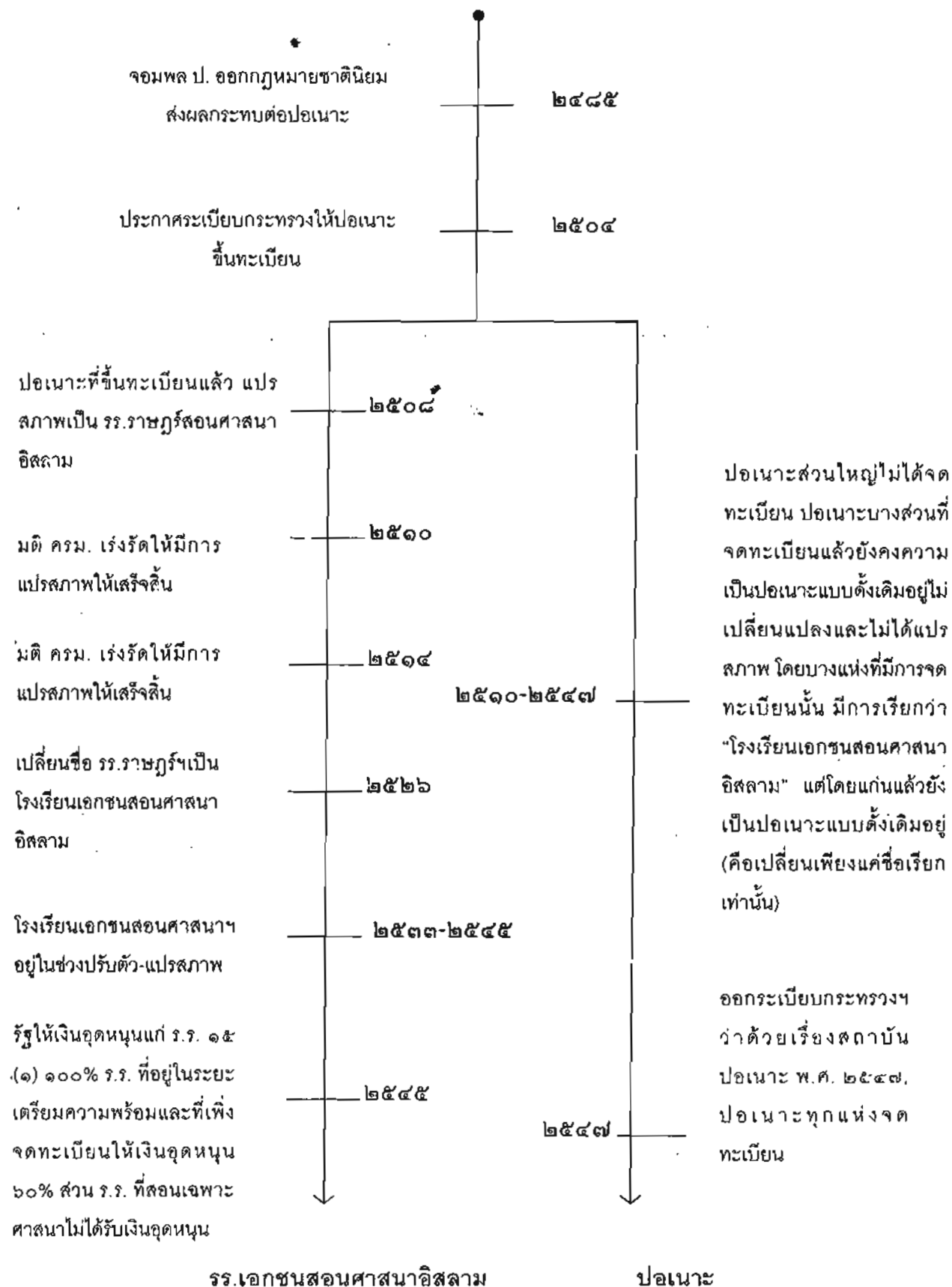
ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีปอเนาะจำนวนมากถึง ๔๒๖ แห่ง ยื่นความจำนงขอแปรสภาพกับทางการ แต่บางแห่งซึ่งเคยขึ้นทะเบียนเนื่องจากถูกบีบบังคับจากทางการก็ไม่ได้มีการแปรสภาพ อีกบางส่วนได้แปรสภาพจากปอเนาะไปสู่ระบบโรงเรียน แต่สอนเฉพาะวิชาศาสนาเท่านั้น ตามหลักสูตรและแผนการสอนที่โรงเรียนปอเนาะแห่งนั้น ๆ กำหนดขึ้นเอง นอกจากนี้ยังมีปอเนาะแห่งใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา

ใน พ.ศ. ๒๕๒๖ ชื่อโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. ๒๕๒๕ และออกระเบียบการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่สอนวิชาสามัญควบคู่วิชาศาสนาอิสลาม โดยฉบับแก้ไขล่าสุดออกมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนที่ได้มาตรฐานตามมาตรา ๑๕ (๑) ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ส่วนโรงเรียนที่อยู่ในระยะเตรียมความพร้อม และโรงเรียนที่เพิ่งจดทะเบียนหลังวันออกระเบียบให้เงินอุดหนุน ๖๐ เปอร์เซ็นต์ แต่สำหรับโรงเรียนที่สอนเฉพาะวิชาศาสนาจะไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล

ช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ (ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖) จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ การปกครองในระบบประชาธิปไตยของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารประเทศและคณะรัฐบาลโดยตลอด การบริหารประเทศไม่มีความต่อเนื่อง การจัดระบบปอเนาะจึงยังไม่ชัดเจน การศึกษาร่ำเรียนในสถาบันปอเนาะก็ยังเป็นที่นิยมของคนมุสลิมทั่วประเทศ มีการส่งลูกหลานเข้าเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะที่จังหวัดปัตตานี กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ระเบียบต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการก็เริ่มออกมาเพื่อให้สถาบันปอเนาะปรับตัว และเปลี่ยนสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยมีการอนุโลมในกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้มีโอกาสรับเงินอุดหนุน ซึ่งสถาบันปอเนาะจำนวนมากได้มีการจดทะเบียนและปรับสภาพจากปอเนาะมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้ตรงกับเงื่อนไขที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๔๗ ได้มีการออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยเรื่องสถาบันปอเนาะ พ.ศ. ๒๕๔๗ ขึ้น เพื่อส่งเสริมให้สถาบันศึกษาปอเนาะเป็นสถาบันสังคม เพื่อการสอน ตามหลักศาสนาอิสลามให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมอิสลาม และความต้องการของชุมชนในการศึกษาอย่างเหมาะสม หลังจากนั้นได้มีการดำเนินการจดทะเบียนปอเนาะทุกแห่งในประเทศไทย ในวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๗ โดยบรรดาโต๊ะครูและผู้บริหารปอเนาะได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะได้มีการร่วมมือกันระหว่างสถาบันปอเนาะกับทางราชการในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

ปอเนาะ

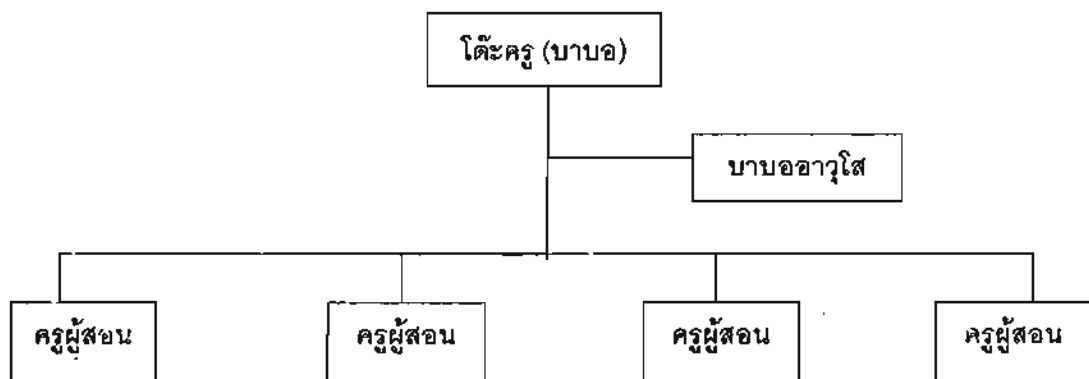

แผนผังแสดงการเปลี่ยนแปลงของปอเนาะแบบดั้งเดิมสู่การเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

จากแผนผังจะเห็นได้ว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกัน สถาบันปอเนาะดั้งเดิมมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นสถาบันศาสนาได้คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง จนดูเหมือนว่าปอเนาะดั้งเดิมเกิดการหยุดนิ่ง ไม่พัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหลักสูตร การสอน การวัดผล และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ แต่สิ่งที่สำคัญคือต้องไม่ลืมว่า การวัดผลของระบบปอเนาะไม่ได้เน้นที่การทำข้อสอบผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้วัดที่เครื่องแบบหรือการพัฒนาด้านวัตถุ ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่เน้นด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติเพื่อพระเจ้าอย่างแท้จริง

ตัวอย่างผังบริหารของปอเนาะเปรียบเทียบกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ผังบริหารปอเนาะภูมิ

ผังบริหารโรงเรียนอาลาวิยะห์วิทยา

